

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องผลการสอนโดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดาต่อความรู้ เจตคติ และทักษะของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด ผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดของวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้
2. แนวคิดในการสอนเพื่อพัฒนาความรู้ เจตคติ และทักษะ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สื่อและหุ่นจำลอง
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนของบิดามารดา
5. แนวคิดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์
6. การดูแลทารกแรกเกิด
7. บทบาทของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

1.1 ความหมายของการเรียนรู้

ได้มีผู้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

ฮิลการ์ด และเบาวอร์ (Hilgard and Bower, 1966) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์แต่มีใหม่ผลการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย

อรนันท์ (อรนันท์ หาญยุทธ, 2532) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ เจตคติ และทักษะที่มีลักษณะค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลจากการได้รับประสบการณ์หรือการฝึกฝนแล้ว

สุวัฒน์ (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2533) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการได้รับสิ่งเร้า และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวควรมีลักษณะที่ถาวรพอสมควร ซึ่งก็คือการได้รับประสบการณ์นั่นเอง

ปรีชาพร (ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปเป็นพฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร เป็นผลที่ได้จากประสบการณ์ ไม่ใช่ผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความรู้สึก และทักษะ

จากความหมายของการเรียนรู้ที่มีผู้ให้ไว้ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านความรู้ ความรู้สึกนึกคิด และทักษะจากเดิมไปเป็นพฤติกรรมใหม่ที่ถาวร ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์

1.2 ลักษณะของการเรียนรู้

- 1.2.1 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจากเดิม
- 1.2.2 พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นต้องเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะถาวร
- 1.2.3 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นจะต้องเนื่องมาจากประสบการณ์ ถ้าเป็นการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ ความพิการ ความเคยชิน ซึ่งถึงแม้เป็นการเปลี่ยนอย่างถาวรก็ไม่นับเป็นการเรียนรู้

1.3 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของกานเย่ (Gagne, 1985)

- 1.3.1 แนวคิดของกานเย่การเรียนรู้มีองค์ประกอบ 3 ประการคือ
 - 1.3.1.1 ผู้เรียน องค์ประกอบนี้จะมีการรับความรู้สึก ระบบประสาทส่วนกลาง และกล้ามเนื้อต่าง ๆ เมื่อสิ่งแวดล้อมกระตุ้นการรับความรู้สึกของผู้เรียน มีการรับความรู้สึกส่งไปยังระบบประสาทส่วนกลาง จากนั้นระบบประสาทส่วนกลางส่งสัญญาณไปยังกล้ามเนื้อต่าง ๆ เกิดการเคลื่อนไหว เป็นการตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้น
 - 1.3.1.2 สิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่เป็นสิ่งเร้า
 - 1.3.1.3 การตอบสนอง เป็นการกระทำที่มีผลจากสิ่งเร้าที่ถูกส่งการจากสมอง
- 1.3.2 แนวคิดของกานเย่ในการจัดลำดับเนื้อหาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี โดยการเรียนรู้จะเริ่มจากการเรียนรู้ในลำดับขั้นที่ต่ำกว่า จะเกิดขึ้นก่อนการเรียนรู้ในลำดับขั้นที่สูงขึ้นไป ซึ่งมี 8 ขั้นตอน ดังนี้

1.3.2.1 การเรียนรู้จากสัญญาณ (Signal Learning)

เป็นการเรียนรู้โดยผู้เรียนมีปฏิริยาตอบสนองที่เราที่เป็นเงื่อนไข ผู้เรียนจะตอบสนองต่อสัญญาณหรือเงื่อนไขที่ให้โดยการกระทำซ้ำ ๆ กัน

1.3.2.2 การเรียนรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Response Learning)

เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อในการตอบสนองสิ่งเร้าที่เฉพาะเป็นการตอบสนองที่สามารถควบคุมได้ หรือเป็นการเรียนรู้ของบุคคลเพื่อกระทำกิจกรรมเมื่อต้องการ เช่น การทดลองของมอร์เรอร์ (Morier 1920 cited in Gagne, 1970) ซึ่งหัดให้สุนัขจับมือกับคนเลี้ยง โดยคนเลี้ยงจะต้องมีการส่งเสียงคำว่า "จับมือ" พร้อมกับจับขี้ผึ้งที่สุนัขยกขึ้นแล้วเขย่า จากนั้นคนเบา ๆ ที่ศีรษะหรือให้อาหารกระทำซ้ำ ๆ เช่นนี้หลายครั้งจนสุนัขมีการตอบสนองได้

1.3.2.3 การเรียนรู้จากการเชื่อมโยง (Chaining)

เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองติดต่อกัน เป็นการเรียนรู้ในด้านทักษะ เช่น การเรียน การอ่าน การพิมพ์คิด การเล่นดนตรี ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายที่สุดของการเรียนรู้ขั้นนี้คือ การเรียนรู้ของเด็กที่จะเอ่ยชื่อสิ่งของ บิดามารดาพยายามที่จะสอนให้เด็กเรียกสิ่งของ เช่น ตุ๊กตา จะมีการพูดคำว่า ตุ๊กตาหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้เด็กรับรู้ เด็กจะมีการเรียนรู้มากขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถรับรู้ได้ว่าเป็นตุ๊กตา พฤติกรรมต่อไปคือการที่เด็กเก็บตุ๊กตานั้นมากอดหรืออาจจะกอดตุ๊กตาในขณะที่นอน การเรียนรู้เช่นนี้จะทำให้เด็กเคยชินกับการนอนกอดตุ๊กตา และจะร้องขอเมื่อไม่มีตุ๊กตาอยู่ที่เตียงนอน เป็นต้น

1.3.2.4 การเรียนรู้จากความสัมพันธ์ทางภาษา (Verbal Association)

เป็นการเรียนรู้ของถ้อยคำที่ใช้ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ ซึ่งสามารถเรียนรู้ความแตกต่างของสิ่งเร้าได้จากการเชื่อมโยงสิ่งเร้ากับสิ่งที่คล้ายกันโดยใช้คำพูดแล้วจึงใช้ตัวอักษร

1.3.2.5 การเรียนรู้จากการแยกประเภท (Discrimination Learning)

เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการแยกแยะสิ่งของประเภทเดียวกัน เช่น การที่เด็กชายสามารถจดจำรถยนต์รูปแบบใหม่ ๆ ได้ในแต่ละปี โดยที่ไม่ต้องเรียนในโรงเรียน ในแต่ละปีจะมีรถใหม่ที่เปลี่ยนแปลงรูปร่าง ลักษณะ สี โครงสร้าง แตกต่างกันไป ภายใน 2-3 สัปดาห์ เด็กชายสามารถที่จะแยกแยะที่แน่นอนตามที่มองเห็นได้ว่า คันไหนรุ่นเก่า คันไหนรุ่นใหม่ ซึ่งการเรียนรู้จะเกิดจากการรู้จักแยกความแตกต่างของสิ่งของนั่นเอง

1.3.2.6 การเรียนรู้จากความคิดรวบยอด (Concept Learning)

เป็นการเรียนรู้ที่สามารถแยกสถานการณ์ตั้งไว้ในลักษณะที่เป็นนามธรรมได้ เช่น สี รูปร่าง ตำแหน่ง จำนวนหรืออื่น ๆ เช่น เมื่อนักคิดถึงวัตถุก็นึกถึงความดีของเสียง การใช้ไฟฟ้าหรือแบตเตอรี่ การรับฟังข่าวสารบันเทิงได้ เป็นต้น

1.3.2.7 การเรียนรู้จากหลักการ (Rule Learning)

เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการนำมโนคติต่าง ๆ อาจจะเป็น 2 มโนคติหรือมากกว่านั้น มาใช้ได้อย่างสัมพันธ์กันจนสามารถกำหนดเป็นหลักการหรือกฎเกณฑ์ขึ้น

1.3.2.8 การเรียนรู้จากการแก้ปัญหา (Problem Solving)

เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการผสมผสานหลักการเก่าหรือประสบการณ์ที่เคยมีเข้ากับหลักการใหม่หรือสิ่งที่ได้พบเห็น นำไปสู่กระบวนการคิดใหม่ ๆ เกิดการคิดและขยายแนวคิดสามารถนำหลักการที่สร้างขึ้นมาใหม่ไปใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการแก้ปัญหา

1.4 ส่วนประกอบของการเรียนรู้ตามคำกล่าว ของ เจียรตรี วิวิทธิ (2527) ซึ่งมีความสัมพันธ์กันตามลำดับ ดังนี้คือ

1.4.1 การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการฝึกหัด (Practice Experience)

1.4.2 การเรียนรู้ความคิดรวบยอดต่าง ๆ นามธรรมต่าง ๆ รวมถึงความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุผลและวิธีการต่าง ๆ ค้ำย (Conceptual Knowledge)

1.4.3 การพัฒนาตนเอง (Self-Development) เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองในการพัฒนาความสามารถความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ

1.4.4 การบูรณาการเพื่อการนำไปใช้ (Student's Integration) เป็นการประสานความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการคิด การวิเคราะห์ และการปฏิบัติ

1.5 การพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน

1.5.1 การพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain)

จุดมุ่งหมายในด้านนี้เน้นในเรื่องความรู้และสติปัญญาซึ่งบลูม (Bloom, 1956) กล่าวถึงลำดับขั้นความรู้และสติปัญญาออกเป็น 6 ขั้นดังนี้

1.5.1.1 ความรู้ (Knowledge) เป็นพฤติกรรมในระดับแรกและง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงเน้นความจำเป็นหลักซึ่งอาจจะลึกถึงหรือระลึกได้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น

1) ความรู้เฉพาะสิ่ง (Knowledge of Specifics)

ความรู้ศัพท์เฉพาะและนิยาม (Knowledge of Terminology) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับความหมายและคำจำกัดความของสิ่งต่าง ๆ

ความรู้ข้อเท็จจริง (Knowledge of Specific Facts) ได้แก่ ความรู้เรื่อง วัน เวลา เหตุการณ์ บุคคล สถานที่ แหล่งความรู้ ข้อค้นพบต่าง ๆ

2) ความรู้ในเรื่องวิธีการและการจัดการกระทำกับสิ่งเฉพาะ

(Knowledge of Ways and Means of Dealing with Specifics)

ความรู้ในเรื่องแบบแผน (Knowledge of Conventions) ได้แก่ การจำแบบอย่างและการปฏิบัติ เป็นแบบแผนนิยม และข้อบังคับในแต่ละสาขา

ความรู้เรื่องแนวโน้มและลำดับการณ (Knowledge of Trends and Sequence) ได้แก่ ความรู้ในเรื่องการลำดับเหตุการณ์ การเคลื่อนไหวตามปรากฏการณ์ของเวลา แนวโน้ม และทิศทางในการเกิดขึ้นของเรื่องราว

ความรู้เรื่องการจัดประเภท (Knowledge of Classification and Categories) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับประเภท ชั้น แผนก และการจัดเรียงเรียงถึงความเหมือน และแตกต่างกันของสิ่งต่าง ๆ

ความรู้เรื่องเกณฑ์ (Knowledge of Criteria) ได้แก่ ความรู้ในเรื่องเกณฑ์ หลักการที่ใช้สำหรับตรวจสอบเรื่องราวหรือสิ่งต่าง ๆ

ความรู้เรื่องวิธีการ (Knowledge of Methodology) ได้แก่ ความรู้ในเรื่องเทคนิค วิธีการ อันจะนำมาซึ่งผลและปรากฏการณ์ที่ต้องการ

3) ความรู้ในเรื่องสากลและความเป็นนามธรรม (Knowledge of Universals and Abstracts in a Field)

ความรู้ในเรื่องหลักการและข้อสรุปทั่วไป (Knowledge of Principles and Generalizations) ในเรื่องนามธรรมบางอย่างซึ่งสรุปการสังเกตปรากฏการณ์ต่าง ๆ

1.5.1.2 ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นความสามารถทางสมองที่จะอธิบายแปลความหรือสื่อความหมายสิ่งที่ตนเองเข้าใจให้คนอื่นรับทราบ ซึ่งแบ่งได้เป็น

1) การแปลความ (Translation) เป็นการอธิบายหรือบอกความหมายของสิ่งต่าง ๆ

2) การตีความ (Interpretation) การที่จะตีความได้นั้น คนเรา ต้องมีความสามารถในการแปลแต่ละส่วนที่สำคัญ เพื่อให้ได้ความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เพื่อจัดเรียงลำดับใหม่ในใจ แล้วสื่อสิ่งที่ได้จากการจัดเรียงลำดับใหม่ในใจนั้นออกมา

3) การขยายความ (Extrapolation) เป็นการขยายความของ ข้อเท็จจริงที่มีอยู่ เพื่อให้การสื่อความหมายได้ผดยิ่งขึ้น หรืออาจเสริมแนวโน้มในกาลข้างหน้า ที่นอกเหนือจากข้อมูลที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดความหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.5.1.3 การประยุกต์ใช้ (Application) เป็นการนำเอาสิ่งที่รู้และเข้าใจ ไม่ว่าจะป็นทฤษฎี หลักการ หรือความเป็นนามธรรมในการปฏิบัติต่าง ๆ แล้วนำไปใช้ใน สถานการณ์ใหม่ที่เหมือนกับสถานการณ์เดิม

1.5.1.4 การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถของสมองที่จะ แยกแยะเนื้อหาให้เป็นส่วนย่อยแล้วค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อย และวิธีที่ส่วนย่อย ประกอบกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแบ่งเป็นขั้นย่อยได้ดังนี้

1) การวิเคราะห์หน่วยย่อย (Analysis of Elements) เป็นการ แยกแยะส่วนซึ่งการสื่อความหมายอาจประกอบด้วยหน่วยย่อยต่าง ๆ จำนวนมาก

2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Analysis of Relationship) เป็นการแยกแยะความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นหน่วยใหญ่

1.5.1.5 การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นการรวบรวมส่วนประกอบ ย่อยหรือหน่วยย่อยเข้าด้วยกัน ผสมผสานประสบการณ์ที่เคยมีเข้ากับประสบการณ์ใหม่ เพื่อ รวมเข้าเป็นหน่วยเดียวกันหรือสร้างขึ้นใหม่ แบ่งเป็นข้อย่อยได้ดังนี้

1) ผลผลิตจากการสื่อความหมายเฉพาะ (Production of Unique Communication) เป็นความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราวหรือสถานการณ์ ใดๆ ไว้โดยใช้คำพูดหรือถ้อยคำ

2) ผลผลิตจากแผนงานหรือชุดเสนอเพื่อปฏิบัติการ (Production of Plan or Proposed Set of Operation) จุดมุ่งหมายประเภทนี้มุ่งที่ผลงานตาม แผนปฏิบัติการผลิตผลคือผลการกระทำการสังเคราะห์ที่เกิดขึ้นหลังทำแผนแล้ว

3) การได้มาซึ่งชุดของความสัมพันธ์เชิงนามธรรม (Derivation of Set of Abstract Relations) ในการวางแผนงานต้องมีการพิจารณาความสัมพันธ์ ที่มีอยู่ในปรากฏการณ์อย่างมีระบบ เพื่อให้การวางแผนมีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม

1.5.1.6 การประเมินค่า (Evaluation) เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับคุณค่าของความคิด หลักการต่าง ๆ ในการตัดสินใจจะต้องมีเกณฑ์ในการประเมิน เพื่อจัดว่าสิ่งนั้นถูกต้องมีคุณภาพ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น

1) การตัดสินใจจากเกณฑ์ภายใน (Judgement in Terms of Internal Evidence) เป็นการตัดสินใจที่ใช้หลักฐานความสัมพันธ์เชิงเหตุผลและข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในเรื่องราวหรือสาระนั้น ๆ

2) การตัดสินใจจากเกณฑ์ภายนอก (Judgement in Terms of External Evidence) เป็นการตัดสินใจโดยการอ้างอิงจากเกณฑ์ที่ใช้เลือกหรือเกณฑ์ที่จดจำได้ อาศัยข้อเท็จจริงจากสิ่งอื่น ๆ ที่มีในเรื่องราวหรือสาระนั้น ๆ

1.5.2 การพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affective Domain)

พฤติกรรมการเรียนรู้ในข้อนี้จะมีจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องกับทำที่ อารมณ์ ความรู้สึก สภาพความพร้อมด้านความคิดและจิตใจของบุคคล รวมทั้งค่านิยมที่มีต่อสภาพการณ์ต่าง ๆ ซึ่งแครทโวล (Kramwohl, 1964) ได้จำแนกระดับของเจตคติ ไว้ดังนี้

1.5.2.1 การรับรู้ (Receiving) หมายถึง ผู้เรียนมีความรู้สึกที่จะรับรู้ต่อสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่เป็นสิ่งเร้าเป็นขั้นแรกและสำคัญในการเรียน ซึ่งแบ่งการรับรู้เป็นประเภทย่อย ๆ ได้ดังนี้

1) ความรู้ตัว (Awareness) เป็นความรู้ตัวในบางสิ่งซึ่งจะนำเข้าสู่สถานการณ์ ปรากฏการณ์ สิ่งของ สามารถระลึกได้

2) ความตั้งใจรับ (Willingness to Receive) เป็นความตั้งใจและเต็มใจที่จะรู้จักยอมรับสิ่งนั้น ๆ

3) ความตั้งใจที่ถูกควบคุมหรือถูกคัดเลือก (Controlled or Selected Attention) เป็นการควบคุมความตั้งใจเพื่อค้นหาสิ่งเร้าและเลือกสิ่งที่ตนเองพึงพอใจ

1.5.2.2 การตอบสนอง (Responding) เป็นการกระทำที่ผู้เรียนปฏิบัติเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าหลังจากการรับรู้ แบ่งได้เป็น

1) การยินยอมในการตอบสนอง (Acquiescence in Responding) เป็นการที่ผู้เรียนเชื่อฟังและมีการตอบสนอง

2) การเต็มใจตอบสนอง (Willingness to Respond) เป็นการที่ผู้เรียนยอมรับอย่างเต็มที่ที่จะแสดงพฤติกรรมตอบสนองอย่างเปิดเผยและสมัครใจ

3) ความพึงพอใจในการตอบสนอง (Satisfaction in Response) เป็นความยินยอม และการอนุมัติทางใจในการตอบสนองหรือตอบสนองอย่างสมัครใจ ควบคู่กับความรู้สึกพึงพอใจสนุกสนาน

1.5.2.3 การให้คุณค่า (Valuing) เป็นการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นในสิ่งนั้นภายหลังจากมีการรับรู้ แบ่งเป็นชั้นย่อย ๆ ได้ดังนี้

1) การยอมรับคุณค่า (Acceptance of a Value) เป็นการตอบสนองอย่างสม่ำเสมอต่อสิ่งนั้น ๆ ต่อสถานการณ์ด้วยความเชื่อ ความผูกพัน

2) การนิยมชมชอบคุณค่า (Preference for a Value) เป็นการยอมรับคุณค่าและตั้งใจที่จะแสดงอย่างเด่นชัดว่าพึงพอใจต่อสิ่งนั้น

3) การเชื่อถือในคุณค่า (Commitment) เป็นการที่บุคคลเชื่อถือในคุณค่านั้นมาก พยายามแสดงออกและหว่านล้อมให้บุคคลอื่นเชื่อถือในสิ่งที่ตนเห็นคุณค่า

1.5.2.4 การจัดระบบ (Organization) เป็นการจัดคุณค่าที่เชื่อถือให้เป็นระบบเพื่อนำไปใช้ได้เหมาะสม

1) การสร้างมโนทัศน์ของคุณค่า (Conceptualization of a Value) เป็นการมองเห็นความสัมพันธ์ของคุณค่าในสิ่งที่ตนยึดถือ

2) การจัดระบบคุณค่า (Organization of a Value System) เป็นการนำคุณค่าที่ยึดถือมาจัดระบบรวมกัน เพื่อนำมาจัดความสัมพันธ์เชิงลำดับที่ซึ่งกันและกัน แล้วสร้างเป็นลักษณะภายในคนที่คงที่แน่นอน

1.5.2.5 การสร้างลักษณะโดยคุณค่า (Characterization of Value) หมายถึง การนำคุณค่าที่ถูกจัดไว้อย่างเป็นระบบมาสร้างเป็นลักษณะนิสัยที่ถาวร

1) การรวมระบบคุณค่า (Generalized Set) เป็นการรวบรวมความสำคัญของสิ่งนั้น ๆ แล้วจัดลำดับความสำคัญ กำหนดขอบเขตที่สามารถจะจัดการกับสิ่งนั้น ๆ ได้อย่างรอบคอบ

2) การสร้างลักษณะ (Characterization) เป็นการสร้างลักษณะที่รวบรวมเข้าได้ด้วยกันในด้านทัศนคติ พฤติกรรม ความเชื่อ หรือความคิด และทุก ๆ ด้าน

1.5.3 การพัฒนาด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain)

การพัฒนาในด้านนี้เน้นพฤติกรรมพัฒนาการด้านกล้ามเนื้อของผู้เรียน ส่วนใหญ่มักจะใช้ในการสอนปฏิบัติการ ที่เป็นการปฏิบัติหรือลงมือกระทำ ซึ่ง ซิมป์สัน (Simpson 1971 อ้างถึงใน วรศักดิ์ เพ็ชรชอบ 2527) กล่าวไว้ดังนี้

1.5.3.1 พฤติกรรมเกี่ยวกับการรับรู้ (Perception) เป็นกระบวนการของความรูสึก คุณภาพ และความเกี่ยวพัน โดยผ่านอวัยวะการรับรู้ต่าง ๆ เช่น ทงหู ตา ผิวนั่ง จมูก ลิ้นและความรู้สึกทางการเคลื่อนไหว ซึ่งรับรู้ทางกล้ามเนื้อ ข้อต่อและเอ็น

1.5.3.2 ความพร้อม (Readiness) คือการปรับตัวให้พร้อมเพื่อจะแสดงพฤติกรรมออกมา มีทั้งความพร้อมทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ความพร้อมทางร่างกายคือการปรับตัวให้พร้อมที่จะทำการเคลื่อนไหว ทักษะต่าง ๆ ความพร้อมทางจิตใจคือ จิตใจพร้อมที่จะทำการเคลื่อนไหว ใฝ่ค้นขั้นตอนของการเคลื่อนไหว ความพร้อมทางด้านอารมณ์คือ การมีเจตคติที่ดีต่อการเคลื่อนไหวนั้น ๆ เช่น มีความยินดีที่จะแสดงออกซึ่งทักษะนั้น ๆ

1.5.3.3 การสนองตอบภายใต้การควบคุม (Guided Response) ระเบียบนี้เป็นระเบียบที่สำคัญที่จะทำให้เกิดทักษะขึ้น เพราะเป็นการเน้นความสามารถที่เป็นส่วนสำคัญในการทำให้เกิดทักษะ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ประการใหญ่ คือ

1) การเลียนแบบ (Imitation) การเลียนแบบนี้เป็นการสนองตอบที่อยู่ภายใต้การควบคุม โดยการเลียนแบบจากบุคคลอื่น ๆ

2) การลองผิดลองถูก (Trial and Error) เป็นการสนองตอบที่ ผู้กระทำทดลองทำดู โดยลองกระทำครั้งแล้วครั้งเล่าผิดบ้างถูกบ้างจนกว่าจะสามารถสนองตอบได้อย่างถูกต้อง

1.5.3.4 สามารถกระทำได้ (Mechanism) เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจนเป็นนิสัย ในระยะนี้ผู้เรียนมีความสัมฤทธิ์ผล เกิดความเชื่อมั่นในตนเองในการกระทำสิ่งนั้น ๆ

1.5.3.5 การสนองตอบขั้นสูงมีทักษะดี (Complex Overt Response) ในระดับนี้เป็นระดับที่ผู้เรียนมีทักษะดี สามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีขนาด กระทำทักษะต่าง ๆ ด้วยความเชื่อมั่นลงอย่างความไม่แน่ใจต่าง ๆ ได้ และทำได้ถึงขั้นเป็นอัตโนมัติ

1.5.3.6 การปรับตัว คือ ความสามารถที่จะปรับปรุงทักษะให้ดีขึ้น และปรับปรุงทักษะหรือการเคลื่อนไหวให้เข้ากับสถานการณ์ใด ๆ ก็ได้

1.5.3.7 ความคิดริเริ่ม หรือการคิดค้นสิ่งใหม่ขึ้น ในขั้นนี้ผู้เรียนจะนำความรู้ความสามารถที่เกิดจากทักษะที่คนได้เรียนมานั้น คิดเป็นทักษะใหม่ขึ้น

2. แนวคิดในการสอนเพื่อพัฒนาความรู้ เจตคติ และทักษะ

เนื่องจากการสอนมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเกิดการพัฒนาพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ดังนั้นเพื่อให้ผู้จัดสอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้บรรลุตามเป้าหมาย ผู้สอนจึงควรได้ทราบถึงหลักการสอนเพื่อจุดประสงค์เฉพาะด้าน ดังต่อไปนี้

- 2.1 การสอนเพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ
- 2.2 การสอนเพื่อพัฒนาเจตคติ
- 2.3 การสอนเพื่อพัฒนาทักษะ

2.1 การสอนเพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ

การสอนเพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ เป็นการที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญาหรือพุทธิพิสัย มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระ หลักการ ความคิดรวบยอด และเกิดความคิดในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า รวมทั้งเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ดังนั้น การสอนเพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ การสอนเพื่อให้เกิดความรู้ การสอนเพื่อพัฒนาความคิดรวบยอด การสอนเพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักการ และการสอนเพื่อให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในแต่ละสาขาอาชีพก็จะมีจุดเน้นในหลักการและวิธีการสอนที่แตกต่างกันออกไป แต่โดยหลักทั่ว ๆ ไป แล้วจะมีขั้นตอนในการสอนความรู้ที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้ (บุญเฉลา สุริยวรรณ 2533 อ้างถึงใน อภรณ์ ใจเที่ยง, 2537)

2.1.1 ควรแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงวัตถุประสงค์ของการสอน ซึ่งจากการทดลองของ โทสต์แมน และเซนเดอร์ส (Postman and Senders อ้างถึงใน ชม ภูมิภาค, 2523) พบว่า การเรียนโดยตั้งใจทำให้ผู้เรียนสอบได้คะแนนสูงกว่าการเรียนโดยบังเอิญ

2.1.2 ตรวจสอบความรู้เดิม ทำความเข้าใจกับแนวคิดเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะสอน นำเรื่องที่จะสอนให้เหมาะสม และให้มีความหมายกับผู้เรียน

2.1.3 ตรวจสอบความรู้เดิมที่เกี่ยวกับเรื่องที่จะสอน ต้องสอนสิ่งที่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะสอนก่อน แล้วจึงเสนอความรู้ใหม่

2.1.4 จัดให้มีการฝึกฝนที่เหมาะสมโดยให้ออกแบบแก่ผู้เรียน กำหนดเวลาในการพัก และตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียนที่ได้รับ พิจารณาว่าสิ่งใดที่จะต้องเรียนรู้ใหม่ทั้งหมดหรือเพิ่มเติมเป็นบางส่วน

2.1.5 ให้ผู้เรียนได้รู้ถึงการตอบสนองที่ถูกต้องในขั้นนี้จะมีสิ่งบ่งชี้หรือการเสริมแรง โดยผู้สอนจัดคำตอบที่ถูกต้องให้หลังจากผู้เรียนทำแบบฝึกหัด

2.1.6 จังหวะที่จะลดสิ่งรบกวนคือ พยายามขจัดภาวะที่มีผลต่อการซึม

2.1.7 จัดวิธีการวัดผลที่เหมาะสม กล่าวคือ วัดจุดประสงค์ของการสอน เป็นอย่างไร จะต้องใช้วิธีการวัดผลที่ถูกต้องเหมาะสม

ขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนสำคัญที่จะทำให้การสอนความรู้บรรลุผลสำเร็จ โดยเฉพาะการสอนความรู้ให้แก่ผู้ใหญ่นั้น ซึ่งมีธรรมชาติการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากเด็ก ดังนั้น หากผู้สอนได้เข้าใจถึงธรรมชาติและพฤติกรรมของผู้ใหญ่ในแง่มุมต่าง ๆ เป็นอย่างดีแล้วก็จะช่วยให้การเรียนการสอนแก่ผู้ใหญ่บังเกิดผลดี และมีประโยชน์ต่อกิจการงานอาชีพ และสังคมเป็นอย่างมาก

2.2 การสอนเพื่อพัฒนาเจตคติ

เจตคติ (Attitude) เป็นเรื่องของความรู้สึกทั้งที่พอใจและไม่พอใจ ที่บุคคลมีต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ซึ่งมีอิทธิพลทำให้แต่ละคนสนองตอบต่อสิ่งเร้าแตกต่างกันไป

สจ๊วต อูทรานันท์ (2529) อ้างถึงใน อภรณ์ ใจเที่ยง (2537) ได้แนะนำการสอนให้เกิดเจตคติไว้ดังนี้

2.2.1 พยายามยกตัวอย่างที่โน้มน้าวจิตใจให้ผู้เรียนมีความเห็นคล้อยตาม เช่น นักวิทยาศาสตร์ได้พบว่า...หรือแพทย์ได้ยืนยันว่า...

2.2.2 พยายามให้เป็นกันเอง ความอบอุ่น และสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนเรื่องนั้นอย่างรื่นรมย์

2.2.3 พยายามให้ผู้เรียนได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ และจากวิทยากรหลายๆ คน

2.2.4 พยายามใช้กระบวนการกลุ่มให้มาก เช่น การแสดงบทบาทสมมุติ การอภิปราย การแลกเปลี่ยนข้อมูล และโครงการตัดสินใจโดยกลุ่ม เป็นต้น

2.2.5 พยายามให้ผู้เรียนฝึกหัดหรือปฏิบัติจริงตามความเหมาะสม เช่น การเก็บของผู้อื่นได้แล้วส่งคืนเจ้าของ การไม่พูดปด การช่วยรักษาทะเบียนบัตรของโรงเรียน เป็นต้น

2.2.6 พยายามกระตุ้นและส่งเสริมการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องและสิ่งที่ดีงาม

กล่าวสรุปได้ว่า การสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อผู้สอน คอวิชาที่เรียน และต่อโรงเรียนนั้น บุคลิกภาพและวิธีการสอนของผู้สอนเป็นส่วนสำคัญ กล่าวคือ ผู้สอนต้องมีบุคลิกภาพเหมาะสมกับความเป็นครู ทำให้ผู้เรียนเกิดความเคารพ ศรัทธา และยินดีเต็มใจที่จะปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้สอน ส่วนวิธีการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในบทเรียนได้อย่างกระฉ่างแจ่มให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง ให้ได้คิด ได้ทดลอง ได้แสดงออก สิ่งเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีได้เช่นกัน

2.3 การสอนเพื่อพัฒนาทักษะ

ดี เซคโก (De Cecco 1974 อ้างถึงใน อภรณ์ ใจเที่ยง, 2537) ได้เสนอขั้นตอนการสอนทักษะไว้ 5 ขั้นตอนคือ

2.3.1 วิเคราะห์ทักษะที่จะสอน

2.3.2 ประเมินความสามารถเบื้องต้นของผู้เรียน

2.3.3 จัดขั้นตอนการฝึกให้เป็นไปตามลำดับขั้นจากง่ายไปยาก

2.3.4 สาธิตและอธิบายแนะนำ

2.3.5 จัดให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง

ทั้ง 5 ขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

2.3.1 วิเคราะห์ทักษะที่จะสอน เป็นขั้นแรกของการสอนทักษะ โดยที่ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์งานที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติก่อนว่า งานนั้นประกอบด้วยทักษะย่อยอะไรบ้าง

2.3.2 ประเมินความสามารถเบื้องต้นของผู้เรียนว่า ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถพื้นฐานเพียงพอที่จะเรียนทักษะใหม่หรือไม่ ถ้ายังขาดความรู้ความสามารถที่จำเป็นต่อการเรียนทักษะนั้นก็ต้องเรียนเสริมให้มีพื้นฐานความรู้เพียงพอเสียก่อน

2.3.3 จัดขั้นตอนการฝึกให้เป็นไปตามลำดับขั้นจากง่ายไปยาก จากทักษะพื้นฐานไปสู่ทักษะที่มีความสลับซับซ้อน จัดให้มีการฝึกทักษะย่อยเสียก่อน แล้วฝึกรวมทั้งหมด

2.3.4 สาริตและอธิบายแนะนำ เป็นขั้นให้ผู้เรียนได้เห็นลำดับขั้นตอนการปฏิบัติจากตัวอย่างที่ผู้สอนสาริตให้ดู หรือจากภาพยนตร์ จากวิดิทัศน์ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเห็นรายละเอียดการปฏิบัติในขั้นตอนต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน การใช้ภาพยนตร์หรือวิดิทัศน์มีคุณค่าอย่างยิ่ง ในขั้นแรกกับขั้นสุดท้ายของการเรียน เพราะในขั้นสุดท้ายอาจให้ผู้เรียนได้พิจารณารายละเอียดจากภาพยนตร์อีกครั้งหนึ่ง

2.3.5 จัดให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง โดยคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้

- ความต่อเนื่อง จัดให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติทักษะที่เรียนตามลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่องกัน

- การฝึกหัด ให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะ เน้นทักษะย่อยที่สำคัญ ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในส่วนที่ผิด ในการฝึกนี้ต้องจัดแบ่งเวลาฝึก เวลาพักให้เหมาะสม

- การให้แรงเสริมโดยให้ผู้เรียนได้รู้ผลของการฝึกปฏิบัติ (Feedback) ซึ่งมี 2 ทาง คือ การรู้ผลจากภายนอก (Extrinsic Feedback) คือ จากคำบอกกล่าวของครูว่าดีหรือบกพร่องอย่างไร ควรแก้ไขอย่างไร พอผู้เรียนเกิดความก้าวหน้าไปถึงขั้นที่จะเพิ่มพูนความชำนาญเขาจะรู้ได้โดยการสังเกตด้วยตนเอง เป็นการรู้ผลจากภายในตนเอง (Intrinsic Feedback)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สื่อและหุ่นจำลอง

สื่อการสอนเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้การสอนนั้นบรรลุจุดมุ่งหมาย และให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มที่ เนื่องจากสื่อจะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ ความนึกคิด ประสบการณ์ตลอดจนทักษะความชำนาญจากผู้สอนสู่ผู้เรียน การใช้สื่ออย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพจะช่วยให้การเรียนการสอนสำเร็จตามวัตถุประสงค์รวดเร็วขึ้น

3.1 ความหมายของสื่อการสอน

สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางหรือสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ สำหรับถ่ายทอดความรู้ของผู้สอนไปยังผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่วางไว้เป็นอย่างดี (เจียรศรี วิริศศิริ, 2535)

3.2 ประเภทของสื่อการสอน

3.2.1 กรวยประสบการณ์ของเดอล

เดอลการ์ เดอล (Dale 1969 อ้างถึงใน ไชยยศ เรืองสุวรรณ, 2526) ได้จัดลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ของมนุษย์โดยใช้หลักการที่ว่ามนุษย์จะเรียนรู้ได้ดีขึ้น หากการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์รูปธรรม และการเรียนรู้จะน้อยลงหากการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์นามธรรม ดังนั้นเดอลการ์ เดอล จึงแบ่งประเภทของสื่อออกเป็น 11 ชั้น กำหนดให้เป็นกรวยประสบการณ์ (The Cone of Experience) โดยคำนึงถึงประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ เดอลการ์ เดอล จัดให้ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมที่สุดอยู่ที่ฐานกรวย แล้วให้ประสบการณ์ที่ค่อย ๆ เป็นนามธรรมมากขึ้น ๆ อยู่ในอันดับถัดขึ้นไป จนถึงประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมที่สุด ซึ่งจะอยู่ที่ยอดกรวยพอดี ดังแสดงได้ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพแสดงกรวยประสบการณ์ของ เฮดการ์เคด
 ที่มา : Dale, E., Audio Visual Method in Technique
 New York : Holt Rinechart and Winston, 1969

กรวยประสบการณ์แต่ละชั้นมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1.1 ประสบการณ์ตรง จากการลงมือปฏิบัติจริง (Direct Purposeful Experiences) เป็นประสบการณ์ที่ได้จากการลงมือกระทำ โดยใช้ประสาทสัมผัส ทั้ง 5 ผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยตัวเองกับของจริง ซึ่งนับว่าเป็นรากฐานของการศึกษา ตัวอย่าง ประสบการณ์การเรียนรู้ในชั้นนี้ ได้แก่ การว่ายน้ำ การหัดขับรถ

3.2.1.2 ประสบการณ์จำลอง (Contrived Experiences) เป็น ประสบการณ์การเรียนรู้ชั้นที่มีความเป็นรูปธรรมรองจากประสบการณ์ตรง ในกรณีที่ผู้เรียน ไม่สามารถเรียนรู้จากสภาพความเป็นจริงได้ แต่ก็ยังสามารถจัดสภาพการณ์จำลองหรือจัดหา หุ่นจำลองของตัวอย่าง หุ่นล้อแบบมาแสดงเพื่อให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง ซึ่งในบางสภาพ การณ์อาจเหมาะสมกว่าการใช้ของจริง เหตุการณ์จริง ๆ ก็ได้ เช่น การใช้ห้องฟ้าจำลอง ซึ่ง เป็นการจัดสถานการณ์ให้เหมือนจริง หรือใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริง มาสอนวิชาดาราศาสตร์ หรือการศึกษาโครงสร้างของหัวใจมนุษย์จากหุ่นจำลอง เป็นต้น

3.2.1.3 ประสบการณ์นาฏการ (Dramatized Experiences) เป็น ประสบการณ์ที่ใช้ประสาทสัมผัส สัมผัสกับเหตุการณ์สมมติที่เป็นตัวแทนของเหตุการณ์ที่ผ่าน หันไปแล้ว หรือเป็นความคิดทางนามธรรม จะทำโดยการสร้างบทหรือสถานการณ์ให้ผู้เรียน ได้มีส่วนร่วมแสดงตามบท จากประสบการณ์นาฏการนี้ผู้เรียนสามารถมีส่วนร่วมได้ 2 ลักษณะคือ เป็นผู้เล่น และเป็นผู้ดู

3.2.1.4 การสาธิต (Demonstration) เป็นประสบการณ์ที่ผู้เรียน เผ่าสังเกตการกระทำที่ผู้สอนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติให้ดูเพื่อความถูกต้องในขั้นตอนและหลักการ บางครั้งผู้สาธิต อาจใช้สื่ออื่นเข้ามาช่วยแทนการสาธิตด้วยของจริงก็ได้ เช่น ภาพยนตร์ รูปภาพ ภาพวาด เป็นต้น

3.2.1.5 การศึกษานอกสถานที่ (Study Trips) เป็นประสบการณ์ที่ ผู้เรียนออกไปสัมผัสกับสภาพความเป็นจริงภายนอกห้องเรียน ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้จากสิ่งที่ สังเกตและที่ได้พบเห็น ช่วยเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น การจัดทัศนศึกษานอกสถานที่

3.2.1.6 นิทรรศการ (Exhibits) เป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ใช้หลาย ๆ ประสบการณ์มาผสมผสานรวมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อนำเสนอถึงเรื่องราว กระบวนการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ มีการใช้สื่อประเภทอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การใช้ของจริง หุ่นจำลอง รูปภาพต่าง ๆ หรือแม้แต่การสาธิต การนำภาพยนตร์ สไลด์มาฉายให้ผู้เรียน ได้ดู ได้สังเกต

3.2.1.7 โทรทัศน์ (Educational Television) เป็นประสบการณ์ทางการศึกษาที่ผู้เรียนได้สัมผัสทั้งภาพที่เคลื่อนไหวและเสียง ที่สามารถนำเสนอเรื่องราว ช่างสาร ทั้งที่กำลังเกิดขึ้นหรือในอดีตที่ผ่านมาแล้ว

3.2.1.8 ภาพยนตร์ (Motion Picture) ประสบการณ์ในขั้นนี้ใกล้เคียงกับโทรทัศน์ เพียงแต่ภาพยนตร์ไม่สามารถถ่ายทอดเหตุการณ์จริง ๆ ในขณะที่เกิดจริง ๆ ได้

3.2.1.9 ภาพนิ่ง แผ่นเสียง และวิทยุ (Still Pictures, Recordings, Radio) เป็นสื่อที่ผู้เรียนสัมผัสได้ทางประสาทสัมผัส หู และตา เนื่องจากสื่อประเภทนี้สามารถถ่ายทอดเหตุการณ์ สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นจริงลงในรูปของภาพและเสียง

3.2.1.10 ทัศนสัญลักษณ์ (Visual Symbols) เป็นประสบการณ์ที่ได้จากการดู เป็นสื่อที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราว ความหมายของเรื่องต่าง ๆ ได้รวดเร็ว เช่น การใช้กระดานดำ หรือกระดานขอร์ดกั๊มป์ แผนที่ แผนภาพ แผนสถิติ และแผนภูมิ ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ในขั้นนี้ได้เร็วขึ้นหากมีพื้นฐานทางรูปธรรมมาก่อน

3.2.1.11 วจนสัญลักษณ์ (Verbal Symbols) เป็นประสบการณ์ที่ให้ความเป็นนามธรรมมากที่สุดจะประกอบด้วย ภาษาพูด ภาษาเขียน ซึ่งเป็นพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารที่ใช้เป็นประจำ จึงควรให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกทักษะในการอ่านและการเขียนมาแต่เยาว์วัยก็จะช่วยให้สามารถใช้ประสบการณ์ในขั้นนี้เพื่อการแสวงหาความรู้ได้เป็นอย่างดี

3.2.2 ข้อคิดของการใช้กรวยประสบการณ์

การจัดสื่อในการสอนผู้เรียนแต่ละกลุ่มจะไม่เหมือนกัน ไม่จำเป็นว่าจะต้องให้เริ่มจากขั้นแรกขึ้นไปหาขั้นสุดท้าย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวผู้เรียน และคุณลักษณะของผู้สอนในการเลือกว่าสื่อประเภทใดเหมาะสมกับผู้เรียนกลุ่มใด

การจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ผู้สอนต้องรู้จักเทคนิคในการใช้สื่อ เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ ซึ่ง ไรชเชก เรืองสุวรรณ (2526) ได้ให้ข้อคิดในการนำกรวยประสบการณ์ไปใช้ดังนี้

3.2.2.1 ในการใช้กรวยประสบการณ์ในการสอน จำเป็นต้องเริ่มต้นจากฐานไปยังยอดของกรวยหรือไม่ ในเรื่องนี้ต้องเข้าใจให้ตรงกันว่า สื่อประสบการณ์ต่างๆ ในกรวยประสบการณ์นั้นได้จัดแบ่งตามลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ ดังนั้นเราจะเริ่มใช้สื่อประสบการณ์หลาย ๆ อย่างพร้อม ๆ กันก็ได้

3.2.2.2 ประสพการณ์ขั้นใดมีคุณค่ามากที่สุด? สื่อประสพการณ์ต่าง ๆ ในกรวยประสพการณ์ ไม่อาจนำเสนอโดยการแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ดังนั้น ประสพการณ์ ทุกขั้นจึงมีคุณค่าต่อการเรียนการสอนอย่างไม่แตกต่างกัน ส่วนประสพการณ์ ขั้นใดจะเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้มากที่สุดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.2.2.3 ควรใช้ประสพการณ์ตรงในการสอนมโนคติต่าง ๆ ไร่หรือไม่? แน่่อนในการเรียนรู้มโนคติที่ไม่มีพื้นฐานมาก่อน ประสพการณ์ตรงจะช่วยได้มากในเรื่องความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องสมบูรณ์

3.2.2.4 ประสพการณ์ขั้นสูง ๆ เหมาะกับคนที่อายุมากและ ประสพการณ์ขั้นต่ำ ๆ เหมาะกับเด็ก ๆ ไร่หรือไม่? ในประเด็นนี้ต้องพิจารณาที่ตัวผู้เรียน และเนื้อหาเรื่องราวที่จะศึกษา ดังนั้นในเรื่องนี้จึงกล่าวได้ว่า ไม่จริงเสมอไปที่ประสพการณ์ ขั้นสูง ๆ เหมาะกับผู้ใหญ่และขั้นต่ำ ๆ เหมาะกับเด็ก ๆ

3.2.2.5 กรวยประสพการณ์เน้นในเรื่องของสื่อการสอนและเนื้อหาที่จะสอนไร่หรือไม่? ไร่ เพราะการใช้กรวยประสพการณ์เพื่อการสอนนี้ ก็เพื่อให้ทางเลือกแก่ครูในการพิจารณาเลือกประสพการณ์ที่เหมาะสมกับตัวผู้เรียนและจุดมุ่งหมายและเนื้อหาที่ครูจะสอน

3.3 ประโยชน์ของสื่อการสอน

3.3.1 ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีขึ้นจากประสพการณ์ที่มีความหมายในรูปแบบต่าง ๆ

3.3.2 ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้มากขึ้น โดยใช้เวลาน้อยลง

3.3.3 ช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียน และมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างกระฉับกระเฉง

3.3.4 ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความประทับใจ มั่นใจ และจดจำได้นาน

3.3.5 ช่วยส่งเสริมการคิดและการแก้ปัญหาในการเรียนรู้

3.3.6 ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเอาชนะข้อจำกัดต่าง ๆ ในการเรียนรู้ได้

3.6.1 ทำสิ่งที่ยากขึ้นให้ง่ายขึ้น

3.6.2 ทำสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

3.6.3 ทำสิ่งที่เกิดขึ้นช้าให้เร็วขึ้น

3.6.4 ทำสิ่งที่ยากหรือเปลี่ยนแปลงช้าให้เร็วขึ้น

3.6.5 ทำสิ่งที่ใหญ่มากให้เด็กเหมาะแก่การศึกษา

3.6.6 ทำสิ่งที่เด็กมากให้มองเห็นได้ชัดเจนขึ้น

3.6.7 นำสิ่งที่เกิดในอดีตกมาศึกษาในปัจจุบัน

3.6.8 นำสิ่งที่อยู่ไกลมาศึกษาในห้องเรียนได้

3.3.7 ช่วยลดการบรรยายของผู้สอนลง แต่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายขึ้น

3.3.8 ช่วยลดการสูญเปล่าทางการศึกษา เพราะช่วยให้การเรียนมี

ประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้เรียนตอบคณ้อยลง

3.4 หลักในการเลือกสื่อการสอน

หลักในการเลือกสื่อการสอน นับว่ามีความสำคัญมาก ซึ่งผู้สอนต้องทราบ เพื่อการเลือกสื่อมาใช้ได้อย่างเหมาะสม ให้เกิดประโยชน์เต็มที่ การเลือกสื่อการสอนควรใช้เกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้ (เชิขรศรี วิวิธศิริ, 2535)

3.4.1 พิจารณาว่าสื่อ นั้นมีความสัมพันธ์กับเรื่อง (สาร) มากน้อยเพียงใด ตรงกับจุดมุ่งหมายของการใช้สารหรือไม่ เนื้อหาของสารในสื่อ นั้นถูกต้องสมบูรณ์หรือไม่

3.4.2 ผู้รับสารจะได้อะไรจากสื่อ และได้มากน้อยแค่ไหน ได้ผลตรงข้ามหรือเปล่า ในการใช้สื่อควรคำนึงถึงผลตรงข้ามที่อาจจะเกิดขึ้น จึงควรมีการศึกษาถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป้าหมายที่รับสาร และให้มีการทดลองใช้และติดตามผลด้วย

3.4.3 สื่อต้องช่วยเสริมสร้างความคิด เช่น ให้แนวคิดหลาย ๆ ด้าน เสนอทางแก้ปัญหาหลาย ๆ ทาง

3.4.4 สื่อควรให้ข้อมูลทั้งทางบวกและทางลบ ให้ผู้รับตัดสินใจเอง แต่อาจมีกลุ่มเป้าหมายบางกลุ่มไม่เหมาะ จำเป็นต้องให้ข้อมูลด้านเดียว ไม่ต้องเปรียบเทียบตัดสินใจอีก

3.4.5 พิจารณาเทคนิคการผลิตสื่อหรือทำสื่อ นั้นว่าดีพอหรือไม่ (คุณภาพของสื่อ เช่น เรื่องของแสง สี ขนาด สัดส่วน ความใกล้เคียงกับความเป็นจริง)

3.4.6 สื่อควรใช้แก้ปัญหาพื้นฐานของประเทศด้วย เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือความมั่นคง

3.4.7 สื่อที่สร้างหรือใช้ควรยึดหลักการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการทางกาย ความมั่นคงปลอดภัย การเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม การยกย่องนับถือ ความเป็นตัวของตัวเอง และความสำนึกในชีวิต

3.4.8 สื่อ นั้นต้องเหมาะสมกับ วัย เพศ ระดับความรู้ ของผู้รับสาร หรือ คำนึงถึงพื้นฐานประสบการณ์ของผู้รับสาร (กลุ่มเป้าหมาย)

3.4.9 เลือกใช้สื่อชนิดที่เข้าถึงและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งใช้ภาษาที่กลุ่มเป้าหมายเข้าใจได้ง่าย

3.4.10 สื่อที่ใช้ควรอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบัน และให้มีผลตอบสนองที่เป็นแนวเสริมอย่างรวดเร็วต่อกลุ่มเป้าหมาย หรือทันต่อเหตุการณ์และความก้าวหน้า

3.4.11 ความเป็นสื่อที่ให้ผู้รับ รับรู้ได้โดยประสาททั้ง 5 ให้มากที่สุด

3.4.12 ลักษณะของสื่อต้องน่าสนใจ และใช้คุ้มค่า

3.4.13 ควรนำศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม บุคลากร องค์กร หรือทรัพยากรต่าง ๆ ในท้องถิ่นนั้น ๆ มาใช้เป็นสื่อให้มากที่สุด

3.4.14 การใช้สื่อ ควรคำนึงถึงระยะเวลา ฤดูกาล สถานที่ บรรยากาศ และให้สอดคล้องกับสภาพจริงของกลุ่มเป้าหมาย

3.4.15 การใช้สื่อและวิธีการ ต้องให้กลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมและมีส่วนร่วมด้วย

3.4.16 การใช้สื่อควรใช้หลักการ "ซ้ำ ย้ำ เคียง และต่อเนื่อง" เพื่อให้เกิดผลในการชักจูงใจ

3.4.17 ควรระบุกลุ่มเป้าหมายที่รับสื่อให้เห็นเด่นชัดถ้าทำได้ เพื่อจะได้จัดสื่อได้ถูกต้อง

3.4.18 ควรจัดทำคู่มือเสนอแนะวิธีการใช้สื่อที่จะตอบคำถามได้ว่า ใช้กับใคร ที่ไหน เมื่อไร และใช้อย่างไร

หลักการเลือกใช้สื่อเพื่อการสื่อสารทั่วไปที่กล่าวข้างต้นนั้น ก่อนข้างจะเป็นที่ผู้รับสาร ซึ่งอยู่กระจัดกระจายหรือเป็นมวลชนมากกว่า สำหรับการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน ซึ่งส่วนมากจะใช้ในสถานการณ์กลุ่มหรือรายบุคคลนั้น ควรพิจารณาเพิ่มเติมในต่อไปนี้

- มีคุณค่าต่อการศึกษา (การเรียนการสอน)
- เสริมสร้างแนวความคิด ก่อให้เกิดความคิดริเริ่ม
- มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการสอนต่าง ๆ
- เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมาก
- ภาษาที่ใช้เหมาะสมกับเนื้อหาและระดับความรู้ของผู้เรียน
- ควรใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและสื่อที่บ้านให้มากที่สุด
- ถ้าในการสอนเรื่องเดียวกัน สามารถใช้สื่อหลายชนิดที่เหมาะสม และยังใช้

ในการสนับสนุนส่งเสริมกันได้ ควรพิจารณาเพิ่มในเรื่อง เวลา สถานที่ และความสะดวกในการใช้สื่อประกอบการสอนว่าชนิดใดสะดวกเหมาะสมที่สุด (ใช้ System Approach)

- สื่อที่ใช้ในการเรียนการสอน ควรเป็นเครื่องต้นรูป พร้อมที่จะนำไปใช้ได้ทันทีและพอเพียง

นอกจากครูจะต้องพิจารณาเลือกและใช้สื่อตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังต้องพึงระวังในเรื่องเหล่านี้ด้วยคือ

- อย่าใช้สื่ออย่างเคียวให้มากเกินไป ใช้ผสมผสานกันดีที่สุด สื่อที่เสนอควรมีหลายรูปแบบ และการใช้สื่อการสอนมากเกินไปในห้องเรียน อาจก่อให้เกิดความสับสนต่อผู้เรียนได้

- ต้องแน่ใจว่าสื่อทัศนวัตถุทั้งหลายที่ใช้นั้นเหมาะสมกับผู้เรียน

- โปรดจำไว้เสมอว่าวัสดุอุปกรณ์หรือสื่อที่แฉเห็นได้ จึงสร้างขึ้นมาเพื่อใช้กับเด็กนั้น โดยทั่วไปไม่เหมาะสมกับผู้ใหญ่

- ต้องระวังการใช้สื่อที่แปลกใหม่ ซึ่งผู้เรียนไม่คุ้นเคย มิให้นำไปสู่ความเข้าใจผิด รวมทั้งได้รับข้อสรุปและความประทับใจที่ผิดพลาด

- ต้องระวังและคิดล่วงหน้าในการออกแบบและเนื้อหาของสื่อที่ใช้ เพื่อป้องกันการใช้แล้วเกิดผลเสีย หรือได้ผลตรงข้าม

- ควรมีการตรวจสอบสื่อก่อนใช้เสมอว่า เครื่องมือนั้นยังทำงานคืออยู่หรือไม่ อุปกรณ์ต่าง ๆ ครบถ้วนหรือไม่

3.5 หุ่นจำลอง (Models)

เป็นสื่อการเรียนการสอนที่จัดอยู่ในกรวยประสบการณ์ขั้นที่สอง ตามการจัดลำดับของเอดการ์ เดล ซึ่งมีความเป็นรูปธรรมมากเป็นอันดับสอง รองจากประสบการณ์ตรง หุ่นจำลองจะถูกเลือกเป็นสื่อการสอนเมื่อในสภาพการเรียนการสอนจริง ๆ ไม่สามารถนำของจริงเข้ามาไว้ในห้องเรียนได้ หรือพาผู้เรียนไปศึกษาจากของจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติได้ทุกกรณี ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดหลายประการ ดังนี้ (วนิดา จึงประสิทธิ์, 2528)

- ของจริงเล็กเกินไป เช่น อะตอม

- ของจริงใหญ่เกินไป เช่น โลก เรือบิน

- ของจริงเป็นอันตรายเกินไป เช่น เครื่องจักรกล

- ของจริงสลับซับซ้อนเกินไป เช่น การเรียงลำดับของอวัยวะภายในของคน

- ของจริงอยู่ไกลเกินไป เช่น ยานอวกาศของสหรัฐอเมริกา

- ของจริงมีราคาแพงเกินไป เช่น ผลึกของเพชร

- สถิติที่จะนำของจริงมาใช้ได้ เช่น การมาตัดเอาหัวใจคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และไม่ได้ป่วยเป็นโรคหัวใจมาศึกษา
- ของจริงเป็นขบวนการที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า เช่น การถ่ายละอองเรณู

หุ่นจำลองจึงเป็นเสมือนตัวแทนของจริงที่ประดิษฐ์ขึ้นให้มีลักษณะเหมือนของจริงทุกประการในด้านส่วนประกอบ ซึ่งขนาดของหุ่นจำลองนั้น ผู้ประดิษฐ์สามารถทำให้มีขนาดเล็กใหญ่ หรือเท่าของจริงตามความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน

3.5.1 ประเภทของหุ่นจำลอง

วนิดา จึงประสิทธิ์ (2528) ได้จำแนกประเภทของหุ่นจำลองไว้ดังนี้

3.5.1.1 หุ่นจำลองภายนอก (Solid Model) เป็นหุ่นที่แสดงเฉพาะทรวดทรง รูปร่าง ลักษณะภายนอกเท่านั้น

3.5.1.2 หุ่นจำลองแบบผ่าซีก (Cut-Away Model) เป็นหุ่นที่แสดงให้เห็นลักษณะภายในว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง เช่น หุ่นจำลองแสดงอวัยวะภายในของช่องหู

3.5.1.3 หุ่นจำลองแบบแยกส่วน (Build up Model) เป็นหุ่นที่ประกอบด้วยส่วนย่อย ๆ หลายส่วนประกอบกัน แต่ละส่วนสามารถถอดออกได้ เช่น หุ่นแสดงอวัยวะภายในของคน

3.5.1.4 หุ่นจำลองแบบทำงานได้ (Working Model) เป็นหุ่นที่มีส่วนเคลื่อนไหวและทำงานได้เช่นเดียวกับของจริง เช่น หุ่นแสดงการทำงานของเครื่องจักร เป็นต้น

3.5.2 ลักษณะของหุ่นจำลองที่ดี (ถักดา สุขปริติ, 2523)

3.5.2.1 เป็นวัสดุตามมิตินี้ให้ความคิดรวบยอดที่ถูกต้อง

3.5.2.2 มีขนาดไม่ใหญ่หรือเล็กเกินไปที่จะนำไปศึกษาได้

3.5.2.3 ใช้สีเน้นในส่วนที่สำคัญ ๆ

3.5.2.4 แสดงส่วนประกอบที่สำคัญ ๆ ได้ถูกต้องตรงตามจุดมุ่งหมาย

3.5.3 หลักของการใช้หุ่นจำลอง (วาสนา ขาวหา, 2525)

3.5.3.1 ต้องแน่ใจว่านักเรียนทุกคนสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน

3.5.3.2 แสดงเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ครูต้องการให้นักเรียนได้
เรียนรู้

3.5.3.3 ต้องแน่ใจว่านักเรียนมีความเข้าใจถูกต้องในเรื่องของขนาด
ครูต้องชี้แจงให้นักเรียนได้ทราบถึงขนาดที่แท้จริงของสิ่งนั้นเสียก่อน เพราะหุ่นจำลองอาจย่อ
หรือขยายส่วนจากของจริง

สำหรับหุ่นจำลองที่ผู้วิจัยใช้สำหรับการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ จัดอยู่ในหุ่น
จำลองประเภทหุ่นจำลองภายนอก (Solid Model) ที่มีลักษณะเหมือนทารกแรกเกิดทุกประการ
เพื่อให้บรรณารักษศาสตร์ได้จับต้องสัมผัส สัมผัสลักษณะในการดูแลทารกแรกเกิดเหมือนปฏิบัติกับทารก
จริง ๆ ซึ่งจะทำให้บรรณารักษศาสตร์มีความมั่นใจในการดูแลทารก เมื่อถึงเวลาที่ต้องปฏิบัติกับทารก
จริง ๆ ในระยะหลังคลอด

4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนของบรรณารักษศาสตร์

การจัดการเรียนการสอนสำหรับบรรณารักษศาสตร์ จัดเป็นการให้ความรู้ในด้านสุขภาพ
อนามัย ซึ่งหมายถึง กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการสุขภาพกับผู้รับบริการหรือ
ประชาชนที่มีรูปแบบในการให้ความช่วยเหลือเพื่อให้เกิดการเรียนรู้มุ่งสู่การปรับเปลี่ยน
พฤติกรรมอนามัยเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข และเสริมสร้างความมีคุณภาพชีวิต

ความต้องการความรู้ในด้านสุขภาพอนามัยของผู้รับบริการในแต่ละแผนกแต่ละ
หอผู้ป่วย จะมีเนื้อหาแตกต่างกันไปแต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ความต้องการที่จะให้ผู้รับ
บริการมีสภาวะร่างกายและจิตใจที่ดี ดังนั้นในการจัดเนื้อหาให้แก่ผู้รับบริการแต่ละกลุ่ม
ผู้สอนต้องคำนึงถึง ความสนใจ ความต้องการในการเรียนและประโยชน์จากการเรียนที่ผู้รับ
บริการแต่ละกลุ่ม จะนำไปใช้ประโยชน์ได้เมื่อกลับสู่ชุมชน พยายามเป็นบุคลากรกลุ่มหนึ่งซึ่ง
มีหน้าที่ในการสอน การให้คำแนะนำ จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประเมินผู้เรียน
การจัดเนื้อหาการสอนให้เหมาะสม เพื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพ สิ่งที่ยากหรือผู้สอน
ต้องคำนึงถึง ได้แก่ การประเมินความต้องการของผู้เรียน ความพร้อมของผู้เรียน และเทคนิค
วิธีการสอนที่ดีซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1 การประเมินปัญหาและความต้องการของผู้เรียน

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2528) ให้ความหมายของการประเมินว่าหมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดการสนทนา เพื่อช่วยในการตัดสินใจ

พินเนลล์ (Pinnell, 1986) กล่าวว่า การประเมินเป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญของการแก้ปัญหาในกระบวนการขยายผล ประกอบด้วย การรวบรวมข้อมูล และ การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างเป็นระบบ

นาร์โรว์ (Narrow, 1987) กล่าวว่า ประสิทธิภาพของการสอนขึ้นอยู่กับความถูกต้องและสมบูรณ์ของการประเมิน และการประเมินไม่ใช่ว่าเพียงขั้นตอนแรกของการขยายผล หรือการสอนเท่านั้น แต่เป็นขั้นตอนแรกของทุกกิจกรรม

จากความหมายดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อช่วยในการตัดสินใจที่จะระบุปัญหาและความต้องการอย่างถูกต้อง

ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนสุภาพอนามัยให้กับบิดามารดา จำเป็นต้องมีการประเมินความต้องการที่จะเรียนรู้ของบิดา เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการจัดเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

4.2 การประเมินความพร้อมในการเรียนรู้

การประเมินผู้เรียนในด้านความพร้อมในการเรียน (Readiness to Learn) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้มาก เรดแมน (Redman, 1976) กล่าวว่าความพร้อมในการเรียน ประกอบด้วยความพร้อมทางอารมณ์หรือเรียกว่าแรงจูงใจ ซึ่งเป็นความเต็มใจของบุคคลที่จะเรียนรู้และความพร้อมทางประสบการณ์ ซึ่งเป็นส่วนที่เกี่ยวกับพื้นฐานของประสบการณ์ ทักษะ เจตคติ และความสามารถที่จะเรียนรู้

4.2.1 แนวคิดของนาร์โรว์ (Narrow, 1987) ในการประเมินความพร้อมของผู้ป่วยในการสอนสุภาพอนามัยไว้ 4 ด้าน คือ

4.2.1.1 ความสุขสบาย (Comfort) ซึ่งประกอบด้วยความสุขสบายทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ

1) ความสุขสบายทางด้านร่างกายเป็นสภาพที่ร่างกายปราศจากอาการเจ็บป่วย ที่พบได้บ่อย 6 อาการ ได้แก่ อาการเจ็บปวด อาการมึนงง อาการคัน อาการปวดเมื่อย หรืออ่อนเพลีย อาการหิวหรือกระหาย และอาการที่อยากจะจับฉ่ายปัสสาวะ และอุจจาระ

2) ความสุขสบายทางด้านจิตใจเป็นสภาพที่จิตใจปราศจากความเศร้าโศก ความโกรธ และความวิตกกังวล

4.2.1.2 พลังงาน (Energy) พลังงานที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้ป่วยขึ้นอยู่กับระยะเวลาการเจ็บป่วย ความมากมายของตัวก่อความเครียด (Stressors)

4.2.1.3 ความสามารถ (Capability) ซึ่งประกอบด้วยความสามารถทางด้านสติปัญญา และอารมณ์ กับความสามารถทางร่างกาย

4.2.1.4 แรงจูงใจ (Motivation) เป็นสภาพที่ผู้เรียนมีความเต็มใจ พอใจ หรือสนใจที่จะเรียนรู้

การประเมินความพร้อมที่จะเรียนรู้ ผู้สอนจะต้องประเมินทุกครั้งก่อนจะดำเนินการสอน เนื่องจากผู้เรียนที่เป็นผู้รับบริการมีสภาพต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เช่น บิดามารดาที่ฝากครรภ์บางคนอาจจะลางานเพื่อมาตรวจครรภ์จึงต้องรีบเร่งที่จะกลับไปทำงาน สภาพจิตใจ อาจจะไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ ดังนั้นผู้สอนจะต้องสร้างสัมพันธภาพกับผู้เรียน และประเมินความพร้อมของบิดามารดาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประเมินความพร้อมของบิดามารดาทุกครั้ง และสอนเฉพาะบิดามารดาที่เต็มใจที่จะเป็นกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น

4.3 ลักษณะการสอนที่ดี

การสอนลักษณะใดก็ตามที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี จัดเป็นการสอนที่ดีทั้งสิ้น ดังจะกล่าวโดยละเอียดแยกย่อยแล้ว การสอนที่ดีจะมีลักษณะดังนี้ (ฮาทรณ์ ใจเที่ยง, 2537)

4.3.1 เป็นการสอนที่มีการเตรียมการสอนเป็นอย่างดี ครอบคลุมประกอบของการสอน อันได้แก่ การตั้งจุดประสงค์การสอน การจัดเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียน การสอน การใช้สื่อการสอน และการวัดผลประเมินผล

4.3.2 เป็นการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา ทั้งด้านความรู้ ความคิด ด้านเจตคติ และด้านทักษะ ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้แจ้ง ทิศชอบ และปฏิบัติ เกิดการเจริญเติบโต ทุกด้านอย่างซึ้นบานและแจ่มใส

4.3.3 เป็นการสอนที่ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้สอดคล้องกับจุดประสงค์ กับเนื้อหา และกับผู้เรียน โดยใช้กิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสม

4.3.4 เป็นการสอนที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมด้วยตนเอง หรือได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี และเกิดความกระตือรือร้นในการเรียน

4.3.5 เป็นการสอนที่สำนึถึงประโยชน์ที่ผู้เรียนจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และตลอดไป เช่น การสอนโดยให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ วิจารณ์ ได้รู้จักวิธีแสวงหาความรู้ ได้ฝึกคิดแก้ปัญหา ย่อมดีกว่าวิธีสอนโดยบอกความรู้ให้ หรือกระทำให้อูแต่เพียงอย่างเดียว การให้ผู้เรียนได้นำประสบการณ์ทั้งความรู้ ความคิด ไปใช้ในชีวิตประจำวันปัจจุบันและอนาคตได้ ย่อมเป็นการสอนที่มีคุณค่าแก่ผู้เรียน

4.3.6 เป็นการสอนที่เร้าความสนใจผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสนใจตลอดจนจบกระบวนการสอน เช่น ผู้สอนใช้สื่อการสอนที่น่าสนใจ ใช้คำถามกระตุ้นให้คิด ใช้วิธีการสอนหลายรูปแบบที่เหมาะสม ให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำ (Learning by Doing) ได้ทดลองได้คิดค้นคว้า ฯลฯ ย่อมทำให้ผู้เรียนด้วยความสนใจ

4.3.7 เป็นการสอนที่มีบรรยากาศส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งบรรยากาศด้านวัตถุ และด้านจิตใจ บรรยากาศด้านวัตถุ หมายถึง การมีสภาพห้องเรียน อุปกรณ์การเรียน และสิ่งแวดล้อมที่ลือเอื้ออำนวยให้เกิดความสบายตา สบายใจในการเรียน ส่วนด้านจิตใจ หมายถึง การที่ครูมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนด้วยดี ให้ความเป็นกันเอง ให้ความเมตตา ความรัก ความอบอุ่นแก่นักเรียน ทำให้นักเรียนเรียนด้วยความสุข มีชีวิตชีวา และไม่ตึงเครียด

4.3.8 เป็นการสอนที่ผู้สอนรู้จักใช้จิตวิทยาการเรียนรู้อย่างเหมาะสม เช่น การให้รางวัลและการลงโทษที่พอดี การให้คำชม การจูงใจ เร้าใจให้ผู้เรียนเกิดแรงกระตุ้นภายใน การให้ผู้เรียนได้รับทราบผลงานของตนโดยทันที การให้ผู้เรียนเกิดความภูมิใจในความสำเร็จของตน การสำนึถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การให้เรียนจากสิ่งที่ย่างไปยาก ฯลฯ เหล่านี้เป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดี

4.3.9 เป็นการสอนที่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย เช่น ให้ผู้เรียนมีอิสระในการแสดงความคิดเห็น ผู้เรียนได้ฝึกการทำงานกลุ่มร่วมกัน ได้ฝึกการเป็น

ผู้นำผู้ตาม ฝึกการทำตามข้อกำหนดของกลุ่ม และฝึกระเบียบวินัยในตนเอง สิ่งเหล่านี้จะเป็น การปูพื้นฐานการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทยต่อไป

4.3.10 เป็นการสอนที่มีกระบวนการ หมายถึง มีลำดับขั้นตอนการสอนที่ ไม่สับสนในการสอนจำเป็นต้องมีการเตรียมการสอน เตรียมจัดลำดับการสอนให้สอดคล้อง ต่อเนื่องกันอย่างเหมาะสมตั้งแต่ขั้นนำ ขั้นสอน และขั้นสรุป กระบวนการสอนจะมีขั้นตอน แตกต่างกันไปตามลักษณะของวิธีสอนที่นำมาใช้ เช่น วิธีสอนแบบสารัตถิ์ ข้อมมีขั้นตอนการ สอนแตกต่างจากวิธีสอนแบบทดลอง ผู้สอนต้องวางแผนจัดลำดับขั้นตอนการสอนให้ถูกต้อง

4.3.11 เป็นการสอนที่มีการวัดผลประเมินผลทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังการเรียน โดยอาจใช้วิธีต่าง ๆ เช่น การสังเกต การซักถาม การทดสอบ การให้ ค้นคว้ารายงาน การทำแบบฝึกหัด ฯลฯ การวัดผลประเมินผลจะช่วยวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และวัดผลสำเร็จของผู้สอน ผู้สอนจะนำผลการประเมินมาเป็นข้อมูลย้อนกลับพิจารณาการ สอนของตนว่า มีข้อบกพร่องที่องค์ประกอบสอนข้อใด ทำให้แก้ไขได้ตรงจุด เพื่อความ สมบูรณ์ของการสอนครั้งต่อไป

4.3.12 เป็นการสอนที่ผู้สอนสอนด้วยวิญญาณความเป็นครู สอนด้วยความ กระตือรือร้น สอนด้วยความตั้งใจ ความเต็มใจ และความมั่นใจ บุคลิกภาพท่าทางการแสดงออก ของผู้สอนจะสะท้อนให้ผู้เรียนเข้าใจความรู้สึกของผู้สอนได้ดี ถ้าผู้สอนมีความรู้สึกที่ดีทั้งต่อ ผู้เรียนและต่ออาชีพผู้เรียนส่วนใหญ่จะเรียนด้วยความศรัทธา ด้วยความสุข ด้วยความตั้งใจ และด้วยความเต็มใจเช่นกัน

5. แนวคิดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์

บุคคลนับตั้งแต่แรกเกิดจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่เสมออย่างต่อเนื่อง ผลจากการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลจะทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม รูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์จะเป็นการติดต่อสื่อสารและเน้นพฤติกรรมที่สังเกตได้ ทั้งวิธีใช้ คำพูดและไม่ใช้คำพูด เช่น การพูดคุย การสัมผัสมือ การโอบกอด หรือการสบสายตา โดย กระบวนการปฏิสัมพันธ์ จะมีจุดมุ่งหมายร่วมกันระหว่างบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กัน

5.1 ความหมายของปฏิสัมพันธ์ (Interaction)

นักการศึกษาทั้งในประเทศ และต่างประเทศให้ความหมายของปฏิสัมพันธ์ไว้

ดังนี้

จินตนา ปิณฑวงศ์ (2531) สรุปว่า ปฏิสัมพันธ์ หมายถึง กระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม หรือระบบตั้งแต่สองระบบขึ้นไป ความสัมพันธ์นั้น พฤติกรรมของแต่ละฝ่ายต่างก็มีอิทธิพลและได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน กล่าวคือต่างฝ่ายต่างก็รับและส่งอิทธิพลต่อกันและกันในขณะที่มีความสัมพันธ์กัน

บุญยารัต อ่อนน้อมพันธ์ (2536) สรุปว่า ปฏิสัมพันธ์ หมายถึง กระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มหรือระบบตั้งแต่สองระบบขึ้นไป ในความสัมพันธ์นั้น พฤติกรรมของแต่ละฝ่ายต่างมีอิทธิพลและได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ในขณะที่มีความสัมพันธ์กัน ต่างฝ่ายต่างรับและส่งอิทธิพลต่อกันและกัน

สรวาณี เรืองวิเศษ (2537) สรุปว่า ปฏิสัมพันธ์ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้และการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล แสดงออกโดยพฤติกรรมที่ใช้คำพูดหรือไม่ใช้คำพูด กระบวนการนี้จะต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมกันระหว่างบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กัน เพื่อแก้ปัญหาหรือแสวงหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน

ทีโบท และเคลลี (Thibaut and Kelly, 1959) กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา อันจะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง พฤติกรรมดังกล่าวอาจเป็นการสื่อสารด้วยวาจา หรือการกระทำก็ได้

แบนดูรา (Bandura, 1977) กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ซึ่งเกิดขึ้นในการเรียนรู้ว่า คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรานั่นเอง การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน

เพจ (Page, 1977) กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ หมายถึง อิทธิพลที่มีต่อกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่มซึ่งโดยทั่วไปมักเน้นพฤติกรรมทางสังคมและอารมณ์

จากพจนานุกรมของเวบสเตอร์ (Webster's New Twenty Century Dictionary of English Language 1980) สรุปว่า ปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การกระทำที่เป็นสื่อและการกระทำต่อบุคคลอื่น การกระทำต่อกันและกันหรือการส่งผลกระทบต่อกันและกัน

จากนิยามข้างต้นนี้ สามารถสรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ หมายถึง กระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่มีการติดต่อสื่อสาร มีปฏิภิกิริยาได้ตอบระหว่างกันและกัน แสดงออกโดยพฤติกรรมที่ใช้คำพูดและไม่ใช้คำพูด ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันระหว่างบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ส่งผลกระทบและมีอิทธิพลต่อกันและกัน

เมื่อก้าวถึงปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว จะหมายถึงการติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากในการกระชับสัมพันธ์ภาพระหว่างบิดามารดาและบุตร ช่วยเพิ่มพูนความรักความเข้าใจและความอบอุ่นของ

ครอบครัว เป็นสื่อแสดงถึงความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวจะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง และจะถูกมิติของเวลากำหนดให้เปลี่ยนแปลงไปเป็นวงจรชีวิตครอบครัวที่เริ่มจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่งตามระยะเวลาที่เหมาะสม และตามพัฒนาการของครอบครัว ปฏิสัมพันธ์จะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กับการเริ่มต้นของครอบครัวนั้นหมายถึงการที่มีการสมรสกันของสามีภรรยา จากนั้นเมื่อภรรยาตั้งครรภ์และให้กำเนิดสมาชิกใหม่ ปฏิสัมพันธ์ก็จะเปลี่ยนรูปแบบเพิ่มขึ้น จากสองคนเป็นสามคน คือ บิดา มารดา และทารก ในแง่ของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของทารก ต่างให้การยอมรับในแนวคิดที่ว่า การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารก ควรจะเริ่มตั้งแต่ทารกยังอยู่ในครรภ์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะหลังคลอดซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นชีวิตใหม่ของทารก มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับบิดามารดา เนื่องจากระยะแรกเกิดจะเป็นช่วงเวลาที่ทารกตื่นตัว มีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม เช่น แสง เสียง หรือสัมผัส (Olds, London and Ladewig, 1992) จะทำให้ทารกเกิดการเรียนรู้โลกภายนอกครรภ์มารดา นอกจากนี้ในส่วนของบิดามารดา เมื่อได้สร้างปฏิสัมพันธ์กับทารกจะทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันขึ้น เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในตัวทารก เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ อันจะทำให้เกิดสายใยแห่งความผูกพันที่แน่นแฟ้นขึ้นในครอบครัว พฤติกรรมต่าง ๆ ที่บิดามารดาและทารกมีต่อกันและกันนี้ จะเป็นปรากฏการณ์ของความผูกพัน ซึ่งตรงกับคำว่า "Attachment" หรือ "Bonding" คำสองคำนี้มีความหมายใกล้เคียงกัน แต่ลักษณะความผูกพันทั้งสองคำจะมีข้อแตกต่างกันคือ

"Attachment" หมายถึง ความผูกพันที่ทารกมีต่อมารดา หรือผู้เลี้ยงดู ความผูกพันนี้มีขึ้นตั้งแต่มนุษย์ยังอยู่ในวัยทารกซึ่งเป็นวัยที่พึ่งพาผู้อื่นเพื่อให้ได้รับการดูแลปกป้องทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ พฤติกรรมที่ทารกแสดงจะมีหลายรูปแบบ เช่น ทารกคลอเคลียพยายามเข้าหาผู้ที่ตนผูกพัน (Bowlby, 1958)

"Bonding" หมายถึง ความผูกพันที่เกิดขึ้นทันทีทันใดของมารดาที่มีต่อทารก ในแรกคลอดทันที เป็นพฤติกรรมความผูกพันที่มารดาแสดงต่อทารก เช่น การจับต้องทารก การประสานสายตากับทารก เป็นต้น ต่อมาคลอดและเคนเนล (Klaus and Kennell, 1982) ได้ใช้คำนี้อธิบายความผูกพันระหว่างบิดามารดาและทารก (Parent-Infant Bonding) โดยนิยามความผูกพัน (Bonding) ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่เฉพาะเจาะจงเป็นอันเดียวกันระหว่างบุคคลสองคนและมีความคงทนถาวรตลอดระยะเวลาที่ผ่านไป และได้ใช้คำว่า "Attachment" และ "Bonding" ในลักษณะที่เป็นพฤติกรรมความผูกพันระหว่างบิดามารดาที่มีต่อทารก ซึ่งบิดามารดาและทารก ต่างก็มีปฏิสัมพันธ์ตอบสนองซึ่งกันและกัน

ข้อแตกต่างระหว่างคำทั้งสองคือ Bonding เป็นความผูกพันของมารดาที่มีต่อบุตรเพียงฝ่ายเดียว ในขณะที่ Attachment จะเป็นความรู้สึกรักผูกพันของมารดาหรือผู้เลี้ยงดูและทารกที่ต่างฝ่ายต่างก็มีให้แก่กันและกันมีการรับรู้และตอบสนองต่อกัน (Klass and Kennell, 1982)

5.2 ทฤษฎีบทบาทและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารก

ออกานเนค (Organeck, 1992) ได้สรุปถึงทฤษฎีบทบาทและ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารกไว้ดังนี้

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารก เป็นกระบวนการที่ทารกแรกเกิดและบิดามารดามีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างกัน ซึ่งมีจุดเริ่มต้นมาจากทฤษฎีบทบาท ภายใต้อบรมพื้นฐานดังนี้

- บทบาทเรียนรู้ได้โดยการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม
- บทบาทคือการมีปฏิสัมพันธ์กับตนเองและกับบุคคลอื่น
- ประสบการณ์เดิม และสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ใหม่ ๆ เป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดพฤติกรรม

เกิดพฤติกรรม

5.3 บุคคลสำคัญในเรื่องของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารก

คามคำกล่าวของทฤษฎีบทบาท แนวคิดพื้นฐานของปฏิสัมพันธ์ในสังคมคือ ภาษา กระบวนการที่ซับซ้อนของภาษา คือ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างทารกและผู้เลี้ยงดูในระยะเริ่มแรก จะเป็นการลองผิดลองถูก จนกระทั่งเกิดการยอมรับจากทั้งสองฝ่ายเกิดความหมายภาษาเกิดขึ้น มีผู้พยายามศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารกจากทฤษฎีบทบาทหลายท่าน แต่ที่สำคัญมีดังนี้

5.3.1 เกรธาจด์ คาแพน (Gerald Caplan)

คาแพน ตีพิมพ์งานค้นคว้าเรื่อง "แบบแผนของบิดามารดาในการตอบสนองภาวะวิกฤตของการคลอดก่อนกำหนด" ในปี 1960 เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาครอบครัวที่มีเด็กคลอดก่อนกำหนดถึงแบบแผนการตอบสนองของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะมารดาที่สามารถเป็นตัวแทนภาวะสุขภาพของเด็กที่คลอดก่อนกำหนดได้ เป้าหมายของการวิจัยนี้คือ ทำให้พยาบาลดูแลครอบครัวเหล่านี้ได้อย่างมีคุณภาพ มีภาวะสุขภาพที่ดีที่สุด งานวิจัยเริ่มจากประเมินสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาและทารก แบบการประเมินที่คาแพนสร้างขึ้นเป็นไปในทิศทางเดียว คือจากบิดามารดาที่มีต่อทารก

ผลการวิจัยของ คามพอน มีนัยสำคัญและเป็นรูปแบบเริ่มต้นที่เป็นพื้นฐานของการศึกษาวิจัยสำหรับนักวิจัยคนอื่น ๆ ต่อมา ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของ บิดามารดา ทารก และปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารก

5.3.2 ที. เบอร์รี่ บรานเซดตัน (T. Berry Brazelton)

ในขณะที่ คามพอน ศึกษาบทบาทของมารดาซึ่งไม่เพียงแต่ตอบสนองต่อทารกเท่านั้น แต่ศึกษาถึงการตอบสนองของมารดาที่มีต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวด้วย บรานเซดตัน และคณะ ในมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ก็เริ่มศึกษาปฏิสัมพันธ์ของทารกกับผู้ดูแลและกับสิ่งแวดล้อม บรานเซดตัน ได้ออกแบบเครื่องมือในการประเมินพฤติกรรมของทารกแรกเกิด (Neonatal Behavior Assessment Scale หรือ NBAS) เครื่องมือที่ใช้ประเมินนี้คือผลที่ได้จากการศึกษาในทารก ประโยชน์ของเครื่องมือนี้คือ ใช้ประเมินทารกแรกเกิดในพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น ระบบประสาทอัตโนมัติ การเคลื่อนไหว ระดับความรู้สึก เป็นต้น

ตามคำกล่าวของ บรานเซดตัน ทารกแรกเกิดไม่ใช่ passive player ในการมีปฏิสัมพันธ์ บรานเซดตัน แสดงให้เห็นว่า ทารกสามารถได้ยินตั้งแต่แรกเกิด และที่สำคัญที่สุด สามารถปกป้องตนเองจากสิ่งกระตุ้นที่เป็นอันตราย โดยการควบคุมระบบความรู้สึกตัว ข้อมูลที่ได้นี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากในการปฏิบัติในคลินิก และการใช้เครื่องมือประเมินพฤติกรรมทารก (NBAS)

5.3.3 มาร์แชล คลอส และ จอห์น เคอเนล (Marshall klaus and John kennell)

คลอสและเคอเนล เป็นคนสำคัญที่ริเริ่มศึกษาในแผนกห้องคลอด และหลังคลอด คลอสจนแผนกเด็กอ่อน งานเขียนของ คลอสและเคอเนล ในปี 1976 คือ Maternal-Infant Bonding ผลการวิจัยใช้เวลาศึกษาถึง 40 ปี ที่ระบุถึงกระบวนการซึ่งมารดาผูกพันต่อทารกแรกเกิด กล่าวถึงพฤติกรรมผูกพัน เมื่อแยกมารดาและทารกออกจากกัน มีการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอื่น ๆ เช่น แกะและหนู

ในช่วงปี 1970 ผลการศึกษาของ คลอสและเคอเนล ยังเป็นแนวคิดที่ใหม่มากสำหรับสถานบริการสุขภาพ โดยเฉพาะห้องคลอด งานเขียนชิ้นแรกของ คลอสและเคอเนล ตีพิมพ์ในช่วงที่ชาวอเมริกันเริ่มรู้สึกในความต้องการการผูกพันเช่นนี้ มีผลจูงใจจำนวนมากที่เริ่มเคลื่อนไหวต่อแนวทางการปฏิบัติของโรงพยาบาลที่กระทำสืบต่อกันมา เป็นช่วงที่ความมีอิสระทางเพศ อิสระทางความคิด และการต่อต้านศาสนา เกิดความแปรปรวนอย่างมาก ความปรารถนาและความต้องการของบิดามารดาในการแสดงความรักมั่นคงกับทารกเริ่มมีมากขึ้น และเริ่มตอบรับกับคำกล่าวของ คลอสและเคอเนล ที่ว่า กระบวนการผูกพันจะมีอิทธิพล

อย่างมากต่อการมีชีวิตและพัฒนาการของทารก สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อ บิดามารดาที่ต้องการให้สถานบริการห้องคลอดยินยอมให้พวกเขาได้สัมผัสกับทารกในทันทีหลังคลอด ดังนั้น หน่วยบริการสุขภาพจึงเริ่มเปิดรับแนวคิดใหม่นี้เข้ามา

จนในที่สุด ในปี 1982 แนวคิดของความผูกพันจึงกระจ่างเด่นชัดขึ้น โดย คอลอสและเคนเนด กล่าวว่า ไม่มีเหตุผลเฉพาะเจาะจงในการเกิดความผูกพัน หากมารดามีภาวะเสี่ยงในขณะคลอด ความผูกพันของมารดาต่อทารกในสถานการณั้เช่นนี้ก็จะลดน้อยลง ดังนั้นสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นระหว่างมารดาและทารกในช่วงแรกของชีวิตก็จะเป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตามสิ่งนี้ก็เป็แนวคิดใหม่สำหรับหน่วยบริการสุขภาพแม่และเด็ก การมีโอกาสแสดงความผูกพันของมารดาและทารกก็ไม่ใช่ข้อได้เปรียบมากมาย แต่เป็นสิทธิของมารดาแต่ละคนว่าต้องการหรือไม่

5.3.4 แคทริน บาร์นาร์ด (Kathryn Barnard)

ในขณะที่ คอลอส และเคนเนด ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการดูแลในห้องคลอดในปี 1970 บาร์นาร์ด และคณะ (1985) ก็ได้ศึกษาในมหาวิทยาลัยวอชิงตัน เกี่ยวกับระบบการแลกเปลี่ยนในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างมารดา-ทารก โดยประยุกต์จากงานของบราเซดตัน และคอลอสและเคนเนด ผลการวิจัยของบาร์นาร์ด ทำให้สร้างรูปแบบการประเมินสัมพันธภาพระหว่างมารดา-ทารกขึ้น รูปแบบการประเมินนี้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของสู้อาหารทารกและทารกที่มีต่อกันและกัน แสดงออกต่อกันและกัน ตามคำกล่าวของ บาร์นาร์ด คือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์เป็นระบบที่มีการแลกเปลี่ยนและความสอดคล้อง จึงจะทำให้บรรลุผลโดยผู้ที่มีส่วนร่วมคือทั้งบิดามารดาและทารก

5.4 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารก

การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารก เป็นจุดเริ่มของสัมพันธภาพระหว่างทารกแรกเกิดและครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของทารก ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้จะก่อให้เกิดให้เป็นสายใยของความผูกพันขึ้นทีละน้อย ซึ่งนับวันจะเพิ่มความเหนียวแน่นและลึกซึ้งมากขึ้น ในระยะหลังคลอดเป็นช่วงเวลาทีไ้ต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาและทารก

คอลอสและเคนเนด (Klaus and Kennell, 1982) เชื่อว่ามีช่วงเวลาระยะหนึ่ง ภายหลังคลอด เป็นช่วงแรก ๆ นาทีแรก ๆ ชั่วโมงแรก ๆ และวันแรก ๆ หลังคลอด เป็นระยะเวลาที่มีความสำคัญต่อความผูกพันระหว่างบิดามารดาและทารก ทารกมีความตื่นตัว มี

ปฏิกริยาได้ตอบกับสิ่งแวด้อม เรียกระยะที่บิดามารดาที่มีความรู้สึกไวต่อการเกิดความผูกพันกับบุตรนี้ว่า "Sensitive Periods, Vulnerable Points or Susceptible Periods"

5.4.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความผูกพันระหว่างบิดามารดาและทารก

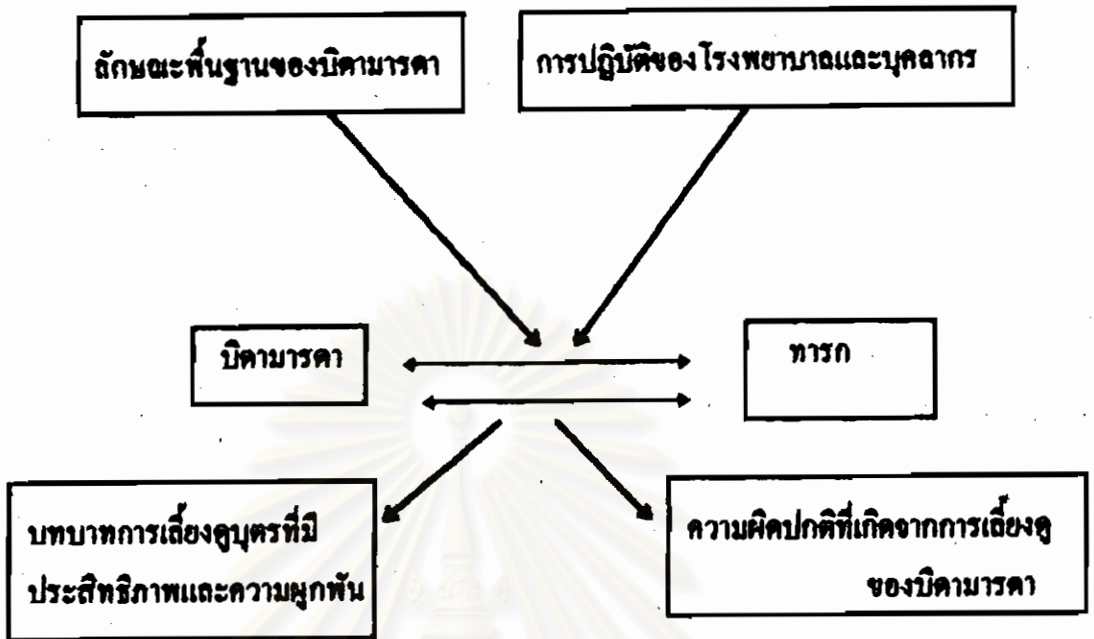
คลอสและเคนเนด (Klaus and Kennell, 1982) กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความผูกพันระหว่างบิดามารดาและทารกดังนี้

5.4.1.1 ปัจจัยด้านบิดามารดา เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ ความสัมพันธ์ในครอบครัวและระหว่างคู่สมรส ประสบการณ์เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ในอดีตและปัจจุบัน ขนบธรรมเนียมประเพณี และการได้รับการเลี้ยงดูจากบิดามารดาของตนเอง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ความสามารถในการทนทานต่อภาวะเครียด และความต้องการความสนใจและการช่วยเหลือจากผู้อื่นของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน รวมถึงพฤติกรรมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดามารดาก็แตกต่างกันด้วย

5.4.1.2 ปัจจัยด้านทารก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวทารกเอง ระดับการรู้สึกตัวและการตอบสนองที่มีต่อสิ่งแวดล้อมของทารก ภาวะสุขภาพของทารก เช่น ทารกมีสุขภาพแข็งแรงดี เจ็บป่วยหรือพิการ จะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกและการยอมรับบุตรของบิดามารดา บิดามารดาอาจเกิดความพึงพอใจ ความหวังไขในตัวบุตร สิ่งเหล่านี้ก็จะมีผลต่อการสร้างความผูกพัน และการเลี้ยงดูที่บิดามารดาให้ต่อทารกด้วย

5.4.1.3 ปัจจัยด้านโรงพยาบาล เป็นปัจจัยด้าน ทัศนคติ กฎระเบียบ การบริการ และการปฏิบัติของแพทย์และพยาบาลในโรงพยาบาล จะเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารกได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับนโยบายของโรงพยาบาล เช่น ในระยะหลังคลอดหากมีการแยกทารกไว้ห้องพักหนึ่ง แยกจากมารดา ก็จะทำให้ความผูกพันที่บิดามารดาให้ต่อทารกน้อยลง ซึ่งระยะหลังคลอดนี้จะเป็นระยะที่มีความไวต่อการเกิดความผูกพันระหว่างบิดามารดาและทารกมากที่สุด ในทางตรงกันข้ามหากโรงพยาบาลมีนโยบาย ไม่แยกมารดาและทารก ให้บิดาเข้าเยี่ยมได้ ก็จะทำให้สัมพันธ์ภาพของบิดามารดา ทารก และครอบครัวเป็นไปอย่างราบรื่น

ปัจจัยทั้งสามประการนี้ คลอสและเคนเนด เชื่อว่าปัจจัยทางด้านโรงพยาบาล เป็นปัจจัยที่สามารถจัดทำให้มีความเหมาะสมได้ง่ายที่สุด ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความผูกพันระหว่างบิดามารดาและทารก ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบิดามารดาและทารก บทบาทในการเลี้ยงดูบุตรที่มีประสิทธิภาพ และความคิดปกติของทารกที่เกิดจากการเลี้ยงดูแสดงได้ดังนี้

แผนภูมิ : แสดงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสัมพันธภาพระหว่างบิตามารดาและทารก บทบาทในการเลี้ยงดูที่มีประสิทธิภาพและความคิดปวกคิที่เกิดจากการเลี้ยงดู (Klaus and Kennell, 1982)

5.4.2 หลักพื้นฐานของความผูกพัน

หลักพื้นฐานของความผูกพัน ซึ่งคลอดสและเคนเนล (Klaus and Kennell 1976) ได้ทำการศึกษาและสรุปแนวคิดไว้ดังนี้

5.4.2.1 ในช่วงเวลาแรก ๆ ภายหลังจากคลอดจะเป็นระยะเวลาที่มีความไวต่อการเกิดความผูกพันเรียกว่า "Sensitive Period" ซึ่งมีความสำคัญที่บิตามารดาควรได้ใกล้ชิดกับบุตรเพื่อให้เกิดพัฒนาการที่เหมาะสมของทารกต่อไป

5.4.2.2 บิตามารดาจะมีการตอบสนองแบบเฉพาะกับทารก เมื่อได้พบบุตรครั้งแรก (Species-Specific Responses)

5.4.2.3 มีกระบวนการสร้างความผูกพันขึ้น บิตามารดาจะเกิดความผูกพันกับทารกเพียงคนเดียวในช่วงเวลานั้น

5.4.2.4 ในกระบวนการสร้างความผูกพันที่เหมาะสม ทารกจะต้องมีการตอบสนองต่อบิตามารดาโดยมีพฤติกรรมเคลื่อนไหวอันธนาหรือร่างกาย

5.4.2.5 บุคคลที่มีความตั้งใจจะเข้าร่วมในกระบวนการคลอดจะเกิดความผูกพันกับทารกอย่างแน่นแฟ้น

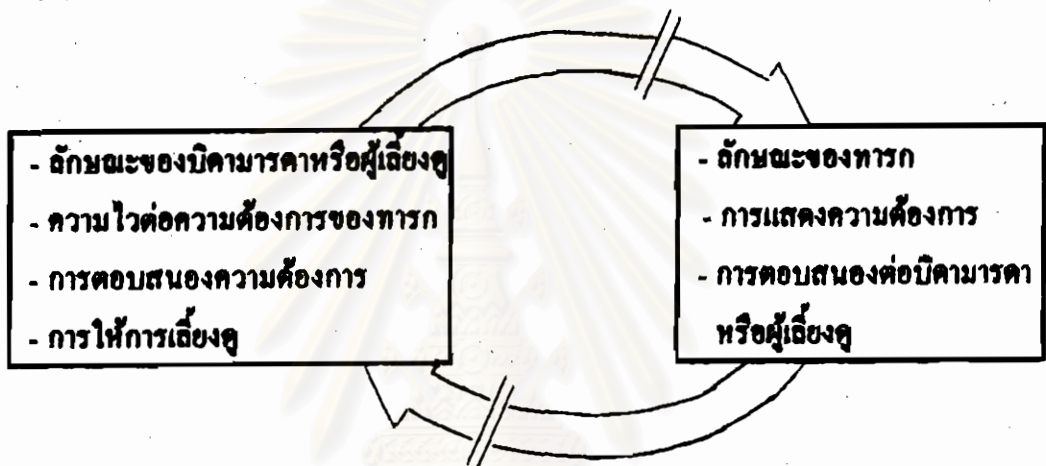
5.4.2.6 การสร้างและตัดความผูกพันไปพร้อมกันเป็นเรื่องค่อนข้างยาก ดังนั้นจึงเป็นการยากสำหรับผู้เป็นบิดามารดาในการสร้างความผูกพันกับทารก ในขณะที่การสูญเสียหรือคุกคามต่อการสูญเสียบุคคลอื่น

5.4.2.7 เหตุการณ์บางอย่างในระยะแรกอาจเกิดผลในระยะยาว เช่น ความวิตกกังวลที่มากเกินไปเกี่ยวกับความผิดปกติเล็ก ๆ น้อย ๆ ของทารกในระยะแรก ๆ ที่ไม่ใช่เป็นความผิดปกติอย่างถาวร อาจมีผลต่อพัฒนาการของทารกในอนาคต

ดังนั้นในระยะหลังคลอดจึงเป็นระยะที่สำคัญสำหรับบิดามารดาในการสร้างสัมพันธ์ภาพกับทารก อาจจะกล่าวได้ว่าการคลอดคือจุดวิกฤติสำหรับบิดามารดาและทารกเช่นกัน เนื่องจากเป็นสถานการณ์ใหม่ที่ต่างฝ่ายต่างต้องมีการเรียนรู้และพร้อมที่จะมีความสัมพันธ์ต่อกัน พร้อมทั้งจะได้รับประโยชน์จากการมีปฏิสัมพันธ์ โดยที่บิดามารดาควรสัมผัสโอบกอดและมองทารกด้วยสายตาแห่งความรัก ในขณะที่มารดาอุ้มทารกไว้ในอ้อมแขนในระยะนี้บิดาควรจะมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย อาจจะมีการพูดคุย ทักทายทารก และต้อง และประสานสายตากับทารก ทารกสามารถที่จะมองทุก ๆ สิ่งรอบกายได้ตั้งแต่วันที่แรกหลังเกิด ในระยะ 12-15 นี้ ความสามารถในการมองของทารกที่มีต่อบิดามารดาจะเป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสารแบบ 2 ทาง (Lipkin, 1978) นอกจากนี้ ทารกยังสามารถแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ได้เช่น การร้อง การดูด การมอง การฟัง ทารกจะสนใจและชื่นชอบใบหน้าของมนุษย์ ชอบน้ำเสียงมนุษย์ โดยเฉพาะบุคคลที่ได้ใกล้ชิดกับทารกมากกว่าใคร นั่นคือ มารดาและบิดา (Olds, London and Ladewig, 1992) เมื่อทารกฟังเสียงพูดคุยของมารดาจะมีการตอบสนองต่อคำพูด นิ่ง สนใจ และตั้งใจฟัง น้ำเสียงของมารดาจะมีระดับเสียงสูง เมื่อพูดคุยจะทำให้ทารกับฟังได้ดี การพูดคุยบิดามารดามักจะแสดงสีหน้า ยิ้ม หัวเราะ ทารกจะมีการตอบรับ โดยการเลียนแบบ การแสดงสีหน้าตามที่บิดามารดาแสดง ซึ่งพฤติกรรมนี้ทารกสามารถกระทำในอายุแรกเกิดเพียง 60 นาที หลังคลอด (Meltzoff and Moor 1983 cited in Kaplan, 1986) บางทีทารกอาจมีการเคลื่อนไหวแขนขา ส่งเสียงร้อง เพื่อตอบสนองต่อบิดามารดา

กิจกรรมการดูแลทารกแรกเกิดประจำวันในระยะหลังคลอด ไม่ว่าจะเป็นการให้นม อาบน้ำ หรือแม้แต่การเล่นจะเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการที่ทารกแรกเกิดจะมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว โดยเฉพาะบิดามารดา ในขณะที่ให้การดูแลทารกแรกเกิด บิดามารดาควรพูดคุยกับทารก เล่นเกม บิดามารดาควรมีการกระตุ้นเริ่มจากการแสดงสีหน้าการยิ้ม ควรรู้จักสังเกตพฤติกรรมและความต้องการของทารก (Bobak, Lowdermilk and Jensen,

1995) ทารกที่ปกติ จะมีการสื่อความต้องการของตนเองให้มารดาหรือผู้เลี้ยงดูรับรู้ได้ เช่น จะร้องเมื่อหิวหรือเจ็บปวด อึ้มและทำเสียงเมื่อพึงพอใจ หรือแม่แต่กแขนซึ่งจะบ่งชี้ว่าทารกต้องการให้อุ้ม มีการฮ้าปากเพื่ออุคนมหรือจับเต้านมมารดาในขณะที่อุคนม พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ทารกแสดงออกบิคามารดาควรสังเกต เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของทารกได้ ถูกต้อง ซึ่งเป็นรูปแบบของกระบวนการปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันของบิคามารดาและทารก ตามแนวคิดของ บาร์นาร์ด (Barnard, 1978 cited in Nichols and Humenick, 1988) ซึ่งแสดง ได้ดังนี้

แผนภูมิ : รูปแบบกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิคามารดาและทารกของบาร์นาร์ด (อ้างถึงใน Nichols and Humenick, 1988)

แผนภูมิ แสดงรูปแบบกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิคามารดาและทารก สามารถอธิบายได้ดังนี้

ลักษณะของทารก

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิคามารดาและทารกขึ้นอยู่กับ การแสดงความต้องการของทารกอย่างเด่นชัดและการตอบสนองของทารกที่มีต่อบิคามารดา ทารกจะแสดงออกให้บิคามารดารับรู้หลายรูปแบบ เช่น ความหิว ความโกรธ หรือแม่แต่การนอนหลับ ซึ่งทารกแสดงออกอย่างชัดเจนมากเท่าไร ก็ทำให้บิคามารดารับรู้ถึงความต้องการของทารกมากเท่านั้น แต่หากทารกแสดงออกอย่างไม่เด่นชัด จะทำให้บิคามารดาไม่เข้าใจตอบสนองความต้องการของทารกได้น้อย การตอบสนองของทารกที่มีต่อบิคามารดาก็นั้นเดียวกัน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิคามารดาและทารกจะมีมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับลักษณะการแสดงออกหรือการตอบสนองของทารกที่มีต่อบิคามารดา เช่น เมื่อบิคามารดาโอบกอด หุคหุค กับทารกแล้วทารก

มีปฏิกริยาโต้ตอบกลับ ก็จะทำให้บิคารมารดาเกิดความพึงพอใจ มีความสุขทั้งบิคารมารดาและทารก แต่ถ้าทารกไม่ตอบสนอง การสร้างปฏิสัมพันธ์ก็จะเกิดขึ้นไม่ถี่ หรืออาจเกิดในทางลบ

ลักษณะของบิคารมารดา

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิคารมารดาและทารก คือ

- ความไวต่อความต้องการของทารก
- ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของทารก
- สภาพอารมณ์และสังคมของบิคารมารดาในการเลี้ยงดู

บิคารมารดาต้องพยายามรับรู้ถึงการแสดงออกของทารกเพื่อการตอบสนองต่อทารกที่ถูกต้อง มีปัจจัยบางประการที่อาจทำให้ปฏิสัมพันธ์หยุดชะงัก เช่น ความเครียดของบิคารมารดา ซึ่งอาจจะมีสาเหตุเนื่องมาจากปัญหาด้านการเงิน เศรษฐกิจ หรือมีเวลาในการเลี้ยงดูทารกน้อย สิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อความไวในการรับรู้ความต้องการของทารกได้

หากบิคารมารดาสามารถตอบสนองความต้องการของทารกได้ดี ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิคารมารดาและทารกก็จะเป็นไปอย่างราบรื่น เช่น เมื่อทารกหิว บิคารมารดารับรู้ และมีการตอบสนองโดยการให้นม จะทำให้ทารกเกิดความพึงพอใจ มีการตอบสนองหรือแสดงออกให้บิคารมารดารับรู้ อาจจะยิ้ม หัวเราะ พฤติกรรมเหล่านี้ของทารกก็จะมีผลทำให้บิคารมารดาเกิดความสุข มีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกลับ เช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ดังนั้นการที่บิคารมารดารับรู้ถึงปัญหาของทารก จะทำให้บิคารมารดาทราบว่ามีอะไรจะต้องตอบสนองความต้องการของทารก และทำอย่างไรจึงจะเหมาะสม การที่บิคารมารดาสามารถเข้าใจทารกได้มากกว่าและดีกว่า จะทำให้สามารถตอบสนองความต้องการได้ดีกว่าเช่นกัน และจะทำให้เกิดความสนุกสนาน เกิดความพึงพอใจในประสบการณ์ของการเป็นบิคารมารดา

ในการเลี้ยงดูและการสร้างปฏิสัมพันธ์กับทารก บิคารมารดาจะต้องคำนึงถึงการดูแลในทุก ๆ ด้านที่จะมีผลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการ ได้แก่ การสร้างปฏิสัมพันธ์เพื่อมุ่งหวังในด้านพัฒนาการทางสังคม ด้านอารมณ์ (การเล่นกับทารก การหยอกเย้าและการโอบกอด) และด้านสติปัญญา สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความรู้ของบิคารมารดา ความสนใจที่มีต่อทารกซึ่งจะส่งผลถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อไป

การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิคารมารดาและทารก โบแบค ลาวเดอร์มิลค์และเจนเซน (Bobak, Lowdermilk and Jensen, 1995) ได้กล่าวถึงสิ่งสำคัญที่บิคารมารดาควรคำนึงถึงไว้ดังนี้

- **จังหวะ (Rhythm)** ระยะเวลาที่เหมาะสมและสม่ำเสมอ จะทำให้เกิด ปฏิสัมพันธ์ที่ดีได้ เวลาที่เหมาะสมแก่การสร้างปฏิสัมพันธ์กับทารกนั้นต้องเป็นเวลาที่ทารกตื่นนอนเช่น ในขณะที่ให้นมหรือเล่น บิดามารคาคงพยายามกระตุ้นให้มีระยะนี้นานพอที่จะทำให้ มีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้น

ท่าในการอุ้มที่เหมาะสมควรจะเป็นท่าอุ้มที่มองเห็นหน้ากันและกันได้นั่ง และชัดเจน มารดาในครรภ์หลังจะรู้จังหวะในการให้นมทารกมากกว่าครรภ์แรก จะทราบถึง ระยะเวลาที่เหมาะสมในการสร้างปฏิสัมพันธ์ เช่น มารดาจะไม่พูดคุย อืม หรือหัวเราะมากเกินไป ในขณะที่ทารกกำลังดูดนม เพราะจะทำให้ทารกหยุดดูดนม เพื่อที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับ มารดา ลักษณะของทารกที่แตกต่างกัน ก็มีความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์แตกต่างกันด้วย ทารกแรกเกิดที่คลอดครบกำหนดจะมีระยะเวลาของการมีปฏิสัมพันธ์ได้นานกว่า พฤติกรรมที่ทารกจะแสดงออก ในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ การเคลื่อนไหวแขนขา การดูด การข้อมอง การแสดงสีหน้า การร้องไห้ ซึ่งบิดามารคาคงเรียนรู้พฤติกรรมเหล่านี้ เพื่อให้ เกิดความเข้าใจ สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

- **องค์ประกอบ (Repertoires)** บิดามารดาควรทราบถึง วิธีที่จะทำให้ง่ายต่อ การสร้างปฏิสัมพันธ์กับทารกเมื่อพิจารณาองค์ประกอบด้านทารกจะทราบว่าทารกมีพฤติกรรม ต่าง ๆ ตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งเป็นสิ่งที่ทารกสามารถควบคุมได้ เช่น ทารกจะหยุดการมองมารดา เมื่อมีสิ่งกระตุ้นอื่นเข้ามาแทรก ทารกจะสนใจและหันหน้าหลบสายตาจากมารดาที่มอง สิ่งกระตุ้นนั้นแทนใบหน้าของมารดา ดังนั้นสิ่งสำคัญที่บิดามารคาคงตระหนักคือ ความ สนใจของทารกในการตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้น

การส่งสัญญาณทางร่างกายของทารกเป็นจุดเริ่มต้นของการส่งภาษา ทารกจะ ส่งภาษาให้บิดามารดาโดยใช้แขนขาเคลื่อนไหวไปมา หรือยื่นมาจับมือมารดา อืมหรือ หัวเราะเมื่อพอใจกับการเล่น หรือการมีปฏิสัมพันธ์ เมื่อทารกต้องการสิ้นสุดการมีปฏิสัมพันธ์ ทารกก็สามารถส่งภาษาได้เช่นกัน ได้แก่ การทำสีหน้าไม่พอใจ การร้องไห้และดิ้นไปมา

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบด้านบิดามารดา ซึ่งสามารถแสดงพฤติกรรมได้ หลากหลายเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับทารก เช่น การมองทารกด้วยสายตาที่อบอุ่น หรืออาจพูดคุย เพื่อให้ทารกหยุดฟัง พูดในน้ำเสียงสูงต่ำสลับกัน การเน้นคำสำคัญและกล่าวคำนั้นบ่อย ๆ

บิดาอาจแสดงสีหน้าก็ได้ เช่น สีหน้าประหลาดใจ สีหน้าพอใจ และสับสน ขุ่นงาใจ เมื่อพูดคุยกับทารก พฤติกรรมเหล่านี้ทารกสามารถเลียนแบบได้ หรือในระหว่างการ เล่น บิดามารดาควรสังเกตพฤติกรรมเริ่มแรกของทารกถ้าหากทารกอืม บิดามารดาควรอืม ถ้า ทารกไม่พอใจบิดามารดาควรปลดปล่อย

- การตอบสนอง (Responsivity) บิคารมารคาเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับทารก มีการเล่นอย่างต่อเนื่อง มีการยิ้ม การสัมผัส การมอง ทารกก็สามารถตอบสนองได้ในทางเดียวกัน การตอบสนองเหล่านี้จะเป็นรางวัลในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อไป และเมื่อบิคารมารคา มีพฤติกรรมแสดงท่าทางเลียนแบบทารก ทารกจะสนุกสนานต่อการตอบสนอง ทารกจะมีการเลียนแบบกลับ ซึ่งพฤติกรรมการตอบสนองเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนสัมพันธภาพที่ดีและแน่นแฟ้นระหว่างบิคารมารคาและทารก

5.5 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารคาและทารก

หลังคลอดใหม่ ๆ มารคาจะเต็มไปด้วยสภาพอารมณ์ที่หลากหลาย มีความมั่นใจในการรับบทบาทมารคาค่อนข้างน้อย บิคาภิรช่นเดียวกัน จะมีความวิตกกังวล ตื่นเต้น คละเคล้ากันไป พฤติกรรมที่มารคาแสดงต่อทารกแรกเกิดจะเริ่มขึ้นด้วยการมอง มีการสัมผัสอย่างนุ่มนวล ใช้เพียงปลายนิ้ว จากนั้นจะสัมผัสกับร่างกายทารกทั้งข้างหน้าและข้างหลัง การสัมผัสจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ไม่เคอะเดาตาไปจากทารกเลย มารคาจะพยายามทำเสียงสนทนากับทารก ต่อมาเมื่อมารคา มีความมั่นใจมากขึ้น จะสัมผัสร่างกายทารกเต็มฝ่ามือ อาจยิ้ม ทำเสียงเบา ๆ แล้วอุ้มทารกไว้ในอ้อมอก ตรวจสอบทารกอย่างละเอียดถี่ถ้วน บางทีอาจเปรียบเทียบทารกกับบุคคลในครอบครัว ในที่สุดจะมีการอุ้มทารกในท่าที่สามารถประสานสายตา กับทารกได้ถนัด (Enface Position)

5.5.1 ระยะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารคาและทารก

โอดส์ ลอนดอน และเลดวิก (Olds, London and Ladewig, 1992) ได้แบ่งระยะต่าง ๆ ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารคาและทารกไว้ดังนี้

5.5.1.1 ระยะแนะนำ (Introductory Phase)

เป็นระยะหลังคลอดที่มารคาและทารกแรกเกิดมีปฏิสัมพันธ์กันเป็นครั้งแรก มารคาจะเริ่มจากการสัมผัสทารกโดยใช้ปลายนิ้ว สัมผัสทารกแรกเกิดมา ๆ บริเวณแขนขา บริเวณฝ่ามืออย่างนุ่มนวล จากนั้นจึงสัมผัสกับร่างกายส่วนอื่นที่มีขนาดใหญ่ ในที่สุดมารคาจะจับต้องและอุ้มทารกไว้ในอ้อมแขน ในระยะนี้มารคาจะให้เวลาวันละหลาย ๆ นาที มารคาจะมีความรู้สึกตื่นเต้น ชื่นชมยินดีกับระยะนี้ มีการมองทารก จ้องหน้าโดยอุ้มทารกไว้ในระดับสายตาให้สามารถสบตาทารกได้สะดวก ซึ่งเรียกว่าการเผชิญหน้า (Enface) ในระยะนี้มารคาส่วนใหญ่จะอุ้มทารกไว้ในอ้อมแขนซ้าย จะพยายามกระตุ้นให้ทารกยิ้มคาเมื่อทารก ลืมตามารคาจะส่งเสียงพูดคุยกับทารกด้วยระดับเสียงค่อนข้างสูง มารคาจะสนใจ

ในการสัมผัส การฟัง เพื่อที่จะทราบถึงความต้องการของทารกและมารดาก็มีแนวโน้มที่จะตอบสนองโดยใช้ท่าพูดในทุกปฏิกิริยาที่ทารกแสดงออก เช่น การร้อง การไอ การจาม มารดาจะสามารถแยกแยะบุตรของตนเอง ออกจากบุตรของคนอื่นได้โดยกลิ่นของทารก

ในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับทารก มารดาจะมีหลากหลายความรู้สึก ความรู้สึกไม่เชื่อถึงการคลอดที่เกิดขึ้น รู้สึกว่าทารกคือคนแปลกหน้า หรือในทางตรงกันข้ามมารดาอาจมีความรู้สึกในทางบวก มีการพูดคุย เปรียบเทียบรูปร่างหน้าตาของทารกกับสมาชิกในครอบครัวปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมารดาและทารก จะมีอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา พฤติกรรมที่ทารกแสดงออกให้มารดารับรู้ ได้แก่ การร้องไห้ การแสดงสีหน้าส่งเสียง การเคลื่อนไหวแขนขา จะพบว่าเมื่อมารดาพูดคุยกับทารกด้วยน้ำเสียงขึ้น ๆ ลง ๆ ทารกจะตั้งใจฟัง มีการเคลื่อนไหวแขนขา นิ้วมือ และเปลือกตาตามการเปลี่ยนแปลงของน้ำเสียงมารดา

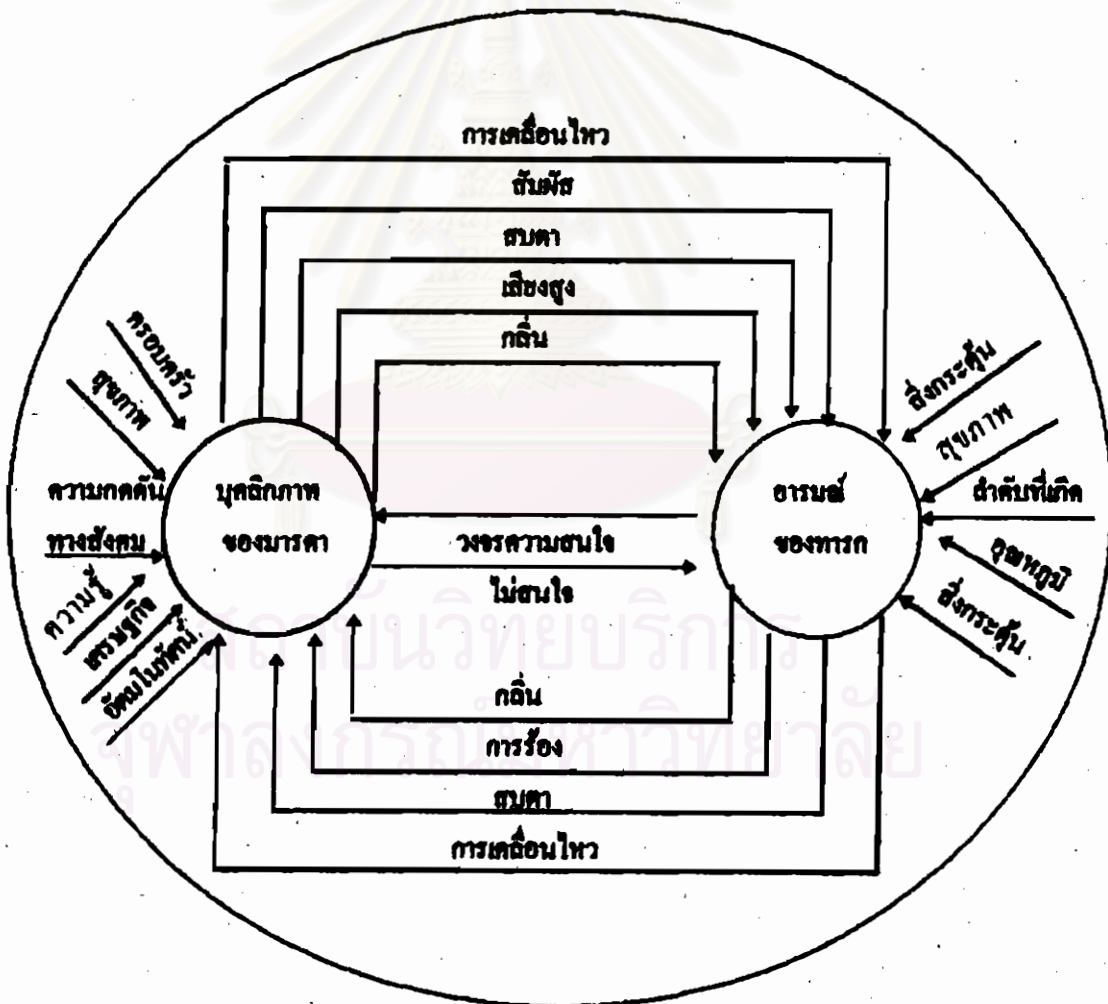
ในระยะนี้มารดาจะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับทารก เรียนรู้ในสิ่งที่ทารกต้องการและการแสดงออกของทารก ในขั้นแรกจะมีการปรับตัวเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับทารก มารดาจะพูดถึงรูปร่าง หน้าตาของทารกกว่าคล้ายกับบุคคลที่คุ้นเคยเช่น "สูงมูกนี่ซิเหมือนพ่อเขา" มีการพยายามแปลพฤติกรรมของทารก มีการสังเกตสิ่งที่ทารกแสดงออกว่าทารกต้องการอะไร เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและตอบสนองความต้องการของทารกได้ถูกต้อง

ในระยะทำความคุ้นเคยนี้มารดาจะดูแลทารกอย่างใกล้ชิด ซึ่งทารกเองก็มีบทบาทเช่นกันที่จะสานต่อความสัมพันธ์ให้เป็นไปด้วยดี ซึ่งหากทารกแสดงออกซึ่งความต้องการอย่างชัดเจน ง่ายต่อความเข้าใจของมารดา ก็จะมีผลทำให้สัมพันธ์ภาพแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ด้านทารกก็จะมีบทบาทโดยปรับกิจวัตรประจำวันให้เป็นระบบมากขึ้น ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การกิน การนอน การจับอวัยวะ ทารกจะมีกิจกรรมเหล่านี้เป็นเวลายาวขึ้น ทำให้มารดาไม่มีความยากลำบากจนเกินไปในการดูแล ทำให้เกิดความมั่นใจในการดูแลทารกและการสร้างปฏิสัมพันธ์ นอกจากนี้ทารกก็มีการเรียนรู้โลกภายนอก เรียนรู้และสนใจสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ เช่น เสียง แสง กลิ่น รส การสัมผัสทางระบบประสาทได้ภายใน 2-3 วันหลังคลอด ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับมารดามากยิ่งขึ้น จนสามารถแยก เสียง รูปร่าง กลิ่นของมารดาว่าแตกต่างจากบุคคลอื่นได้

5.5.1.2 ระยะเวลาคุมซึ่งกันและกัน (Phase of Mutual Regulation) ในระยะนี้ทั้งมารดาและทารกจะมีการปรับพฤติกรรมเข้าหากันจนเกือบเป็นระบบเดียวกัน โดยเฉพาะในพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการดูแลในกิจวัตรประจำวัน เช่น การให้นม การอาบน้ำหรือการดูแลความสะอาด จะเป็นระยะที่มารดาและทารกมีความสอดคล้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ และจะ

เพิ่มมากขึ้นในระหว่าง 1 เดือนแรก ถ้าทารกสามารถแสดงออกซึ่งความต้องการของตนเองให้ มารดารับรู้อย่างชัดเจน และเมื่อมารดาให้การตอบสนองอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกัน จนทั้ง มารดาและทารกต่างก็มีความพึงพอใจกับการที่ได้อยู่ใกล้ชิดกับอีกฝ่าย นับเป็นการการแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ที่ต่างประสบความสำเร็จในการควบคุมซึ่งกันและกัน การนี้อาจใช้เวลา หลายสัปดาห์ที่มารดาและทารกจะมีการตอบสนองกันอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ซึ่ง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารกจะมีปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น มุขฉีกภาพของ มารดา อารมณ์ของทารก และสิ่งแวดล้อม หากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทั้งสามเป็นไป อย่างสอดคล้องก็จะทำให้ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างต่อเนื่องและราบรื่นเช่นกัน

สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม

แผนภูมิ : ระบบแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาทารก (Reciprocity System)

(Olds, London and Ladewig, 1992)

5.5.2 การแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารก

พฤติกรรมที่มีต่อกันของมารดาและทารก จะเริ่มจากชั่วโมงแรก ๆ ของชีวิต มีการตอบสนองต่อกันและกัน ซึ่งเป็นรูปแบบพื้นฐานของการติดต่อดสื่อสาร ในระหว่าง 2-3 สัปดาห์แรกของการมีปฏิสัมพันธ์จะมีการสร้างแบบแผนของพฤติกรรมปรับให้สอดคล้องกัน บรรานชดตันและคณะ (Brazelton and His Colleague uses 1974 cited in Olds, London and Ladewig, 1992) ได้ศึกษากระบวนการแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ของมารดาและทารกซึ่งอธิบายได้ 5 ระยะคือ

5.5.2.1 ระยะเริ่มต้น (Initiation) เป็นขั้นแรกที่มารดาและทารกเริ่มสร้างปฏิสัมพันธ์

5.5.2.2 ระยะคาดหวัง (Orientation) เป็นขั้นตอนที่ต่างฝ่ายต่างมีความคาดหวังต่อกันในขณะมีปฏิสัมพันธ์

5.5.2.3 ระยะสนใจ (Acceleration) เป็นขั้นตอนที่ทารกมีความสนใจสูงสุด ซึ่งจะแสดงออกโดยการส่งเสียง หน้าตาสดใส ตาเบิกกว้าง

5.5.2.4 ระยะลดความสนใจ (Deceleration) เป็นระยะที่ทารกให้ความสนใจในปฏิสัมพันธ์น้อยลง

5.5.2.5 ระยะหลบสายตา (Turning Away) เป็นระยะที่ทารกหมดความสนใจในปฏิสัมพันธ์กับมารดาหลบสายตาจากมารดาเพื่อมองสิ่งอื่นที่กระตุ้น

ระยะที่ 1 และ 2 เป็นความคาดหวังของทั้งคู่เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ ทั้งมารดาและทารกจะมีการพัฒนาปฏิสัมพันธ์ ผลสะท้อนกลับระหว่างทั้งคู่จะมีการปรับเข้าหากัน ทารกจะจดจำแบบแผนของพฤติกรรมได้โดยใช้เวลา 2 สัปดาห์ และสามารถทำได้ดีในเวลา 6 สัปดาห์ หากมีการสังเกตในระยะต่าง ๆ ของพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารกจะได้ดังนี้

ระยะเริ่มต้น (Initiation) มารดาจะอุ้มทารกในท่าที่สามารถมองเห็นกันได้ชัด ทารกจะจ้องมองมารดาด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้ม เคลื่อนไหวแขนขาอย่างช้า ๆ

ระยะคาดหวัง (Orientation) ทารกสบตามารดา เอี้ยวตัวในอ้อมแขนของมารดา เหยียดแขนขา

ระยะเริ่มสนใจ (State of Attention) มารดายิ้ม พูดคุยกับทารก ทารกตอบสนอง โดยการยิ้ม ส่งเสียงร้อง เคลื่อนไหวแขนขา ดวงตาตื่นเด่น แขนขาคือเคลื่อนไหวเป็นจังหวะตามน้ำเสียงของมารดา

ระยะสนใจ (Acceleration) ทารกยังเคลื่อนไหว ยิ้ม และเริ่มมีกิจกรรมเพิ่มขึ้น หน้าตาสดใส คาเบิกกว้าง เวลาทั้งหมดของมารดา

ระยะตื่นเต้นมากที่สุด (Peak of Excitement) ทารกจะมีส่วนร่วมในปฏิสัมพันธ์มากที่สุด โดยเคลื่อนไหวรุนแรงขึ้น ทารกจะเอามืออ้อมปากพยายามดูดนิ้วหัวแม่มือในขณะที่ยังยิ้มและส่งเสียง มืออีกข้างไขว่คว้า ในขณะที่มารดายังคงยิ้มให้ทารก

ระยะลดความสนใจ (Deceleration) ความตื่นเต้นลดลง การเคลื่อนไหวเริ่มช้า ยิ้มน้อยลง ส่งเสียงเบาลง จากนั้นทารกจะเริ่มง่วงนอน คาสติมสติลดลงตายจากมารดา ทุกอย่างเริ่มผ่อนคลาย

ระยะหลบตา (Withdrawal or Turning Away) กิจกรรมของทารกช้าลง จนเกือบจะนิ่งสงบ มารดาจะหยุดยิ้มและพูดคุย ยังคงสัมผัสทารกไว้อย่างนุ่มนวล รอสำหรับการมีปฏิสัมพันธ์ครั้งต่อไป ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมของทารก

ในการพัฒนาการแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารก คือ ความผูกพันที่เกิดขึ้น เกิดความสอดคล้องมือกันทั้ง 2 ฝ่าย และมีพัฒนาการของความรัก การเจริญเติบโตต่อกันและกัน การแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ อาจจะใช้เวลาหลายสัปดาห์ในการพัฒนาทั้งมารดาและทารกต้องมีการกระตุ้นซึ่งกันและกัน ทารกจะมีการพัฒนาในด้านความรู้สึก จิตพฤติกรรมได้ดีกว่า ซึ่งจะทำให้เกิดผลสะท้อนกลับในทางบวกต่อมารดา จะมีความสนใจฟัง เคลื่อนไหวตามน้ำเสียงของมารดาซึ่งพยายามสื่อสารกับทารก

การกระตุ้นที่ไม่เหมาะสมหรือมากเกินไปของมารดา อาจจะทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกัน จะทำให้เกิดความสับสนของทั้งคู่ ซึ่งอาจจะทำให้พฤติกรรมสร้างสัมพันธภาพและแบบแผนการแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ด้านทารกจะมีวิธีการปรับตัวเช่นกัน กล่าวคือ มีพฤติกรรมแบบถอยหนี ปฏิเสธ ถดถอยรับสิ่งกระตุ้น และมีความเครียดในการติดต่อสื่อสาร

ทารกสามารถจะหนีจากสิ่งกระตุ้นได้โดยการง่วงนอนหรือหลับ หรือจ้องมองให้ ซึ่งการปรับตัวในวิธีเหล่านี้อาจจะกลายเป็นลักษณะบุคลิกภาพของทารกต่อไปได้ ดังนั้นควรมีการสังเกตการแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารกในระยะเริ่มแรกของชีวิต เมื่อพบว่าเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกัน ต้องมีการให้คำแนะนำแก่มารดาให้สร้างปฏิสัมพันธ์อย่างเหมาะสมก่อนที่ความไม่สอดคล้องนี้จะเกิดขึ้นอย่างถาวร จนทำให้เกิดพฤติกรรมและบุคลิก ลักษณะของทารกที่ไม่เหมาะสมในเวลาต่อมา

5.5.3 จุดเริ่มปฏิสัมพันธ์ของมารดาที่มีต่อทารก

เซอร์เวน โคโลรีโน และเวนการ์เทิน (Sherwen, Scoloreno and Weingarten, 1995) อธิบายพฤติกรรมความผูกพันของมารดาและทารกดังนี้

การสัมผัส (Touch) ช่วยให้ความผูกพันของมารดาและทารกเป็นไปอย่างราบรื่น ในระยะเริ่มแรกของการสร้างสัมพันธ์ภาพ

การประสานสายตา (Eye-to-Eye-Contact) ทำให้สร้างความรู้จักอย่างใกล้ชิด มีการสังเกตที่เรียกว่าการเผชิญหน้า (Entrace) จ้องมองซึ่งกันและกัน (โดยเฉพาะชั้นระยะ 9-10 นิ้ว ซึ่งเป็นระยะที่ทารกสามารถมองเห็นได้) เป็นพฤติกรรมที่มีผลต่อความผูกพันของมารดาและทารกมาก

น้ำเสียงของมารดา (Mother's Voice) ระดับเสียงที่สูงของมารดาจะพอสอดคล้องกับการฟังของทารกแรกเกิด

การเคลื่อนไหว (Entrainment) เป็นแบบแผนการเคลื่อนไหวที่เป็นจังหวะของทารกตามน้ำเสียงของมารดา

วงจรชีวิตใหม่ (Reestablishment of Biorhythmic Cycles) ระบบของทารกเมื่ออยู่ในครรภ์ เช่น วงจรการนอน การตื่น การดิ้นตา จะเปลี่ยนไปเมื่อแรกคลอด การดูแลของมารดาในกิจวัตรประจำวันจะช่วยให้ทารกปรับวงจรชีวิตใหม่ได้

น้ำนมมารดา (Breast Milk and Bacterial Nasal Flora) จะเป็นสิ่งที่จะช่วยปกป้องทารกจากสิ่งแวดล้อมนอกครรภ์มารดา

กลิ่น (Odour) ในวันที่ 5 หลังคลอด ทารกจะสามารถแยกมารดาออกจากบุคคลอื่นได้จากกลิ่นน้ำนม

ความร้อน (Heat) มารดาจะเป็นแหล่งให้ความร้อนแก่ทารก ช่วยให้ทารกมีความอบอุ่น

5.5.4 จุดเริ่มปฏิสัมพันธ์ของทารกที่มีต่อมารดา

การประสานสายตา (Eye-to-Eye-Contact) มีการประสานสายตากับมารดา

การร้อง (Cry) เสียงร้องของทารกจะทำให้มารดาสนใจ สำหรับในมารดาที่เลี้ยงบุตรด้วยนมตนเอง จะมีการหลั่งน้ำนมเมื่อได้ยินเสียงร้องของทารก

การจับฮอร์โมนออกซิโตซินและโปรแลคติน (Release of Oxytocin and Prolactin) ทารกจะกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงฮอร์โมนในตัวมารดาเมื่ออุ้มนมหรือสัมผัสกับเต้านมมารดา

กลิ่น (Odour) 3-4 วันหลังคลอด มารดาจะเริ่มจำกลิ่นทารกได้
การเคลื่อนไหว (Entrainment) ทารกตอบสนองน้ำเสียงของมารดาเป็นจังหวะ
เหมือนการเดินร่า ("Dance" or "Rhythmic Movements")

5.6 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและทารก

ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของบิดาในระยะหลังคลอดยังมีน้อย เท่าที่ปฏิบัติ
สืบต่อกันมาบิดาจะเป็นเพียงคนที่สนับสนุนภรรยาที่ตั้งครรภ์เท่านั้น บิดาจะส่งเสริมการเจริญ
เติบโตของทารกโดยทางอ้อม แต่ปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้เปลี่ยนไป เริ่มให้ความสำคัญ
กับบิดามากขึ้น นักวิจัยเริ่มศึกษาประสบการณ์และความรู้สึกของบิดาเกี่ยวกับทารกซึ่งก็พบว่า
บิดาจะมีกระบวนการทางจิตใจเกิดขึ้นตั้งแต่ระยะเตรียมการมีบุตร บิดารู้สึกว่ากำลังเริ่มสิ่ง
แปลกใหม่เมื่อมีการตั้งครรภ์ขึ้นบิดาที่ต้องการบุตรจะเกิดความรู้สึกดีใจ ส่วนบิดาที่ไม่ต้องการ
บุตรอาจจะรู้สึกในทางลบ (Sherwen, Scoloveno and Weingarten, 1991)

ความรู้สึกของบิดาที่มีต่อทารกจะคล้ายกับมารดาในแง่ของความผูกพัน ใน
ระยะปลายไตรมาสแรกบิดาจะรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิตโดยรับรู้ถึงการที่
ต้องช่วยเหลือภรรยาและทารกในครรภ์ ต่อมาในไตรมาสที่สองบิดาได้รับสิ่งกระตุ้นให้มีการ
รับรู้ และมีส่วนร่วมในทารกที่อยู่ในครรภ์ (Klaus and Kennell, 1982) มีการรับรู้ถึงการ
คืบหน้าของเด็ก รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงขนาดครรภ์ที่ใหญ่ขึ้น ระยะนี้บิดาเริ่มเกิดความรู้สึก
ต้องการที่จะสร้างความสัมพันธ์กับทารกในครรภ์ มีการพูดกับทารกในครรภ์ พูดถึงการตั้งชื่อ
มีความสุขสนุกสนาน เมื่อเห็นห้องของภรรยาเคลื่อนไหว เนื่องจากการคืบหน้าของทารกในครรภ์
ในไตรมาสที่สาม มีการคิดฝันจินตนาการเกี่ยวกับทารกมากขึ้น มีความรู้สึกต่าง ๆ เช่น
ต้องการความสนใจ วิตกกังวลเกี่ยวกับบทบาทของบิดา คืบหน้ากับการเป็นบิดา รู้สึกสูญเสีย
ความเป็นอิสระของตนเอง บิดามักมีพฤติกรรมในลักษณะการเตรียมพร้อมเพื่อบุตรที่จะเกิดมา
ซึ่งแสดงถึงความรู้สึกผูกพันที่บิดามีต่อบุตรเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

5.6.1 ความรู้สึกผูกพันของบิดาที่มีต่อทารก

ในระยะหลังคลอด พฤติกรรมส่วนใหญ่ที่บิดาแสดงต่อทารก
ประสบการณ์การตั้งครรภ์และการคลอดมีความสำคัญสำหรับบิดาเหมือนมารดา กรีนเบอร์ก
และมอร์ริส (Greenberg and Morris, 1974) กล่าวว่าปฏิภิกิริยาครั้งแรกของบิดาที่มีต่อทารกใน
ระยะหลังคลอดจะเต็มไปด้วยความผูกพัน บิดาจะเริ่มพัฒนาความผูกพันกับทารกภายในเวลา
3 วันหลังคลอด โดยพบว่า ส่วนใหญ่เกิดความรู้สึกผูกพันกับทารกเร็วกว่า 3 วัน กรีนเบอร์ก
และมอร์ริสใช้คำว่า "Engrossment" เป็นความรู้สึกผูกพันที่บิดามีต่อทารก ซึ่งมีลักษณะดังนี้

- 5.6.1.1 บิคาองทารถจะเกิดความรู้สึกว่าบุตรของตนเป็นสิ่ง
สวยงาม มีเสน่ห์ น่ารัก
- 5.6.1.2 บิคาปรารถนาที่จะสัมผัส และโอบอุ้มทารก กิจกรรมทุกอย่าง
ที่บิคากระทำ ต่อทารถจะกระทำด้วยความชื่นชม
- 5.6.1.3 บิคาไม่การสังเกตถึงลักษณะของทารก สามารถแยกออกจาก
ทารกของคนอื่นได้
- 5.6.1.4 บิคาารู้สึกว่าทารกเป็นสิ่งที่คิดเลิศ
- 5.6.1.5 บิคาารู้สึกถึงอุจจาระต่อทารก ซึ่งทำให้มีความสนใจต่อทารก
มากขึ้น
- 5.6.1.6 บิคาารู้สึกใจมาก เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับบิคาทุกคน
ภายหลังคลอด
- 5.6.1.7 บิคาที่เห็นทารกครั้งแรกหลังคลอด บิคาจะรู้สึกถึงความ
ภาคภูมิใจ ความยิ่งใหญ่เพิ่มขึ้น

พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิคาและทารก เมื่อเริ่มขึ้นครั้งแรกในทันทีหลัง
คลอด จะคล้ายคลึงกับมารดา จากการศึกษาของ ทอมลินสัน, โรเซนเบอร์ก และคาร์เวอร์
(Tomlinson, Rothenberg and Carver, 1991) พบว่าพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ของบิคาที่มีต่อทารก
และมารดาในระยะทันทีหลังคลอดนั้น พฤติกรรมที่กระทำบ่อยที่สุดคือ การเข้าใกล้มารดา
และทารก (Proximity) และการจ้องมอง (Gaze) ส่วนพฤติกรรมที่กระทำน้อยที่สุดคือ การ
สัมผัส (Touch) และพฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งการกระทำและการเคลื่อนไหว (Movement)
เช่น การอุ้มทารก และในเวลาต่อมาการจ้องมองจะลดลง การเข้าใกล้และการเคลื่อนไหวจะ
เพิ่มขึ้น ส่วนการสัมผัสยังคงอยู่ในระดับต่ำ

พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิคาและทารกจะมีผลโดยตรงต่อความรู้สึก
ผูกพันที่มีต่อกันและกัน กล่าวคือ การที่บิคาปฏิสัมพันธ์กับทารกจะทำให้บิคาเพิ่มความรู้สึก
ผูกพันกับทารกมากขึ้นเรื่อย ๆ (Greenberg and Morris, 1974)

5.6.2 พฤติกรรมความผูกพันระหว่างบิคาและทารก

โบเวนและมิลเลอร์ (Bowen and Miller, 1980) ได้สรุปพฤติกรรม
ของความผูกพันระหว่างบิคาและทารกไว้ดังนี้

5.6.2.1 การสำรวจทารก (Inspection) เป็นจุดเริ่มในปฏิสัมพันธ์ของ
บิคาและทารก มีความสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาความผูกพัน บิคาจะเริ่มใช้สายตาสำรวจ
ร่างกายทารกเพื่อเปรียบเทียบกับที่เคยมินและจินตนาการไว้ การมองจะเป็นการรับรู้ของบิคา
ต่อร่างกายทารก ว่ามีลักษณะปกติครบถ้วน เหมือนบิคาหรือมารดา น่ารักเพียงใด การรับรู้จาก

การมอง จะทำให้บิดาผู้ตีกระทบใจในตัวทารก และก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันต่อทารกเพิ่มขึ้น

5.6.2.2 การสื่อภาษา (Verbalization) บิดาและทารกจะแสดงพฤติกรรมผูกพัน โดยใช้คำพูด การส่งเสียงพูดคุยของบิดาที่มีต่อทารกแตกต่างจากมารดาบิดาจะพูดในระดับเสียงที่เปลี่ยนแปลงไปมาไม่แน่นอน ระหว่างที่บิดาพูดคุยกับทารกบิดาจะแสดงสีหน้ามากกว่ามารดา มีการเด่นและจับต้องในลักษณะที่รุนแรงกว่ามารดา (Olds, London and Ladewig 1992) ซึ่งจะทำให้ทารกตื่นเต้น ในขณะที่มารดาจะใช้ระดับเสียงที่นุ่มนวลและมีน้ำเสียงสูงกว่า

5.6.2.3 การยิ้ม (Smiling) เป็นการแสดงออกซึ่งความพึงพอใจที่บิดามีต่อทารก มีการยิ้มบ่อยครั้ง โดยเฉพาะทุกครั้งที่ปฏิบัติสัมพันธ์ตอบสนองซึ่งกันและกัน

5.6.2.4 การเผชิญหน้าและการประสานสายตา (Enface Position or Eye-to-Eye Contract) เป็นพฤติกรรมที่นับวันจะได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องมาจากการมองสำรวจทารก จากการศึกษาของมิลเลอร์และโบเวน (Miller and Bowen 1982 cited in นิรมล ศรีธานี, 2531) พบว่า บิดามีพฤติกรรมการจ้องมองและประสานสายตากับทารกนั้นแตกต่างจากพฤติกรรมของมารดากับทารก คือ บิดาจะคอยจ้องมองทารกและจัดให้ใบหน้าของทารกอยู่ในแนวเดียวกับใบหน้าของตนเองเสมอ ส่วนมารดาจะใช้ฝ่ามือรองรับศีรษะทารกและคอยจัดให้ใบหน้าของทารกตรงกับใบหน้าของตนเอง

5.6.2.5 การสัมผัสและโอบอุ้มทารก (Tactile and Holding) การสัมผัสในระยะเริ่มแรกเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาสัมพันธภาพในระหว่างบิดาและทารก เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่บิดามีต่อทารก จากการสังเกตของ รอดโฮล์ม และลาสสัน (Rodholm and Larson cited in Klaus and Kennell, 1982) พบว่าเมื่อนำทารกที่เปลือยกายไปให้บิดาในช่วง 15 นาทีแรกหลังคลอด บิดาจะแสดงพฤติกรรม การสัมผัสบุตรโดยใช้ฝ่ามือ นิ้ว และบริเวณแขนขาของทารก จากนั้นใช้ฝ่ามือและหลังมือตบได้ร่างกายของทารก ซึ่งสัมผัสของบิดาจะแตกต่างจากมารดา เป็นสิ่งที่ทารกสามารถรับรู้ได้ อาจจะเป็นเพราะลักษณะด้านร่างกายของบิดาที่มึกด้านเนื้อแข็งแรงกว่ามารดา (Lipkin, 1978)

6. การดูแลทารกแรกเกิด

ในการดูแลทารกแรกเกิดบิดามารดาไม่สามารถที่จะทำได้อย่างอัตโนมัติ หากต้องมีการเรียนรู้โดยเฉพาะบิดามารดาที่มีบุตรคนแรก เนื่องจากไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน แหล่งความรู้ของบิดามารดา อาจจะมาจากในครอบครัว จากผู้ใหญ่ที่ถ่ายทอดประสบการณ์ให้

จากชุมชนแวดล้อม และเมื่อหลังคลอดในโรงพยาบาล บุคลากรในทีมสุขภาพจะเป็นแหล่งความรู้ที่ดีที่สุด พยาบาลเป็นบุคลากรที่สำคัญที่มีหน้าที่โดยตรงในการสอน นิสิต ซึ่งเนื้อหาความรู้ที่ควรให้กับบิดามารดาในระยะหลังคลอดคือ การดูแลทารกแรกเกิด โดยครอบคลุมเนื้อหาในเรื่องการให้อาหาร การรักษาความสะอาดของร่างกาย การป้องกันการติดเชื้อ การดูแลด้านจิตใจและการส่งเสริมพัฒนาการ การสังเกตอาการผิดปกติของทารก และวิธีบริหารร่างกายอย่างง่าย ๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1 การให้อาหารทารก

อาหารที่สำคัญที่สุดของทารกในระยะแรกเกิดคือ นมและน้ำ นมที่ใช้เลี้ยงทารกมี 2 ชนิดคือ นมมารดาและนมผสม โดยธรรมชาติแล้ว น้ำนมมารดามีคุณค่าและมีประโยชน์มากที่สุดสำหรับทารก เพราะมีส่วนประกอบครบถ้วน ย่อยง่าย มีภูมิคุ้มกันโรค นอกจากนี้ นมมารดาช่วยกระตุ้นสายสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารกได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดความผูกพันที่ลึกซึ้ง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพและจิตใจของทารกต่อไป (Jolliffe and Jolliffe, 1977 cited in Jordan, 1984 ; รมนาค พจนานุกรม, 2532)

6.1.1 ชนิดของนมมารดา นมมารดา แบ่งเป็น 3 ชนิดคือ

6.1.1.1 นำนมเหลือง (Colostrum) เป็นน้ำนมที่มีลักษณะสีเหลืองใส ประกอบด้วย สารอาหารโปรตีน วิตามิน และเกลือแร่ โปรตีนในน้ำนมเหลืองจะประกอบด้วยภูมิคุ้มกัน (Immunoglobulins) ซึ่งช่วยป้องกันการติดเชื้อในทารก

6.1.1.2 นำนมระยะปรับเปลี่ยน (Transitional Milk) จะเปลี่ยนจากน้ำนมเหลือง (Colostrum) เป็นน้ำนมในระยะปรับเปลี่ยน (Transitional Milk) ประมาณวันที่ 3 หลังคลอด มีลักษณะสีค่อนข้างขุ่น ปริมาณของภูมิคุ้มกันจะลดลงแต่ปริมาณน้ำตาลไขมันจะเพิ่มขึ้น

6.1.1.3 นำนมแท้ (Mature Milk) พบในระยะ 4 สัปดาห์หลังคลอด เป็นต้นไป มีลักษณะสีขาวขุ่น นมมารดามีข้อได้เปรียบมากกว่านมชนิดอื่นหลาย ๆ ด้าน กล่าวคือ นมมารดามีภูมิคุ้มกันโรค (Pipes 1989 cited in Olds, London and Ladewig, 1992) สามารถป้องกันทารกจากการติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจและระบบทางเดินอาหาร หูน้ำหนวก เยื่อหุ้มสมองอักเสบ และโรคภูมิแพ้ นมมารดามีสารอาหารครบถ้วน มีปริมาณโปรตีนที่พอเหมาะสำหรับร่างกายทารก นอกจากนี้ปริมาณแลคโตส ในน้ำนมมารดา ซึ่งมีมากกว่านมวัว จะทำให้ดูองการะมีความเป็นกรด ช่วยยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อโรคในระบบทางเดินอาหาร สามารถป้องกันอาการท้องเสียในทารกได้ และนมมารดามีข้อได้เปรียบทางด้านจิตสังคมอีกด้วย (Olds, London and Ladewig, 1992) ให้ความรู้สึกอบอุ่น โดดริคและ

สุขภาพ ซึ่งในปัจจุบันหน่วยงานสุขภาพมีการส่งเสริมให้มารดาเลี้ยงบุตรด้วยนมตนเองมากขึ้น เพราะประโยชน์ของนมมารดานอกจากตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังได้เปรียบในแง่ของเศรษฐกิจอีกด้วย นมมารดาไม่ต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายเหมือนนมชนิดอื่น เตรียมง่าย แรกจะไม่ต้องทำอะไรเลย นอกจากดูแลเรื่องความสะอาดของเต้านมเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามนมมารดาก็มีข้อเสียเช่นกัน กล่าวคือ ทารกที่สูดนมมารดาจะหิวบ่อยเนื่องจากทารกสามารถย่อยและดูดซึมได้ดีกว่า นมผสม ทำให้มารดาไม่ค่อยมีเวลาว่าง และมารดาอาจไม่ได้รับความสุขสบายจากอาการ กัดคิงเต้านม เจ็บหัวนม หรือกรณีมีน้ำนมไหลออกมาเปรอะเปื้อน มารดาบางคนอาจจะอายในการที่จะให้นมบุตรต่อหน้าคนอื่น มีความกังวลกลัวเสียรูปทรง เป็นต้น มากไปกว่านั้นทารกที่สูดนมมารดาจะมีการถ่ายบ่อยกว่านมผสม ต้องทำความสะอาดบ่อยครั้งขึ้น แต่ข้อเสียเปรียบเหล่านี้จะไม่ใช่อุปสรรคในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา หากมารดามีความตั้งใจ มีความรักและผูกพันกับทารก มีความหวังที่จะให้ทารก เติบโตอย่างมีคุณภาพ ความรู้สึกดังกล่าวจะเป็นแรงจูงใจที่ผลักดันให้มารดาทุกคนพร้อมและยินดีที่จะปฏิบัติทุกอย่าง ถ้าหากการปฏิบัตินั้นส่งผลในทารกมีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจ

6.1.2 ข้อปฏิบัติในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา

ระยะก่อนคลอด

มารดาต้องมีการเตรียมเต้านมตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ เพื่อความพร้อมสำหรับการให้นมทารกทันทีหลังคลอด กรณีเต้านมและหัวนมผิดปกติ เช่น หัวนมปุ่ม แบน หรือบอด มารดาจะได้รับคำแนะนำเพื่อแก้ไขความผิดปกตินั้นจากเจ้าหน้าที่ที่ดูแลในขณะตั้งครรภ์ นอกจากนี้ก็มีคำแนะนำเกี่ยวกับการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เพื่อช่วยให้การสร้างน้ำนมหลังคลอดให้เป็นไปด้วยดี การสวมเสื้อยกทรงที่มีขนาดพอเหมาะจะช่วยพยุงเต้านมที่มีขนาดใหญ่ขึ้น

ระยะหลังคลอด

ควรจะเริ่มให้ทารกสูดนมมารดาให้เร็วที่สุดเท่าที่จะท

ปฏิบัติของโรงพยาบาลหลายแห่งจะให้ทารกดูดกระตุ้นทันทีหลังคลอดภายหลังจากตัดสายสะดือแล้ว จะช่วยกระตุ้นให้น้ำนมมารดามีการหลั่งได้เร็วยิ่งขึ้น แต่ก่อนที่จะให้ทารกสูดนมมารดาต้องทำความสะอาดเต้านมเสียก่อนโดยเช็ด หัวนม ฉานนม และเต้านมด้วยน้ำส้มสุก การให้ทารกดูดแต่ละครั้ง ควรให้ทารกสูดนมทั้งสองข้าง ในวันแรกควรให้ดูดข้างละประมาณ 5 นาที ในวันที่สองข้างละประมาณ 10 นาที และในวันที่สามเป็นต้นไปให้ดูดข้างละประมาณ 15 นาที ในระยะต่อมา น้ำนมมารดาจะค่อย ๆ มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นจนเพียงพอกับความต้องการของทารก ในทารกที่สูดนมมารดาไม่จำเป็นต้องให้น้ำตามเพราะนมมารดามีปริมาณน้ำ

เพียงพอแล้ว หลังจากให้นมทารกแล้วต้องสูบน้ำหรือจับน้มนตัมมารดา รูดังเบา ๆ เพื่อให้ทารกเรอเอานมออกมา ใช้เวลาประมาณ 5-10 นาที จากนั้นจัดท่านอนของทารกโดยให้นอนตะแคงขวา เพื่อให้ນ้ำนมผ่านสู่กระเพาะได้ดีขึ้น

6.2 การรักษาความสะอาดของร่างกายทารกและการป้องกันการติดเชื้อ

การดูแลความสะอาดของร่างกายทารกที่สำคัญ ได้แก่ การอาบน้ำทารกและการทำความสะอาดร่างกายหลังจากที่ทารกถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ ทารกควรได้รับการทำความสะอาดร่างกายทุกวัน เวลาที่เหมาะสมสำหรับการอาบน้ำให้แก่ทารกควรจะเป็นเวลาประมาณ 10 นาที หรือเวลาบ่าย ทั้งนี้ควรจะเป็นเวลาก่อนให้นม เพราะหลังจากอาบน้ำและป้อนนมทารกจะได้นอนหลับได้ทันที แต่ไม่ควรไถ้เวลาป้อนนมมากเกินไป เพราะทารกจะร้องไห้มากเนื่องจากหิวได้

6.2.1 วิธีการอาบน้ำทารก การอาบน้ำทารกควรปฏิบัติดังนี้

6.2.1.1 เตรียมของใช้ และอุปกรณ์ในการอาบน้ำทารกให้เรียบร้อยก่อนทุกครั้ง เช่น เตรียมน้ำอุ่นที่พอเหมาะที่มีอุณหภูมิประมาณ 90-100 องศาฟาเรนไฮด์ อาจทำการทดสอบโดยใช้หลังมือหรือข้อศอก และนำอุ้ให้อุ่นพอทนได้ เตรียมสบู่ แป้ง สาลี ผ้าเช็ดตัว เสื้อผ้า และอื่น ๆ

6.2.1.2 การอาบน้ำทารกควรเริ่มจากบริเวณที่สะอาดที่สุดก่อน โดยเริ่มจากใช้สาลีชุบน้ำเช็ดตา จากนั้นสระผม ก่อนที่จะอาบบริเวณแขนขาและลำตัว บริเวณก้นและอวัยวะเพศ

6.2.1.3 ในรายที่สายสะดือยังไม่หลุด ควรทำความสะอาดบริเวณสะดือด้วยสาลีชุบแอลกอฮอล์ 70% และในการดูแลอวัยวะอื่น ๆ เช่น

หูของทารก เวลาอาบน้ำควรระมัดระวังอย่าให้น้ำเข้าหูทารก ควรใช้ไม้พันสำลีเช็ดหูทั้ง 2 ข้าง หลังจากอาบน้ำเสร็จแล้ว

ตาของทารก ใช้สำลีชุบน้ำสะอาดที่ต้มสุกที่ไว้จนเย็น เช็ดตาทั้ง 2 ข้าง ก่อนอาบน้ำ

งูมกของทารก ใช้ไม้พันสำลีชุบน้ำเช็ดเบา ๆ

ปากของทารก ใช้ไม้พันสำลีเช็ดภายในปากบริเวณกระพุ้งแก้ม เพดานปาก แต่ในทารกแรกเกิดไม่ต้องการทำความสะอาดเป็นพิเศษมากนัก แต่อาจให้ทารกดูดนมตามทุกครั้งหลังดูดนมเพื่อขจัดคราบน้ำนมที่อาจตกค้างอยู่

เต้านมของทารก คัดเต้านมทารกให้สั้นอยู่เสมอประมาณ 4-5 วันต่อครั้ง เพื่อป้องกันการซึบขุ่นบริเวณใบหน้าและควรสังเกตและดูแลความสะอาดอยู่เสมอ

อวัยวะเพศ หลังจากดูจรรยา ปัสสาวะทุกครั้ง ควรทำความสะอาดให้
ทารกต้องดูแลรักษาความสะอาดและเปลี่ยนผ้าอ้อมให้แห้งอยู่เสมอ

6.2.1.4 เมื่ออาบน้ำเสร็จใช้ผ้าเช็ดตัวที่แห้งและสะอาดซับน้ำตาม
ร่างกายทารกจนแห้ง ทานแป้งตามซอกรักแร้ ขาหนีบ หรือเนื่องจากการทาบริเวณสะดือกรณีที่
สายสะดือยังไม่หลุด เพราะจะทำให้ติดเชื้อ เกิดการอักเสบได้ จากนั้นก็แต่งตัวในการเลือก
เสื้อผ้าสำหรับทารก ควรเป็นผ้ารับน้ำและเนื้อนุ่ม ไม่ระคายเคืองกับผิวหนัง เสื้อควรจะเป็น
แบบที่สวมใส่ได้ง่าย ควรใช้แบบที่ไม่มีกระดุม เพื่อป้องกันไม่ให้กดเนื้อทารกเวลานอน

การสวมเสื้อผ้าที่มีแขนสำหรับทารก จะต้องทำด้วยความระมัดระวัง
ให้ใช้นิ้วของมารดาสอดเข้าไปจากปลายแขนเสื้อแล้วจับมือทารกให้สอดแขนเสื้อตามมือ
มารดา

การใช้ผ้าอ้อมนุ่มให้ทารกมิได้หลายวิธี แต่ด้วยความฉุนฉุนและความ
เหมาะสมของขนาดผ้าอ้อมที่ใช้ สิ่งที่สำคัญคือควรจะให้ส่วนที่รองรับเวลาปัสสาวะให้
หนาพอสมควร เวลาติดเข็มก๊อต (กรณีใช้เข็มก๊อต) ควรใช้นิ้วมือสอดกันระหว่างผิวหนังของ
ทารกกับผ้าอ้อม เพื่อป้องกันอันตรายจากการแทงเข็มก๊อตพลัดไปถูกตัวทารก

ในการทำความสะอาดเสื้อผ้าของทารกต้องพยายามซักและล้างออก
ด้วยน้ำสะอาดหลาย ๆ ครั้ง จนแน่ใจว่าสะอาดจริง ๆ เพื่อป้องกันการระคายเคืองที่จะเกิดต่อ
ผิวหนังของทารก และควรแยกซักเฉพาะไม่ควรซักปะปนกับเสื้อผ้าผู้ใหญ่

การอาบน้ำให้แก่ทารกมีประโยชน์หลายประการคือ ช่วยกระตุ้นการ
ไหลเวียนโลหิต ผิวหนังสะอาดป้องกันการติดเชื้อ และทำให้ทารกสุขสบาย และในขณะที่อาบ
น้ำได้สำรวจดูความผิดปกติต่าง ๆ ของทารกอีกด้วย ในการเลือกสถานที่สำหรับอาบน้ำให้แก่
ทารกควรหลีกเลี่ยงสถานที่ที่มีลมโกรก ควรปิดหน้าต่าง ปิดพัดลม หรือเครื่องปรับอากาศ
เพราะจะทำให้ทารกหนาวสะท้านได้ (ขนาด พจนานุกรม, 2536)

ส่วนการทำความสะอาดร่างกายทารกหลังจับถ่ายปัสสาวะหรือดูจรรยา
เป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งที่บิดามารดาไม่ควรปล่อยทิ้งไว้จนดูจรรยาแห้ง จะทำให้ทำความสะอาด
ยาก ควรรีบใช้ผ้านุ่มหรือผ้าชุบน้ำสะอาดเช็ดบริเวณก้นของทารกจนสะอาดแล้วซับให้แห้ง
เพื่อป้องกันความชื้น อันจะทำให้เกิดการเปื่อยของก้นทารก และเปลี่ยนผ้าอ้อมให้ทารก ดูแล
ให้แห้งและสะอาดอยู่เสมอ

สำหรับการป้องกันการติดเชื้อของทารกเป็นสิ่งที่บิดามารดาและผู้เลี้ยงดูต้องระมัดระวังเสมอ เนื่องจากทารกแรกเกิดจะมีภูมิคุ้มกันโรคต่ำต่อการติดเชื้อ เช่น มีอาการอักเสบบริเวณสะดือ มีหนองส่งกลิ่นเหม็นตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายทารก ดังนั้นบิดามารดาและผู้เลี้ยงดูจึงต้องทราบหลักในการป้องกันการติดเชื้อในทารกผู้ดูแล ต้องรักษาความสะอาดของตนเอง ก่อนจับต้องทารกทุกครั้งต้องล้างมือ ต้องตัดเล็บให้สั้นและควรเก็บผมให้เรียบร้อย ผู้ที่มีอาการแสดงการติดเชื้อต่าง ๆ เช่น งาม โอ มีน้ำมูก ไม่ควรเข้าใกล้ทารก นอกจากนี้ห้องนอน เบาะนอน และสถานที่ที่ทารกอาศัยอยู่ ต้องดูแลให้แห้งและสะอาด ปราศจากฝุ่นละออง มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก แสงแดดส่องถึง ห่างไกลจากเสียงรบกวน และไม่ควรนำทารกไปในย่านชุมชน เช่น โรงมหรสพ ตลาด เป็นต้น (อรวรรณ เกตุแก้ว, 2531)

6.3 การดูแลทารกเพื่อป้องกันอาการผื่นคันที่พบบ่อย

ผื่นผ้าอ้อม (Nappy or Diaper Rash)

ผิวหนังของทารกเป็นผิวละเอียดอ่อนง่ายต่อการระคายเคืองจากสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะความเปียกชื้น จากการขับถ่ายบริเวณที่เกิดผื่นผ้าอ้อมได้ง่าย คือบริเวณซอกขาหนีบ อวัยวะเพศ (Labia), ลูกอ๊อดหะ (Scrotum) และก้น ลักษณะของผื่นจะเป็นตุ่มแดงเล็ก ๆ (Small Red Pimples) หรือเป็นปื้นแดง (Patch)

วิธีให้การดูแล รักษาความสะอาด เช็ดล้าง หลังจากทารกขับถ่ายทุกครั้ง เปลี่ยนผ้าอ้อมให้ทารกทุกครั้งที่มีการขับถ่าย ถ้าเป็นไปได้ให้พยายามเปิดร่างกายส่วนนั้นให้มากที่สุด ไม่ควรปิดผ้าอ้อมอยู่ตลอดเวลาเพราะจะทำให้เกิดความร้อนอบอ้าวได้ ในรายที่เป็นมากควรมาปรึกษาแพทย์

ผื่นบริเวณใบหน้า (Face Rash)

มีลักษณะเป็นตุ่มแดง ๆ เล็ก ๆ หรือบางครั้งตุ่มขาวพบมากบริเวณแก้ม

วิธีให้การดูแล ดูแลความสะอาดทั่ว ๆ ไป

ผด (Prickly Heat)

จะพบมากบริเวณหน้าผาก ซอกคอ และข้อพับต่าง ๆ ของทารก เกิดเมื่ออากาศร้อนและการขับเหงื่อออกทางผิวหนังของทารกยังทำงานได้ไม่ดี ทำให้เกิดการอุดตัน

วิธีการดูแล ดูแลให้ผิวหนังสะอาด พยายามให้ทารกอยู่ในบริเวณที่มีอากาศไม่ร้อนจนเกินไป จัดให้มีการระบายอากาศที่ดี ถ้าอากาศร้อนอาจจะสวมเสื้อผ้าที่บาง ๆ นอกจากนี้จะใช้คาลาไมด์ โลชั่น (Calamine Lotion) ทาให้ก็ได้

คราบบนหนังศีรษะ (Cradle Cap)

เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของต่อมเหงื่อและต่อมไขมันของหนังศีรษะบริเวณ
กระหม่อมหน้า ทำให้เกิดลักษณะเหมือนแผ่นคราบสกปรกเกาะติดอยู่ โดยมากมักไม่เป็น
อันตราย นอกจากกรณีที่เกิดการอักเสบติดเชื้อ

วิธีการดูแล ใช้น้ำมัน เช่น น้ำมันมะกอก ทบบริเวณคราบสกปรก ทิ้งไว้
ประมาณ 3 ชั่วโมง แล้วจึงหวี

ฝ้าขาวในปาก (Thrush)

เกิดจากการติดเชื้อพวกแคนดิดา อีลบีแคน (Candida Albican) มีลักษณะเป็น
แผ่นสีขาวปนเทา เป็นจุดเล็ก ๆ ติดแน่น แยกออกจากฝ้าขาวที่เกิดจากคราบน้ำนม โดยการใช้
ไม้พันสำลีเช็ดออก ฝ้าที่เกิดจากคราบน้ำนมจะถูกเช็ดหลุดออกโดยง่าย แต่ฝ้าที่เกิดจากเชื้อรา
ถ้าพยายามเช็ดออกจะทำให้เยื่อช่องปากมีเลือดออกได้ ฝ้าขาวชนิดนี้จะทำให้เกิดแผลขึ้นใน
ปากทำให้ทารกลำบากในการดูดนม มักเกิดจากการให้นมผสมที่ไม่ระมัดระวังในการทำ
สะอาดหัวนม และอุปกรณ์ในการให้นม

วิธีการดูแล พยายามป้อนน้ำทารกหลังจากการดูดขวดทุกครั้ง เพื่อมิให้คราบ
น้ำนมเป็นอาหารของเชื้อรา นอกจากนี้อาจใช้ยาป้ายดินสีม่วง (Gentian Violet) ป้ายให้หลัง
ทารกดูดนมและน้ำประมาณวันละ 2 ครั้ง หรือถ้าเป็นจนกระทั่งทารกไม่ยอมดูดนมให้ไป
ปรึกษาแพทย์ อาการเป็นฝ้าขาวในปากนี้ พบน้อยในทารกที่ดูดนมมารดา

จาม (Sneezing)

ทารกจะเกิดอาการจามได้ง่ายเนื่องจากกระดุกเคืองต่อฝุ่นละอองในอากาศและ
เยื่อในจมูกแห้ง แต่ไม่ได้หมายความว่า ถ้าทารกจามจะแสดงว่าทารกเป็นหวัด นอกจากจะมี
น้ำมูกไหลร่วมด้วย

พบได้ในระยะ 2-3 เดือนแรกหลังคลอด เกิดจากการพองตัวของเยื่อภายใน
จมูก ในเวลาที่มีอากาศเย็นลงทารกจะแสดงอาการฮึดฮัด หายใจมีเสียงดังครืดคราด แต่ไม่มี
น้ำมูก โดยปกติไม่จำเป็นต้องรักษา

สะดือแฉะ

เกิดจากการดูแลความสะอาดบริเวณสะดือของทารกไม่ดีพอ ทำให้สะดือแฉะ
วิธีการดูแล ใช้แอลกอฮอล์ 70% เช็ดบริเวณสะดือทุกครั้งหลังการอาบน้ำ ดูแลความสะอาด
ของสะดือ เช็ดให้แห้งอยู่เสมอ

ถ่ายเหลว (Diarrhea)

ทารกที่เลี้ยงด้วย นมมารดาและนมผสม ปริมาณสี จำนวนครั้ง และลักษณะ ของอุจจาระจะแตกต่างกัน ทารกที่ได้รับนมมารดา อุจจาระจะมีลักษณะละเอียด สีเหลืองทอง และค่อนข้างเหลวประมาณ 4-5 ครั้ง/วัน ส่วนทารกที่ได้รับนมผสม อุจจาระจะค่อนข้างหยาบ สีเหลือง หรือเหลืองอมเขียว และข้น แข็งกว่า ถ่ายประมาณ 2-3 ครั้ง/วัน

ถ้าลักษณะอุจจาระของทารกเปลี่ยนจากปกติเป็นเหลว มีสีและกลิ่นผิดปกติ ควรคำนึงถึงภาวะการติดเชื้อของลำไส้ด้วย ส่วนใหญ่แล้วอาการถ่ายเหลวในทารกมักไม่ค่อย จะรุนแรงและสามารถช่วยเหลือให้กลับคืนสู่สภาพปกติได้ง่าย อาการถ่ายเหลวรุนแรง จะ สังเกตได้จากลักษณะอุจจาระเหลวเป็นน้ำมีมูกเลือดปน อาเจียน ไข้สูง ทารกมีลักษณะของ การขาดน้ำเช่น กระหม่อมหน้าบุ๋ม คางคิก ผิวหนังแห้ง สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากการติดเชื้อจาก วิธีการให้นม หรือใช้ภาชนะที่ไม่สะอาดพอ

วิธีการดูแล บิดามารดาสังเกตอาการของทารกอย่างใกล้ชิด ในรายที่มารดา เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเพียงอย่างเดียวควรวัดน้ำหนักต่อไป กรณีให้นมผสมอย่างเดียว ให้ ลดความเข้มข้นของนมลงครึ่งหนึ่ง และให้ป้อนบ่อยครั้งเท่าที่ทารกต้องการ และอาจให้น้ำ แก้อาการถ่ายเหลวด้วย มารดาควรระวังในเรื่องความสะอาดอย่างเคร่งครัดไม่ว่าจะเป็น ให้นมมารดาหรือนมผสม หากอาการของทารกไม่ดีขึ้นภายใน 2-3 วัน ควรนำทารกไปปรึกษา แพทย์

แหวนนมหรือสำรอก

อาการแหวนนมพบได้บ่อย เนื่องจากกล้ามเนื้อหูรูดบริเวณกระเพาะอาหาร ต่อกับหลอดอาหารยังไม่สามารถทำงานได้ดี เมื่อถูกกระตุ้น เช่น เปลี่ยนท่าทารกเร็วเกินไป เขย่าตัวทารกหรือพลิกตัวทารกไปมา หรืออากาศที่เข้าไปในกระเพาะอาหารขณะดูดนมคันตัว ขึ้นก็อาจจะทำให้เกิดอาการแหวนนมได้ อาการสำรอกก็เกิดขึ้นได้จากสาเหตุคล้ายคลึงกัน อาการสำรอกมักจะมีปริมาณของนมที่สำรอกออกมามากกว่าการแหวนนม และพบมากใน ทารกที่ได้รับนมผสม ซึ่งมักจะได้รับมากเกินไปเกินความจุของกระเพาะอาหารของทารก

วิธีการดูแล คือ ป้อนนมในปริมาณที่พอเหมาะ หลังจากป้อนนมแล้วไม่ควร จะเปลี่ยนท่าของทารกไปมา หรือกระตุ้นบริเวณท้องของทารก และไม่ควรรจะปล่อยให้ทารก ร้องไห้มากเกินไปถึงให้นม ตลอดจนการจับทารกให้เธอได้ลมออกจากกระเพาะอาหารทุก ครั้งหลังการดูดนม ก็จะช่วยป้องกันอาการแหวน และสำรอกนมได้ ทำที่ควรจะให้ทารกนอน หลังการให้นมคือ นอนตะแคงขวาเพื่อส่งเสริมให้น้ำนมไหลตามความโค้งของกระเพาะ

อาหารเข้าสู่ลำไส้ได้ดียิ่งขึ้น หากมีการแหะ หรือสำรอกนมมาก และเป็นทุกครั้งหลังการดูดนมควรไปปรึกษาแพทย์

ตะอึก

เชื่อกันว่าเกิดจากสาเหตุที่กล้ามเนื้อกระบังลมในการช่วยหายใจของทารกในระยะแรก หดรัศไว้ไม่สัมพันธ์กับจังหวะการหายใจเข้าออก เนื่องจากถูกกระตุ้นโดยกระเพาะอาหารที่ขยายตัวขึ้นเมื่อคุณแม่เข้าไป ทำให้การปิดของฝาปิดกล่องเสียง (Glottis) ไม่เป็นจังหวะจึงเกิดเสียงขึ้น

วิธีการดูแล โดยปกตินิ้วอาหารตะอึกจะหายไปได้เองโดยไม่ต้องช่วยเหลือ แต่อาจจะให้ทารกดูดนมหรือน้ำก็จะช่วยให้หายอาการตะอึกได้เร็วยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากขณะดูดนมหรือน้ำจะทำให้ระดับคาร์บอนไดออกไซด์ในกระแสเลือดสูงขึ้น และไปกระตุ้นศูนย์หายใจในสมองเป็นการปรับจังหวะการหายใจให้สัมพันธ์กัน การป้องกันไม่ให้เกิดการตะอึก ทำโดยหลังจากดูดนมแล้วต้องกระตุ้นให้ทารกเรอได้ลมออกทุกครั้ง

อาการร้องไห้ผิดปกติ

อาการร้องไห้มากผิดปกติพบได้ในช่วง 3 เดือนแรก (ร้อง 3 เดือน) อาการที่พบได้คือทารกมีอาการปวดท้อง (Colic) ท้องจะแข็งตึงจากอากาศ (Gas) ในกระเพาะอาหาร มีอาการเกร็งแขนขา ร้องไห้ ร่วมกับการผายลม ส่วนมากมักจะเกิดขึ้นในเวลาเย็น ในทารกบางคนอาจจะร้องไห้โดยไม่มีสาเหตุ หรือมีอาการแสดงของการปวดท้องเลยก็ได้

สาเหตุของการร้องไห้มากผิดปกติ เชื่อว่าเกิดจากระบบประสาทที่ควบคุมการทำงานของระบบทางเดินอาหารของทารกยังไม่เจริญพอทำให้เกิดการหดเกร็งของกล้ามเนื้อหรืออาจเกิดจากการมีลมในกระเพาะอาหารมากเกินไปก็ได้

วิธีการดูแล การจับทารกเรอทุกครั้งหลังการดูดนมจะช่วยได้มาก และในขณะที่ทารกร้องไห้มาก มารดาอาจจะอุ้มทารกโยกตัวไปมา หลีกเลี่ยงการให้ทารกอยู่ในบรรยากาศที่อึกทึบมืดโครม อาการเหล่านี้มักจะหายไปได้เอง ส่วนมากจะไม่เกิน 3 เดือน

รอยเล็บขีดข่วน

ทารกส่วนมากจะมีเล็บยาวและหักง่าย ซึ่งอาจจะไปขีดข่วนใบหน้าของทารกเอง ทำให้เกิดเป็นรอยขึ้น

วิธีการดูแล คัดเล็บทารกให้สั้น ตมดูงมือ ดูงมือที่ใช้ควรทำจากผ้าบางเบา ไม่มีเส้นด้ายที่จะพันนิ้วมือทารกจนเป็นเหตุให้เกิดภาวะเนื้อตายได้

ภาวะตัวเหลืองในทารก

ภาวะตัวเหลืองในทารกจะมีอยู่ 2 ชนิด ภาวะตัวเหลืองจากสรีรภาพ (Physiological Jaundice) ทารกจะเริ่มมี อาการตัวเหลืองประมาณวันที่ 2-3 หลังคลอด และจะ

ลดลงเป็นปกติภายในประมาณวันที่ 7 ส่วนทารกที่คลอดก่อนกำหนดจะมีภาวะตัวเหลืองนี้อยู่นานถึงประมาณวันที่ 10

ภาวะตัวเหลืองจากพยาธิสภาพ (Pathological Jaundice) มักเกิดขึ้นภายใน 24 ชั่วโมงแรกหลังเกิดและคงอยู่นาน ประมาณ 1-2 สัปดาห์ ซึ่งอาจเกิดจากการที่หมู่เลือดไม่เข้ากันเช่น Rh Incompatibility, ABO Incompatibility ภาวะตัวเหลืองกลุ่มนี้จะต้องได้รับการดูแลรักษาในโรงพยาบาล

ถ้าภาวะตัวเหลืองเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็จะเกิดอันตรายต่อทารกได้เนื่องจาก Bilirubin ที่เป็นรูปอิสระสามารถผ่านเข้าไปจับที่ cell ของสมอง ทำให้การทำงานของระบบประสาทผิดปกติไป ทารกจะเสี่ยงต่อการเกิดอาการทางระบบประสาทที่เรียกว่า ภาวะ Kernicterus ทารกจะมีอาการซึม ไม่ดูดนม อาเจียน กว้างเนื้ออ่อนแรง Moro's Reflex ลดลง บางรายอาจจะมีอาการชักและถึงแก่ชีวิตได้ ถ้าหากโรคเรื้อรังมักจะหลงเหลือความพิการของระบบประสาทเกิดหูตึงหรือปัญญาอ่อนได้

วิธีการดูแล กรณีตัวเหลืองเกิดจากสรีรภาพ บิดามารดาควรให้ทารกดูดนมมาก ๆ กรณีให้นมมารดาควรให้ทารกดูดนมมารดาตามปกติ ส่วนกรณีให้นมผสม ควรให้ทารกดูดน้ำตามมาก ๆ เพื่อช่วยการขับบิลิรูบินออกทั้งทางอุจจาระและปัสสาวะ การพาทารกไปรับแสงแดดอ่อน ๆ ตอนเช้า-เย็น ก็จะช่วยบรรเทาอาการตัวเหลืองในทารกให้ลดลงเร็วขึ้นได้

กรณีตัวเหลืองเกิดจากพยาธิสภาพซึ่งจะเกิดภายใน 24 ชม. หลังคลอดทารกกลุ่มนี้จะต้องได้รับการรักษาอยู่ในโรงพยาบาล บิดามารดาควรไปเยี่ยมทารก และให้นมที่ห้องเด็กอ่อน เพื่อช่วยให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีภายในครอบครัว

6.4 การดูแลด้านจิตใจและการส่งเสริมพัฒนาการของทารก

สิ่งสำคัญที่บิดามารดาจะละเอียดเสียมิได้ในการดูแลทารกแรกเกิด คือด้านจิตใจของทารก ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเท่า ๆ กับด้านร่างกาย ทารกจะต้องการความรัก ความอบอุ่นจากบิดามารดา ทารกจะสนุกสนานมีความสุขกับร่างกายที่อบอุ่นและนุ่มนวลของมารดา รู้สึกดีมั่นคงและแปลกใหม่เมื่อสัมผัสกับร่างกายที่แข็งแรงของบิดา ทารกต้องการการเรียนรู้โลกภายนอก สัมผัสสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัส ดังนั้นบิดามารดาควรให้ความรักความเอาใจใส่ มีการสัมผัสกอดรัดเพื่อให้ทารกรู้สึกอบอุ่น เป็นสุข และการสร้างปฏิสัมพันธ์ในขณะเลี้ยงดูจะเป็นการกระตุ้นพัฒนาการทางด้านสังคม ทำให้ทารกสามารถเรียนรู้โลกใหม่ได้อย่างรวดเร็ว

6.4.1 การเล่นกับทารก

การเล่นกับทารก เป็นกิจกรรมทางสังคมที่คิดที่สุดและแรกสุดที่บิดามารดาควรปฏิบัติต่อทารกแรกเกิด เป็นการฝึกให้ทารกเรียนรู้ การมีจิตอยู่ในสังคม และที่สำคัญคือ เป็นการเตรียมสร้างพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของทารก ซึ่งสามารถทำได้ดังนี้ (ชัยวัฒน์ ปิณฑุรอำพร, 2538)

6.4.1.1 การเตรียมสร้างพัฒนาการด้านการมองเห็นแก่ทารก เมื่อแรกคลอดทารกสามารถมองเห็นขอบเขตของวัตถุได้ และสามารถข้อมองสิ่งของต่าง ๆ ได้เป็นเวลานาน 4-11 วินาที สายตาของทารกจะสามารถเคลื่อนมองตามวัตถุได้และสามารถจะมองเห็นภาพชัดเจนได้ในรัศมี 12 นิ้ว และสามารถจดจำใบหน้าของมารดาได้ใน 4 วัน สิ่งที่ทารกข้อมมองคือ ใบหน้าของมารดาผู้เต็มเปี่ยมไปด้วยความรัก ความห่วงใย ทารกข้อมมองวัตถุที่มีการเคลื่อนไหว มากกว่าวัตถุที่หยุดนิ่ง ข้อมมองวัตถุที่มีสีต่างกันชัดเจน เช่น สีดำสถับสีขาว ข้อมมองวัตถุที่มีรูปร่างปกติมากกว่ารูปร่างบิดเบี้ยว ผิดปกติ และสุดท้ายทารกจะข้อมมองวัตถุที่มีความซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามอายุที่มากขึ้น

การเตรียมสร้างระบบการมองเห็นแก่ทารก บิดามารดาสามารถทำได้โดยวิธีสายตาประสานสายตากับทารก เพราะตาเป็นอวัยวะที่ทารกชอบและสนใจที่สุด เนื่องจากความมีขอบเขตชัดเจน กลม สีขาวสถับดำ และที่สำคัญที่สุด คือ เคลื่อนไหวกุดอกไปมาได้ หรือ บิดามารดาอาจทำภาพสถับกับสีดำ เป็นวงกลมหรือสี่เหลี่ยม วางไว้ข้างเตียงตั้งแต่แรกคลอด การแขวนวัตถุที่มีลักษณะสามมิติ เช่น นกบิน ในจุดที่ทารกสามารถเอื้อมมือหยิบได้ การเล่น อีกอย่างหนึ่งที่สามารถทำได้ง่ายมากสำหรับบิดามารดา คือ การอุ้มทารกไว้ตรงหน้า พยายามให้สายตาประสานกับทารก ยิ้ม พูดคุยกับทารกด้วยความรักและเอ็นดู เอียงหน้าบิดามารดาไปทางซ้ายอย่างช้า ๆ เพื่อให้ทารกมองตาม แล้วองเอียงหน้าไปทางขวาเพื่อให้ทารกมองตาม ในระหว่างการเคลื่อนไหวอาจใช้เสียงเรียกชื่อทารกไปด้วย การเตรียมสร้างระบบการมองเห็น จะมีส่วนอย่างมากในการพัฒนาเซลล์สมองส่วนรับการมองเห็น ให้มีการแผ่ขยายและมีการประสานของเซลล์สมอง ทำให้เกิดการพัฒนาย่างเต็มที่ นอกจากนั้น ยังเป็นการสอนให้ทารกสามารถแยกรูปร่าง มองคามการเคลื่อนไหวของสิ่งต่าง ๆ ได้ เป็น การฝึกจดจำภาพและการตอบสนองต่อวัตถุที่มองเห็นของทารกอีกด้วย

6.4.1.2 การเตรียมสร้างพัฒนาการด้านการฟังแก่ทารก เสียงที่ทารกฟังพอใจคือ คำพูดที่สั้น ๆ ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน หรือยาวเกินไป ระดับเสียงเป็นเสียงสูงควรใช้เป็นคำถาม จังหวะพูดช้า ๆ สม่ำเสมอ ซึ่งการเตรียมสร้างพัฒนาการด้านการฟัง บิดามารดาทำได้โดยการพูดคุยกับทารกบ่อย ๆ อาจร้องเพลงกล่อมเด็กให้ฟัง หรือการเปิดเพลงเบา ๆ ใน

ห้องที่ปลอดโปร่งเย็นสบาย ทุกครั้งที่ทารกหันเสียงอ้อแอ้ บิดามารดาควรส่งเสียงเลียนแบบ หรือพูดโต้ตอบด้วยเสมอ บิดามารดาอาจใช้กระดิ่งหรือระฆัง 2 ใบ ที่มีเสียงดังกังวานใน ระดับเสียงต่างกัน ตีกระดิ่งตรงหน้าทารก จากนั้นค่อย ๆ เคลื่อนกระดิ่งไปทางซ้าย ขวา บน ล่าง เพื่อให้ทารกถอยตามเสียงนั้น การเสริมสร้างระบบการได้ยิน จะส่งผลให้พัฒนาการ ของระบบการได้ยินของทารกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ทารกเกิดความอยากรู้อยาก เห็น มีการตอบสนองต่อเสียงที่ได้ยิน และเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ภาษาพูดของทารก ทารก จะสามารถรับรู้และพูดได้เร็ว และข้อสำคัญจากผลของการเสริมสร้างนี้จะช่วยทำให้ทารกมี สติปัญญาดี มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการร่างกายดีไปด้วย

6.4.1.3 การเสริมสร้างพัฒนาการด้านการสัมผัสแก่ทารก การสัมผัส ถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับเด็กทารกอย่างมาก เพราะนอกจากจะเป็นการปลอบโยนให้ทารก สงบแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมระบบประสาทการรับรู้ในส่วนของสมองอีกด้วย การสัมผัสทารก บิดามารดาควรใช้ฝ่ามืออุบคางเบา ๆ จากส่วนหัวลงมาถึงขา และจากกลางฝ่ามือออกไปสู่ แขนขา ขณะที่สัมผัสอาจอุบเบา ๆ ที่หน้าท้องทารก นอกจากจะช่วยสร้างความเพลิดเพลิน แก่ทารกแล้ว ยังเป็นการแสดงความรักแก่ทารกด้วยการสัมผัสอีกด้วย ซึ่งทำได้ตั้งแต่แรก คลอด ทำเวลาใดก็ได้โดยดูความพร้อมของทารกเป็นสำคัญ ผลจากการเสริมสร้างพัฒนาการ ด้านการสัมผัสที่บิดามารดาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้ทารกเจริญเติบโตดี มีน้ำหนักเพิ่ม มากขึ้น เป็นการพัฒนาซอส์สมองส่วนรับรู้รู้สึกให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพิ่มความ ผูกพันระหว่างบิดามารดาและทารก ทำให้ทารกมีสภาพอารมณ์ที่ดี ไม่อ่อนแอ เลื่องง่าย เกิดการเรียนรู้ สามารถแยกแยะความแตกต่างของบุคคลจากการสัมผัสได้

6.4.1.4 การเสริมสร้างพัฒนาการด้านการรับรสและรับกลิ่นแก่ทารก ทารกจะได้รับการพัฒนาการรับรู้ ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา โดยการดูดน้ำนมมารดา เมื่อออกมาสู่ โลกภายนอกแล้ว ทารกจะยังคงดูดน้ำอยู่เสมอ เพื่อสร้างความพอใจให้กับตนเอง เป็นการ พัฒนาขากรรไกร รวมถึงกล้ามเนื้อบริเวณแก้ม อีกทั้งการดูดน้ำเป็นการกระตุ้นให้มีการหลั่ง ฮอร์โมนที่ช่วยพัฒนาไฮโปธาลัมของทารกด้วย การเสริมสร้างพัฒนาการในการรับรส บิดา มารดาควรนำนมแม่ที่มีรสหวาน และที่ปลอดภัยให้ทารกได้รับรู้รส รวมทั้งปล่อยให้ลูกได้ ดูดน้ำของตนเองได้ตามความพอใจ การเสริมสร้างพัฒนาการในการรับกลิ่น บิดามารดา นำ นมแม่ที่มีกลิ่นหอม ๆ ใช้สำลีจุ่มนมหรือน้ำส้มพองหอม ๆ แล้วเคลื่อนผ่านจมูกทารกไปมา อาจพาทารกไปใกล้ ๆ ห้องครัวเพื่อรับกลิ่นต่าง ๆ ซึ่งไม่ฉุนหรือรุนแรงเกินไป

6.4.1.5 การเสริมสร้างพัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวแก่ทารก บิดามารดาอาจทำได้โดยให้ทารกนอนเปลและไกวไปมาอย่างสม่ำเสมอ หรืออุ้มทารกนั่งเก้าอี้โยก ยกแขนขาของทารกสูงขึ้น-ลง จับลูกพลิกตัวเบา ๆ ก็จะช่วยพัฒนาการในส่วนนี้ได้ การเสริมสร้างระบบประสาทการเคลื่อนไหวให้มีประสิทธิภาพช่วยให้ทารกสามารถควบคุมการเคลื่อนไหวของ ก้านเนื้อและการทรงตัวของร่างกายทารกได้เป็นอย่างดี

7. บทบาทของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า บิดาเป็นบุคคลสำคัญสำหรับทารกไม่แพ้มารดาเลยทีเดียว เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการของทารกเหมือนกับที่มารดาในปัจจุบันสังคมเริ่มให้ความสนใจกับการมีส่วนร่วมของบิดาในการดูแลบุตรมากขึ้น มีการส่งเสริมสนับสนุนบิดา ให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับบทบาทของสามีเมื่อภรรยาเริ่มตั้งครรภ์ บทบาทของบิดาเมื่อทารกคลอดและเกี่ยวเนื่องต่อไปจนถึงการส่งเสริมการเจริญเติบโตในภาคร่างกาย สิ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่โดยตรงของบิดาเป็นพันธกิจของบิดาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ พันธกิจของบิดาจะเริ่มตั้งแต่แรกรู้ว่าภรรยาตั้งครรภ์ไปจนกระทั่งคลอด หลังคลอด เมื่อแรกเริ่มที่รู้ว่าภรรยาตั้งครรภ์บิดาจะรู้สึกถึงความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นผู้นำครอบครัวที่จะต้องหาเงินให้เพียงพอค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น มีความกระตือรือร้นในการพาภรรยาไปฝากครรภ์สนใจที่จะหาโรงพยาบาล หรือสถานที่ฝากครรภ์ หรือสูติแพทย์ที่มีความสามารถเพื่อช่วยดูแลสุขภาพของภรรยาและทารกในครรภ์ให้ดีที่สุด ในระยะต่อมาเมื่อภรรยาตั้งครรภ์ในไตรมาสที่สองบิดาจะรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลง

ทางด้านสรีระของภรรยา รับรู้ถึงการคืบของทารกในครรภ์ มีการคาดหวังเกี่ยวกับเพศของทารกในครรภ์ สนใจที่จะแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ การดูแลภรรยาที่ตั้งครรภ์ รวมทั้งการเลี้ยงดูบุตร ในระยะไตรมาสที่สาม บิดาจะเริ่มคาดหวังถึงทารกที่จะคลอดว่ามีลักษณะเช่นไร เริ่มมีการวางแผนจัดเตรียมของใช้สำหรับเด็กอ่อน บิดาบางรายจะศึกษาถึงวิธีการดูแลทารกไว้ล่วงหน้า อาทิเช่น การให้นมผสมแก่บุตร การอุ้ม การทำความสะอาดร่างกายบุตร การเปลี่ยนผ้าอ้อม

7.1 บทบาทของบิดาตามแนวคิดของ ดูวอลล์

ในระยะคลอดภายหลังจากที่มารดาคลอดบุตรแล้วพันธกิจของบิดาก็จะเพิ่มมากขึ้น บทบาทของบิดาในระยะนี้คือ (Duvall, 1967)

7.1.1 ปรับเปลี่ยนความรู้สึกขัดแย้งทำความเข้าใจต่อบทบาทบิดา

7.1.2 ขอมรับความกดดันใหม่ที่เกิดขึ้นเนื่องจากพันธกิจของการเป็นบิดา

- 7.1.3 เรียนรู้ความจำเป็นในการดูแลทารก
- 7.1.4 กำหนดหลักการเพื่อให้ครอบครัวมีความสุข
- 7.1.5 ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของทารก
- 7.1.6 ค้ำแรงไว้ซึ่งความพึงพอใจของคู่สมรส
- 7.1.7 มีความรับผิดชอบในการหาเลี้ยงชีพ
- 7.1.8 ค้ำแรงไว้ซึ่งความภาคภูมิใจในความเป็นชายตลอดจนเป็นบุคคลที่มี

ครอบครัว

- 7.1.9 เป็นผู้เฝ้าของครอบครัวผู้ชุมชนและสังคม
- 7.1.10 เป็นผู้ชายของครอบครัว (Family Man) อย่างเต็มภาคภูมิ

จะเห็นว่าครอบครัวในระยะหลังคลอดนี้บิดาจะต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และปฏิบัติเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้บุตรมีพัฒนาการที่ดีทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม โดยการแสวงหาสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์สำหรับบุตร วางแผนร่วมกับภรรยาในการจัดหาประสบการณ์ที่เหมาะสมแก่บุตร ดังนั้นบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรทั้งของบิดาและมารดา จึงถือว่าเป็นบทบาทสำคัญมาบทบาทหนึ่งในครอบครัว

7.2 บทบาทของบิดาตามข้อสรุปของ วิธาวัดย์ ศรีสุวรรณ

วิธาวัดย์ ศรีสุวรรณ (2531) ได้สรุปบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาในระยะแรกเกิดไว้ 4 ด้าน ดังนี้คือ

7.2.1 บทบาทบิดาด้านการวางแผนและการจัดเตรียมเพื่อบุตร

บทบาทของบิดาในด้านการวางแผนและการจัดเตรียมเพื่อบุตร เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น โดยบิดาจะต้องมีการวางแผนและจัดเตรียมเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว เพื่อเตรียมเงินบางส่วนไว้เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับเลี้ยงดูบุตร บิดาหลายคนอาจต้องทำงานมากกว่าเดิม เช่น ทำงานล่วงเวลา หรือหางานอื่นทำนอกเหนือจากงานประจำ เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น จึงนับว่าบิดาต้องเป็นผู้เสียสละให้กับบุตร ทั้งด้านเวลาและความเป็นอิสระและความสุขส่วนตัว เพื่อร่วมในบทบาทการเลี้ยงดูบุตร ทั้งผู้เป็นบิดาต้องมีการปรับตัวในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การพักผ่อน และการใช้จ่ายส่วนตัวให้มีความเหมาะสมกับบทบาทของบิดาต่อไป ในการจัดเตรียมเพื่อบุตร ยังรวมถึงการจัดหาสถานที่นอนและอุปกรณ์ เครื่องใช้สำหรับบุตร เช่น การเตรียมหาที่นอนแก่บุตร การจัดซื้อเสื้อผ้า ผ้าอ้อม ขวดนม และเครื่องใช้ต่าง ๆ สำหรับบุตร ซึ่งบิดาควรมีส่วนช่วยเหลือภรรยาในการจัดเตรียม และจัดหา

สิ่งต่างๆ รวมทั้งการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงดูบุตรจากหนังสือ บุคคลที่มีประสบการณ์การเลี้ยงดูเด็กมาก่อน หรือจากสื่อมวลชนอื่น ๆ

7.2.2 บทบาทบิดาด้านการดูแลบุตรด้านร่างกาย

เป็นการตอบสนองความต้องการของบุตรด้านร่างกาย เพราะการเจริญเติบโตด้านร่างกาย ข่อมเป็นรากฐานสำคัญของการเจริญเติบโต และพัฒนาความคิดด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และบุคลิกภาพ การตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้านร่างกายของบุตรได้แก่

7.2.2.1 การดูแลในเรื่องการได้รับอาหาร ในระยะแรกเกิดอาหารที่สำคัญ และมีคุณค่าต่อบุตรมากที่สุดคือนมและน้ำ โดยเฉพาะนมมารดาถือเป็นอาหารที่วิเศษที่สุด บิดาควรสนับสนุนให้มารดาเลี้ยงดูบุตรด้วยนมตนเอง เพราะบิดาเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการที่มารดาจะเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (Sear, 1992 : 713-716) ในกรณีที่มารดาไม่สามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมตนเองได้ อาจจะเนื่องจากสาเหตุประการใดก็ตามและจำเป็นต้องให้นมผสม บิดาควรจะมีส่วนช่วยเหลือในการเป็นผู้เตรียมนม ตลอดจนเป็นผู้ให้นมผสมแก่บุตรเอง ตรงจุดนี้บิดาควรแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับการให้นมบุตร เพื่อที่บิดาจะได้กระทำได้อย่างถูกต้อง

7.2.2.2 การดูแลเรื่องการนอนหลับ ทารกแรกเกิดจะมีแบบแผนการนอนหลับเป็นเวลา ส่วนมากจะใช้เวลาทั้งหมดในการนอน บิดาจึงควรมีส่วนช่วยเหลือจัดสถานที่ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมให้เงียบเหมาะสมแก่การนอนของบุตร ลักษณะที่นอนควรเป็นที่นอนที่สะอาด มีเนื้อแน่น เรียบ เมื่อนอนด้าตัวไม่จมลงไปบนที่นอน ในการจัดท่านอนควรให้ทารกนอนคว่ำหรือนอนตะแคงกึ่งคว่ำ ซึ่งท่านอนแบบนี้จะมีประโยชน์หลายประการ เช่น ป้องกันอาการท้องอืดในทารก ช่วยให้นมที่ทารกรับประทานเข้าไปผ่านจากกระเพาะสู่ลำไส้เล็กได้เร็วขึ้น ในกรณีที่เด็กแหวนนมหรืออาเจียน การนอนคว่ำหรือนอนตะแคงจะเป็นท่าที่ปลอดภัยกว่าเพราะในท่าที่นอนหงายเด็กอาจสำลักนมเข้าทางเดินหายใจได้ง่าย นอกจากนี้ทารกจะหลับได้นาน เพราะมีความอบอุ่นที่หน้าอกทำให้ไมโครควา

7.2.2.3 การดูแลเรื่องการขับถ่าย ทารกแรกเกิดที่มารดาให้นมตนเองจะถ่ายอุจจาระเป็นสีเหลืองอ่อนขี้างนุ่มมีลักษณะคล้ายกับการจับตัวของนมมีกลิ่นเล็กน้อย ส่วนทารกที่ได้รับนมผสมอุจจาระจะเป็นสีเหลืองหรือเหลืองปนเขียวลักษณะแข็งกว่าและมีกลิ่นมากกว่า ทารกที่ได้นมมารดา ซึ่งความรู้เรื่องการขับถ่ายของทารกบิดาควรมีความรู้เพื่อให้การดูแลได้ แยกแยะได้ว่าทารกขับถ่ายปกติหรือไม่

7.2.2.4 การดูแลในขณะเจ็บป่วยหรือไม่สบายเล็กน้อย ๆ บิดาจะต้องพยายามเข้าใจถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุตรที่แสดงออกและมองเห็นความต้องการเหล่านั้นและเมื่อยามบุตรมีอาการผิดปกติเล็กน้อย ๆ หรือเจ็บป่วย เช่น มีอาการสารออกห้องเสีย บิดาควรมีส่วนช่วยภรรยาในการดูแลบุตรด้วยเช่นกัน ฉะนั้นบิดาควรจะได้มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร เพื่อที่จะสามารถช่วยดูแลบุตรและปฏิบัติบทบาทนี้ได้อย่างเหมาะสม

7.2.2.5 การดูแลเรื่องความสะอาดของร่างกาย การรักษาความสะอาดของร่างกาย บุตรควรจะได้รับ การอาบน้ำทำความสะอาดทุกวัน โดยอาบน้ำวันละครั้งในบุตรวัยแรกเกิด หรือมากกว่าสำหรับบุตรที่โตกว่านั้น โดยเฉพาะถ้าอากาศร้อนจัด เวลาที่อาบน้ำให้บุตรควรเลือกขณะที่มีอากาศอบอุ่น เช่น เวลาสาย บ่าย หรือเย็น บิดาควรเป็นผู้อาบน้ำให้บุตรด้วยตนเอง หรือควรช่วยเหลือมารดาในขณะอาบน้ำให้บุตร ทั้งนี้เพื่อเป็นการเรียนรู้บุตรของตนเองได้ดีขึ้น และเป็นการแสดงความรักที่บิดามีต่อบุตร บิดาควรช่วยเตรียมเครื่องใช้ในการอาบน้ำให้พร้อมและระมัดระวังความปลอดภัยของบุตรอยู่เสมอ รวมทั้งบิดาควรจะต้องดูแลความสะอาดของ ตา ใบหู จมูก และภายในช่องปากของบุตรด้วย นอกจากนี้บิดาควรจะมีการทำความสะอาดอวัยวะเพศ และทวารหนักภายหลังจากบุตรมีการขับถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ

7.2.3 บทบาทบิดาด้านการดูแลบุตรด้านจิตใจ

เป็นบทบาทที่บิดาจะต้องกระทำไปพร้อมกันกับการให้การดูแลบุตรทางด้านร่างกาย ทั้งนี้เพราะบุตรมีความต้องการทางด้านจิตใจเท่า ๆ กับความต้องการทางด้านร่างกาย ดังนั้นบิดาจึงควรให้ความรักความเอาใจใส่ต่อบุตร โดยการกอดรัดอุ้มจูบประคับประคอง และสนองความต้องการตามความต้องการของบุตร บิดาควรมีการพูดคุยหยอกเย้ากับบุตรแม้ว่าบุตรจะยังพูดไม่ได้ มีการประสานสายตากับบุตร สนใจฟังเสียงอ้อแอ้ของบุตร และมีปฏิริยาได้ตอบ รวมทั้งให้เวลาอย่างเพียงพอและสม่ำเสมอแก่บุตร เมื่อมีเวลาควรได้พูดคุยหยอกเย้าหรือเล่นกับบุตรบ้าง

7.2.4 บทบาทบิดาด้านการปกป้องคุ้มครองอันตรายแก่บุตร

เป็นบทบาทหน้าที่ของบิดาที่สำคัญอีกด้านหนึ่ง ทั้งนี้เพราะบุตรแรกเกิดยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เลย จำเป็นที่ผู้เป็นบิดาต้องมีส่วนช่วยภรรยาปกป้องคุ้มครองให้บุตรพ้นภัยจากอันตรายต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ซึ่งอันตรายเหล่านี้ อาจเกิดจากสิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้าน ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม และโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ผู้เป็นบิดาควรจะได้รับพิชชอบบทบาทในด้านนี้ ตั้งแต่เรื่องการจัดสถานที่ที่จะให้บุตรอยู่เมื่อกลับจากโรงพยาบาล โดยจัดเตรียมสถานที่ที่ปราศจากสิ่งรบกวนต่าง ๆ เช่น ขุน แมลงวัน รวมทั้งสิ่งที่จะทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่อบุตรด้วย บิดาจะต้องมีความสนใจในการที่จะสนับสนุนหรือพาบุตรไปรับ

ภูมิคุ้มกันโรคเมื่อถึงเวลานัด ทั้งนี้เพื่อให้บุตรมีสุขภาพดีและมีภูมิคุ้มกันโรค นอกจากนี้เมื่อ
 ยามที่บุตรไม่สบายบิดาก็ควรพาบุตรไปพบแพทย์ หรือสนับสนุนให้มารดาหรือบุคคลใกล้ชิด
 พาไป เพื่อป้องกันมิให้บุตรมีอาการแทรกซ้อนหรือมีอาการรุนแรงมากขึ้น

8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการสอนโดยใช้หุ่นจำลอง

แดชแมน, โรนาลด์และคณะ (Dachman, Ronald et al., 1986) ได้
 ประเมินรูปแบบการฝึกบิดาใหม่เกี่ยวกับการดูแลทารกแรกเกิดที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิด จนถึง 8
 สัปดาห์ รูปแบบการฝึกที่ประเมินมี 2 รูปแบบคือ การสอนบิดาในการดูแลทารกแรกเกิดใน
 โรงพยาบาลโดยใช้หุ่นจำลองหรือตุ๊กตา และการสอนบิดาในการดูแลทารกแรกเกิดที่บ้าน
 โดยฝึกปฏิบัติกับทารกจริง

ผลการทดลองพบว่า รูปแบบการฝึกทั้ง 2 วิธี เป็นการสอนที่มีประสิทธิภาพ
 กล่าวคือ บิดาในกลุ่มที่สอนในโรงพยาบาลจะมีทักษะในการดูแลทารกแรกเกิดจริงๆ เท่าเทียม
 กับที่ฝึกกับหุ่นจำลองหรือตุ๊กตา ส่วนบิดาในกลุ่มที่สอนที่บ้านพบว่าภายหลังสอนบิดามีทักษะ
 ในการดูแลทารกแรกเกิดเพิ่มขึ้น

มันโจ จริตรุ่งสรวีร (2516) ได้ทำการวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์
 ของการเรียนรู้ โดยใช้หุ่นจำลองและแผนภูมิอธิบายในการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ระดับชั้น
 ประถมปลาย จำนวน 111 คน พบว่านักเรียนกลุ่มที่สอนโดยใช้หุ่นจำลองประกอบการสอน
 เรียนได้ดีกว่ากลุ่มที่สอนแบบอธิบายโดยไม่มีอุปกรณ์ประกอบ

มุกดา สีตฉานนิจิต (2531) ได้ศึกษาผลการสอนโดยใช้หุ่นจำลองประกอบที่มี
 ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนของความจำเรื่อง การวัดความดันเลือดค่าส่วน
 กลางในนักศึกษาพยาบาลที่มีระดับความสามารถต่างกันผลการสอนพบว่า วิธีการสอนที่
 ต่างกันมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาคปฏิบัติของนักศึกษาภาคสูงและกลุ่มต่ำแตกต่างกัน
 และมีผลต่อความคงทนของความจำภาคปฏิบัติของนักศึกษาภาคสูงต่างกันด้วย

8.2 งานวิจัยที่ข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารก

พาดโควิทซ์ (Palkovitz, 1988) ได้ศึกษาถึงแหล่งความรู้ของบิดาเกี่ยวกับ
 ความเชื่อของบิดาในเรื่องความผูกพันกับทารก ผลการศึกษาพบว่า บิดาจะได้รับความรู้ออก
 แหล่งที่ไม่ระบุแหล่งความรู้อย่างชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 48 จากสื่อ เช่น ราชการทอล์คโชว์ใน
 โทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ 22 และจากการอ่านหนังสือ หรือวารสารอ่านเล่นคิดเป็นร้อยละ 16
 จากรายงานการศึกษา จะเห็นว่าแหล่งความรู้ที่บิดาได้รับส่วนใหญ่ จะเป็นแหล่งความรู้ที่
 ไม่ระบุอย่างชัดเจนมีเพียง 1 คน เท่านั้น ที่อ่านเรื่องมีจากบทความทางการแพทย์ที่อ้างอิงถึง

หลักทางวิทยาศาสตร์ ในการศึกษาวิจัยข้อเสนอแนะว่า หน่วยงานด้านบริการสุขภาพควรจัดทำบทความ หนังสือ มีการสอนอย่างทั่วถึงเพื่อให้ความรู้แก่บิดามารดาอย่างจริงจัง อย่างมีหลักฐานอ้างอิงทางวิทยาศาสตร์มากกว่าที่ให้บิดามารดาเรียนรู้ในเรื่องเหล่านี้จากแหล่งอื่น ๆ ที่ขาดหลักฐานทางวิทยาศาสตร์

นอปเป้, นอปเป้ และฮิวจ (Noppe, Noppe and Hughes, 1991) ได้ศึกษาถึงภาวะความเครียดกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารก โดยการสังเกตปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารกที่บ้านในระยะหลังคลอด 4 เดือน ผลการศึกษาพบว่า ภาวะความเครียดก่อนคลอดจะเป็นตัวทำนายเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและทารกได้ ปฏิสัมพันธ์ในระหว่างการดูแลทั่วไปพบว่า บิดาจะมีความเครียดได้ง่ายต่อการเป็นผู้ปกครอง และรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจน้อยลงคิดเป็นร้อยละ 67 ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 2 ที่เกิดขึ้นในมารดา จากผลการศึกษาบ่งชี้ว่าเจตคติและบุคลิกของบิดามารดา จะมีอิทธิพลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารก

ทอมลินสัน, โรเซนเบอร์ก และคาร์เวอร์ (Tomlinson, Rothenberg and Carver, 1991) ได้ศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ของบิดาคนใหม่ที่ไปต่อทารกและมารดาในระยะแรกทันทีหลังคลอด กลุ่มตัวอย่างเป็นบิดาที่เฝ้าสังเกตการคลอดปกติ จำนวน 24 คน ใช้วิธีบันทึกวิดีโอเทป 15 นาที ผลการศึกษาพบว่า บิดาจะมีพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์แบบให้ความใกล้ชิด (Proximity) ช้องมอง (Gaze) สัมผัส (Touch) และพฤติกรรมเคลื่อนไหว (Movement) พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ที่พบบ่อยคือ การให้ความใกล้ชิดและช้องมอง พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ที่พบน้อยคือ การสัมผัสและการเคลื่อนไหว และในเวลาต่อมาจะพบว่า บิดาจะช้องมองน้อยลง มีการให้ความใกล้ชิดและพฤติกรรมเคลื่อนไหวเพิ่มขึ้นในขณะที่การสัมผัสยังพบน้อยเช่นเดิม

ซาร์ (Zahr, 1991) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ของทารก ภูมิหลังการสนับสนุนทางด้านสังคม ความมั่นใจและปฏิสัมพันธ์ของมารดาและทารกในกลุ่มประชากรที่มีสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ ผลการศึกษาคือในระยะ 4 เดือน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและเด็กมีความสัมพันธ์กับระยะเวลาที่อยู่ในโรงพยาบาล น้ำหนักแรกคลอด สภาพอารมณ์ของทารก และการสนับสนุนทางด้านสังคม ในระยะ 8 เดือน มีเพียงสภาพอารมณ์ของทารกและการสนับสนุนด้านสังคมเท่านั้นที่สัมพันธ์กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารก

โลโบ (Lobo, 1992) ศึกษาปฏิสัมพันธ์ของบิดามารดาและทารกที่ป่วยเป็นโรคหัวใจมาแต่กำเนิด ในระหว่างการให้นมกลุ่มตัวอย่างเป็นมารดา-ทารก 20 คู่ 10 คู่แรกเป็นกลุ่มควบคุมซึ่งเป็นมารดา-ทารกปกติ 10 คู่หลังเป็นกลุ่มทดลองซึ่งเป็นมารดา-ทารกที่เป็นโรคหัวใจมาแต่กำเนิด ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารกในขณะเลี้ยงดูต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ ผลการศึกษานี้แนะว่าในขณะที่ให้นมทารกที่เป็นโรคหัวใจมาแต่กำเนิด ควรจะมีการส่งเสริมสนับสนุนการให้ข้อมูลความรู้ในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับทารกแก่มารดามากกว่านี้

วอลลิง และ เบดส์กี (Volling and Belsky, 1992) ได้ศึกษาถึงการสนับสนุนการสร้างสัมพันธภาพของบิดามารดาและเด็กที่มีต่อพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ของบุตรคนโต ซึ่งจะตรวจสอบถึงความรู้สึกรับผิดชอบและการให้ความร่วมมือของบุตรคนโต โดยการสังเกตปฏิสัมพันธ์ของบิดามารดาที่มีต่อเด็กเมื่ออยู่บ้าน ผลการศึกษานี้พบว่าความขัดแย้งและความก้าวร้าวของบุตรคนโต สัมพันธ์กับระดับความขัดแย้งที่มีต่อมารดาในระดับที่สูง ความสุขมากเกินไปของมารดา และการมีสัมพันธภาพในระยะคลออดกับมารดาไม่ดี การเข้ามามีส่วนร่วมจะมีส่วนทำให้การมีปฏิสัมพันธ์ของบุตรคนโตในสังคมดีขึ้น การสร้างสัมพันธภาพตั้งแต่เนิ่น ๆ ในระยะแรกคลออดระหว่างบิดามารดาและทารก จะมีผลต่อการสร้างสัมพันธภาพและปฏิสัมพันธ์ของบุตรคนโต

เซนซูลโล (Cesullo, 1994) ได้ทดลองฝึกปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาที่เป็นวัยรุ่นและทารก ฝึกปฏิสัมพันธ์ในเรื่องของความรับผิดชอบของบิดามารดาและการรับรู้ในบทบาทบิดามารดา ผลการทดลองพบว่าบิดามารดากลุ่มตัวอย่างภายหลังทำการทดลองมีระดับความรับผิดชอบ และมีการรับรู้ในบทบาทของบิดามารดาเพิ่มขึ้น

ฟลานแกนและคณะ (Flanagan et.al, 1994) ศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารของทารกที่มีต่อมารดา เป็นการศึกษาที่หาความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ของมารดาและทารกและทักษะในการสื่อสารของทารกก่อนที่จะเริ่มพูด กลุ่มตัวอย่างเป็น มารดา วัยรุ่นและทารก จำนวน 13 คู่ ศึกษาโดยการสังเกตพฤติกรรมในระหว่างที่มีการเล่นระหว่างมารดาและทารกโดยการถ่ายภาพบันทึกเทป ผลการศึกษานี้พบว่าปฏิสัมพันธ์ของมารดาที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของทารกที่ใช้สื่อสารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทารกกกลุ่มที่มารดามีคะแนนปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารกต่ำ จะใช้พฤติกรรมการสื่อสารมากที่สุดเพื่อแสดงความต้องการ ทารกกกลุ่มที่มีคะแนนปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารกเหมาะสม จะใช้พฤติกรรมการสื่อสารที่พอเหมาะเช่นกัน

โกโรธามาตโทและแทนนอก (Gilloramento and Tannock, 1994) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของการใช้คำพูดในการมีปฏิสัมพันธ์ของบิดามารดาของเด็กที่มีพัฒนาการช้า สิ่งที่ศึกษาคือความสัมพันธ์ระหว่างการใช้คำพูด บุคลิกของเด็กและความเครียดของบิดามารดา ผลการศึกษาพบว่า บิดามารดาจะคล้ายคลึงกันในการแสดงพฤติกรรมแบบใช้เวลานานต่อเด็ก แต่บิดาจะมีแนวโน้มที่จะออกคำสั่งและใช้คำพูดที่ไม่เหมาะสมกับเด็กมากกว่ามารดา ทั้งบิดามารดาจะมีความสัมพันธ์กับเด็กและมีระดับความเครียดอยู่ในระดับต่ำ ทั้งนี้มารดาจะมีความเครียดในความเป็นผู้ปกครองมากกว่าบิดา

นาร์ดี (Nardi, 1994) ได้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารกในระหว่างการรักษาการติดยาของมารดา กลุ่มตัวอย่างเป็นมารดาที่ติดยาอยู่ในระหว่างรักษา 17 คน พร้อมกับทารก ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมของทารกที่แสดงออกสะท้อนให้เห็นถึงสภาพอารมณ์และการตอบสนองต่อมารดา ความสามารถของมารดาในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับทารกอย่างมีความสุขสนุกสนาน จะเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดความแตกต่างในพฤติกรรมของทารกแต่ละคน

แวง (Wang, 1995) ได้ศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงดูและเด็กในประเทศญี่ปุ่น ประเทศไต้หวัน และประเทศสหรัฐอเมริกา กลุ่มตัวอย่างเป็นชาวญี่ปุ่น 38 คู่ (ผู้เลี้ยงดู-เด็ก) ชาวไต้หวัน 100 คู่ และชาวอเมริกัน 271 คู่ ศึกษาโดยวิธีการสังเกต ปฏิสัมพันธ์ในระหว่างดูแล ผลการศึกษาพบว่าแต่ละประเทศจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกันเกี่ยวกับการเข้าใกล้ (Proximity) การสวมเสื้อผ้า (Clothing) การปลอบโยน (Soothing) การเล่น (Playing) การอุ้ม (Holding) พฤติกรรมในขณะที่เด็กนอนหลับ (Sleeping) และการลงโทษเด็ก (Punishing) กล่าวคือ ในพฤติกรรมการเข้าใกล้ชาวญี่ปุ่นจะใช้เวลามากกว่าในการเข้าใกล้ในระยะ 6 ฟุต ชาวอเมริกันใช้เวลาน้อยที่สุด พฤติกรรมเกี่ยวกับการดูแล เช่น การเปลี่ยนเสื้อผ้า ชาวอเมริกันใช้เวลาน้อยที่สุด (ประมาณ 2 นาที) ในขณะที่ชาวญี่ปุ่นใช้เวลามากประมาณ 6 นาที ส่วนการปลอบโยนจะคล้ายคลึงกัน พฤติกรรมเกี่ยวกับการเล่น ชาวอเมริกันใช้เวลาเล่นกับเด็กน้อยที่สุด ชาวไต้หวันและญี่ปุ่นจะใกล้เคียงกัน ส่วนการอุ้มชาวญี่ปุ่นจะอุ้มเด็กนานกว่าชาติอื่น ๆ และพฤติกรรมการลงโทษ ชาวไต้หวันจะมีพฤติกรรมทักเตือน การจ้องตา ใช้เวลาในการลงโทษ 3-9 นาที ชาวญี่ปุ่น มีเพียงมารดา 1 รายเท่านั้น ที่ทำโทษเด็กโดยจำกัดการเคลื่อนไหวเมื่อเด็กเดินห่างมารดา ส่วนชาวอเมริกันลงโทษโดยการเขย่าตัวเด็กและชาวอเมริกันมีแนวโน้มจะไม่ลงโทษเด็ก

นิรมล ศรีธานี (2531) ได้ศึกษาถึงผลของการให้คำแนะนำแก่บิดาคือบทบาท การเป็นบิดาและสัมพันธ์ภาพระหว่างบิดากับทารกภายหลังคลอด กลุ่มตัวอย่างเป็นคู่สมรส ของหญิงตั้งครรภ์แรกที่พาภรรยามารับบริการฝากครรภ์ และคลอดในโรงพยาบาล กลุ่มทดลองจะได้รับคำแนะนำ จำนวน 2 ครั้ง พร้อมทั้งเอกสาร คู่มือคู่มือ พ่อ ผลการศึกษา พบว่า บิดาในกลุ่มทดลอง มีคะแนนบทบาทของการเป็นบิดาและสัมพันธ์ภาพ ระหว่างบิดากับ ทารกภายหลังคลอด 2 วัน และ 1 เดือน สูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จินตนา ปึ้งทวงศ์ (2531) ได้ศึกษาพฤติกรรมระหว่างแม่กับลูกในโครงการ สอนลูกให้ฉลาด กลุ่มตัวอย่าง เป็นแม่กับลูกในโครงการสอนลูกให้ฉลาด จำนวน 228 คู่ ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก จำแนกตามสภาพภูมิศาสตร์ พบว่าทุกภาค มีความถี่พฤติกรรมทางบวกของแม่มากที่สุด พฤติกรรมการสอนของแม่มี ความถี่ของพฤติกรรมการชักชวน และการใช้คำถามมากที่สุด พฤติกรรมของลูกมีความถี่ของ พฤติกรรมตอบสนองมากที่สุด สำหรับพฤติกรรมสร้างเสริมความคิดริเริ่มของลูกนั้น ความถี่ ของพฤติกรรม การใช้คำถามวิเคราะห์มากที่สุด และพฤติกรรมการต่อเนื่องของพฤติกรรม แม่และพฤติกรรมลูก ความถี่ของพฤติกรรมแม่ต่อเนื่องพฤติกรรมลูกมากที่สุด เมื่อศึกษา ความสัมพันธ์พบว่า ระหว่างพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ ระหว่างแม่กับลูกและภูมิหลังของแม่นั้น พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของแม่และแหล่งความรู้ เรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กมีความสัมพันธ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ปณิชา จิตรพรชัย (2536) ได้ศึกษาถึงผลการฝึกปฏิสัมพันธ์ของบิดามารดา ที่มีต่อสัมพันธ์ภาพกับบุตรที่เรียนซ้ำ กลุ่มตัวอย่างเป็นบิดามารดา ของนักเรียนในโครงการ สอนเด็กเรียนซ้ำ จำนวน 24 คน กลุ่มทดลองได้เข้ารับการฝึกปฏิสัมพันธ์ จำนวน 6 ครั้ง ครั้งละ 3 ชม. เป็นเวลา 6 วันติดต่อกัน รวมเป็น 18 ชั่วโมง ผลการศึกษาพบว่าบิดามารดาของ เด็กเรียนซ้ำในกลุ่มทดลองมีคะแนนการมีสัมพันธ์ภาพกับบุตรที่เรียนซ้ำหลังเข้ารับการฝึก ปฏิสัมพันธ์สูงขึ้นกว่าก่อนเข้ารับการฝึก และบิดามารดาของเด็กเรียนซ้ำในกลุ่มทดลองหลัง เข้ารับการฝึกปฏิสัมพันธ์ มีคะแนนการมีสัมพันธ์ภาพ กับบุตรที่เรียนซ้ำ สูงขึ้นกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อาวีชา เตชะไมตรีจิตต์ (2538) ได้ศึกษาถึงผลของการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพ ภายหลังคลอดต่อความผูกพันระหว่างบิดาและทารกและบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรคนแรก กลุ่มตัวอย่างเป็นคู่สมรสของมารดาหลังคลอดบุตรคนแรกทางช่องคลอด จำนวน 83 คน กลุ่ม ทดลองได้รับการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพโดยได้รับคำแนะนำและการสาธิต 2 ครั้ง พร้อมทั้ง เอกสารคู่มือคู่มือเลี้ยงดู และได้รับการช่วยเหลือให้จับอุ้มบุตรภายใน 24 ชั่วโมง

หลังคลอด ผลการศึกษาพบว่า คะแนนความผูกพันระหว่างบิดาและทารกภายหลังคลอด 3 วัน และ 1 เดือน ของกลุ่มทดลองมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

8.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด

คาร์ลิง-ฟิชเชอร์ และโทจิ (Darling - Fisher and Tiedji, 1990) ได้

ศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิดในสภาพครอบครัวที่แตกต่างกัน พบว่า ผู้ชายในครอบครัวที่ทำงานนอกบ้านทั้งสามีภรรยาแบบเต็มเวลาจะมีส่วนร่วมในการดูแลทารกแรกเกิดและทำงานบ้านมากกว่าผู้ชายที่อยู่ในครอบครัวที่มีภรรยาเป็นแม่บ้านเพียงอย่างเดียว

เฮนเดอร์สัน และบราวน์ (Henderson and Brouse, 1991) ได้ศึกษาประสบการณ์ของบิดาคนใหม่ ในช่วง 3 สัปดาห์หลังคลอด ผลการศึกษาพบว่า บิดาคนใหม่จะมี 3 ระยะในการปรับเปลี่ยนบทบาท กล่าวคือ ในระยะแรกเป็นความคาดหวังของบิดาว่าจะเกิดอะไรขึ้น ระยะที่ 2 จะเกิดความเป็นจริงที่ต่างจากที่คาดหวังไว้และระยะสุดท้ายเป็นบทสรุปในการตัดสินใจเพื่อปฏิบัติทักษะที่จำเป็น สำหรับการเป็นบิดาในการปรับเปลี่ยนบทบาทเหล่านี้จะมีปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การได้รับข้อมูลที่ไม่จำเป็นจากหน่วยบริการสุขภาพ ทำให้การปรับเปลี่ยนบทบาทบิดาเป็นไปได้ไม่ดีเท่าที่ควร

ทิลเลอร์ (Tiller, 1994) ได้ศึกษาเจตคติเกี่ยวกับการเป็นผู้ปกครองของบิดาที่มีบุตรอายุ 1 ปีแรก โดยที่บิดาจะได้รับการสอนที่คลินิกก่อนคลอด 1 ครั้ง คลินิกหลังคลอดเมื่อทารกอายุได้ 3 เดือน 1 ครั้ง และเมื่ออายุได้ 4 ปี อีก 1 ครั้ง รวมการสอนทั้งหมดที่บิดาได้รับเป็น 3 ครั้ง เพื่อศึกษาถึงความแตกต่างของเจตคติ ผลการศึกษาพบว่าในระยะที่ทารกอายุได้ 3 เดือน บิดาจะมีความคาดหวัง และการใช้วิธีลงโทษเด็กที่ไม่เหมาะสม มีเจตคติต่อการเป็นผู้ปกครองลดลง ส่วนในระยะอื่นไม่มีความแตกต่าง ผลการวิจัยชี้แนะว่าในระยะที่ทารกอายุได้ 3 เดือน บิดาควรได้รับข้อมูลเกี่ยวกับความคาดหวังที่เหมาะสม พัฒนาการของเด็ก และการใช้วิธีลงโทษเด็กมากกว่านี้

ฮอลล์ (Hall, 1994) ได้ศึกษาประสบการณ์ในการเป็นบิดาที่อยู่ในครอบครัวที่ต้องทำงานทั้งบิดาและมารดา บทบาทที่ศึกษาได้แก่ บทบาทสุวิวัต บทบาทการหาเลี้ยงครอบครัว และบทบาทบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด ผลการศึกษาคือ ผู้ชายในกลุ่มตัวอย่างจะรับรู้บทบาทของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด ภายหลังจากการที่ภรรยากลับไปทำงานนอกบ้านแบบเต็มเวลาแล้ว

เพอร์คิตซ์ และเมอร์เซอร์ (Perkotch and Mercer, 1995) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในบทบาทความเป็นผู้ปกครองระหว่างกลุ่มบิดาที่มีบุตรคนแรกจำนวน 93 คน และกลุ่มบิดาที่เคยมีบุตรมาแล้วจำนวน 79 คน ในระยะหลังคลอด 1 เดือน 4 เดือน และ 8 เดือน การศึกษาพบว่าในกลุ่มบิดาที่เคยมีบุตรมาแล้วมีความสามารถในบทบาทผู้ปกครองไม่แตกต่างกันในทุกระยะหลังคลอด แต่กลุ่มบิดาที่เคยมีบุตรจะมีความสามารถในบทบาทเป็นผู้ปกครองสูงกว่ากลุ่มบิดาที่มีบุตรคนแรกในระยะ 1 สัปดาห์แรกหลังคลอด

วิลาร์ณีย์ ศรีสุวรรณ (2531) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพของคู่สมรส เจตคติของบิดาคู่บุตรกับบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาที่มีบุตรคนแรก กลุ่มตัวอย่างเป็นบิดาที่มีบุตรคนแรก มาเยี่ยมบุตรและภรรยาที่หน่วยหลังคลอด จำนวน 100 คน ผลการศึกษาพบว่า สัมพันธภาพของคู่สมรส เจตคติของบิดาคู่บุตร มีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาที่มีบุตรคนแรกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และบิดาที่มีอายุ ศาสนา ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ของครอบครัว ลักษณะครอบครัว และประสบการณ์การเลี้ยงดูเด็กก่อน แตกต่างกับมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ และบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาในแต่ละด้าน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ บิดามีบทบาทด้านการดูแลบุตรด้านจิตใจ และด้านการปกป้องคุ้มครองบุตรดีกว่าบทบาทด้านการวางแผนและการจัดเตรียมเพื่อบุตร และด้านการดูแลบุตรด้านร่างกาย

วิไล ถิสุวรรณ, อมรา ภิญญ และวันดี เสวตมาธย์ (1991) ได้ศึกษาถึงความรู้ เจตคติ และบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัย 1-3 ปี กลุ่มตัวอย่างเป็นบิดาที่มีบุตรอายุ 1-3 ปี จำนวน 126 ราย ผลการศึกษาพบว่า บิดามีความรู้ในการเลี้ยงดูบุตรวัย 1-3 ปี โดยรวมมีคะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 65.60 ตามรายด้าน พบว่าบิดามีความรู้ในการเลี้ยงดูบุตรมากที่สุด คือ การเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคม และน้อยที่สุดคือการส่งเสริมการเล่นของเด็ก บิดามีเจตคติต่อการเลี้ยงดูบุตรวัย 1-3 ปี โดยรวมมีคะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 76.30 ตามรายด้าน พบว่า บิดามีเจตคติต่อการเลี้ยงดูบุตรดีมากที่สุดคือ การเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคมและน้อยที่สุดคือการส่งเสริมการเล่นของเด็ก และบิดามีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรวัย 1-3 ปี โดยรวมมีคะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 67.92 ตามรายด้านพบว่า บิดามีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรมากที่สุดคือ การให้การปกป้องคุ้มครองอันตราย และน้อยที่สุดคือ การเป็นผู้ให้การอบรมและส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ เจตคติ และบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัย 1-3 ปี ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

โสทิน สุวรรณ (2535) ได้ศึกษาบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรในวัยทารก กลุ่มตัวอย่างเป็นบิดาที่พาบุตรมารับบริการที่ห้องตรวจโรคเด็ก จำนวน 200 ราย ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 68 ปฏิบัติบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัยขวบปีแรก โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างปฏิบัติบทบาทด้านการให้การปกป้องคุ้มครองอันตรายแก่บุตร ร้อยละ 72.5 ด้านส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของบุตรร้อยละ 49 และด้านการดูแลบุตรขณะปกติและเจ็บป่วยร้อยละ 18 ปัจจัยด้านตัวบิดา เช่น อายุของบิดา ระดับการศึกษาของบิดา ระยะเวลาที่บิดาให้กับบุตรในแต่ละวัน และผู้เลี้ยงดูบิดาในวัยเด็ก มีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัยขวบปีแรก ปัจจัยด้านครอบครัว เช่น ลักษณะของครอบครัว มีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัยขวบปีแรกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

บังอร สุภวิทพัฒนา (2536) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้พัฒนาการของบิดา การสนับสนุนจากคู่สมรส กับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของบิดา กลุ่มตัวอย่างเป็นบิดาที่มีบุตรอายุระหว่าง 1 ปีถึง 1 ปีครึ่ง จำนวน 200 ราย ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้พัฒนาการของบิดาและการสนับสนุนจากคู่สมรสมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของบิดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ก่อนการสอน

กลุ่มทดลอง

หลังการสอน

ทดสอบความรู้ เจตคติ และทักษะของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด เรื่อง

- การช่วยเหลือมารดาให้นมแก่ทารก
- การป้องกันการติดเชื้อแก่ทารก
- การดูแลด้านจิตใจและการส่งเสริมพัฒนาการของทารก
- การทำความสะอาดร่างกายทารก (การอาบน้ำ การสระผม การเปลี่ยนผ้าอ้อม และการสวมเสื้อผ้า)
- การดูแลทารกเพื่อป้องกันอาการผิดปกติที่พบบ่อย

สอนโดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดา ในการดูแลทารกแรกเกิด เรื่อง

- การช่วยเหลือมารดาให้นมแก่ทารก
- การป้องกันการติดเชื้อแก่ทารก
- การดูแลด้านจิตใจและการส่งเสริมพัฒนาการของทารก
- การทำความสะอาดร่างกายทารก (การอาบน้ำ การสระผม การเปลี่ยนผ้าอ้อม และการสวมเสื้อผ้า)
- การดูแลทารกเพื่อป้องกันอาการผิดปกติที่พบบ่อย

กลุ่มควบคุม

สอนโดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดในการดูแลทารกแรกเกิด เรื่อง

- การช่วยเหลือมารดาให้นมแก่ทารก
- การป้องกันการติดเชื้อแก่ทารก
- การดูแลด้านจิตใจและการส่งเสริมพัฒนาการของทารก
- การทำความสะอาดร่างกายทารก (การอาบน้ำ การสระผม การเปลี่ยนผ้าอ้อม และการสวมเสื้อผ้า)
- การดูแลทารกเพื่อป้องกันอาการผิดปกติที่พบบ่อย

ทดสอบความรู้ เจตคติ และทักษะของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด เรื่อง

- การช่วยเหลือมารดาให้นมแก่ทารก
- การป้องกันการติดเชื้อแก่ทารก
- การดูแลด้านจิตใจและการส่งเสริมพัฒนาการของทารก
- การทำความสะอาดร่างกายทารก (การอาบน้ำ การสระผม การเปลี่ยนผ้าอ้อม และการสวมเสื้อผ้า)
- การดูแลทารกเพื่อป้องกันความผิดปกติที่พบบ่อย